

Ελληνική Δημοκρατία
Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης

εκδδα

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

**ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΚΕ΄ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ

**Ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης ως
μέσο άσκησης διεθνούς και εθνικής πολιτιστικής πολιτικής:
Η ανακήρυξη της Ελευσίνας για το 2021.**

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Επιβλέπων:

Δρ. Γιάννης Ιωαννίδης

Σπουδάστρια:

Δρ. Σοφία Μπασιούκα

ΑΘΗΝΑ - 2018

ΕΣΔΔΑ

Σοφία Μπασιούκα ©

2018

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Δήλωση

«Δηλώνω ρητά ότι, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας, δεν παραβιάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής.»

Αθήνα, 12/12/2018

Σοφία Μπασιούκα

Υπογραφή

«Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός είναι ένας πλουραλιστικός πολιτισμός, είναι ο τόπος της ποικιλομορφίας των σκέψεων, των αντιθέσεων, των αντιτιθέμενων αξιών και της ατέρμονης διαλεκτικής. Αυτός ο πλουραλισμός, που υπήρξε πάντοτε το θεμέλιο της έννοιας της ευρωπαϊκής ελευθερίας, μου φαίνεται ότι είναι η πιο σημαντική συμβολή του πολιτισμού μας».

«Αλμπέρ Καμύ: το μέλλον του ευρωπαϊκού πολιτισμού», Εκδόσεις Πατάκη.

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία που εκπονήθηκε ως αναπόσπαστο κομμάτι της φοίτησης στην ΚΕ΄ Εκπαιδευτική Σειρά και συγκεκριμένα στο Τμήμα Πολιτιστικής Διοίκησης, της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης οφείλει την ύπαρξή της στον Δρ. Γιάννη Ιωαννίδη που εμπνεύστηκε το παρόν θέμα στην αιχμή της επικαιρότητας, ως βαρυσήμαντη πολιτική του πολιτισμού τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Θέλω λοιπόν να τον ευχαριστήσω ιδιαίτερα για την καθοριστική του βοήθεια, τις πολύτιμες συμβουλές και την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπο μου σε ολόκληρη τη διάρκεια της εκπόνησης. Η υποστήριξή του υπήρξε καταλυτική για το τελικό παραγόμενο προϊόν από την πρώτη μέχρι την τελευταία γραμμή του κειμένου. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω θερμά την Καλλιτεχνική Διευθύντρια της Ελευσίνας 2021, Κέλλυ Διαπούλη καθώς και τη Διευθύνουσα Σύμβουλο, Μαρία Φιλίππη για τη συνεργασία και την παραχώρηση των συνεντεύξεων. Το έργο τους είναι δύσκολο όμως οι ίδιες έχουν όλα τα εχέγγυα για να τα καταφέρουν. Επιπλέον, θέλω να ευχαριστήσω τους νέους μου συναδέλφους και καινούργιους φίλους που αποτελούν τη σημαντικότερη παρακαταθήκη από τη φοίτηση μου στη Σχολή· τον Γιώργο Σ., την Αλεξάνδρα, τον Κώστα, τον Γιώργο Π., το Στάμο, την Ιωάννα και τον Μπάμπη. Τέλος, τους γονείς μου, Σωτήρη και Γεωργία που είναι πάντα εκεί, με αμέριστη κατανόηση και υπομονή σε κάθε μου νέο βήμα.

Περίληψη

Οι περισσότερες αντίστοιχες μελέτες ξεκινούν με τη ρήση του Jean Monnet, Οικονομολόγου και Συμβούλου του R. Schuman (ιδρυτή της «Ευρώπης των Έξι»). «Αν έπρεπε να ασχοληθώ ξανά με την ενοποίηση της Ευρώπης, θα άρχιζα από τον πολιτισμό της» αναγνωρίζοντας την επενέργεια του πολιτισμού ως συνεκτικού κρίκου ανάμεσα στις άλλες δημόσιες πολιτικές. Το 1985, η Ελληνίδα Υπουργός Πολιτισμού, Μελίνα Μερκούρη, εμπνεύστηκε στην παραπάνω βάση, μια δράση που σήμερα έχει εξελιχθεί σε μακροχρόνιο θεσμό.

Πρόκειται για το θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (ΠΠΕ) που αποτελεί ίσως την πιο επιτυχημένη πολιτική της ΕΕ στον τομέα του πολιτισμού, καλλιεργώντας αφενός κοινή ευρωπαϊκή συνείδηση και δίνοντας αφετέρου έμφαση στην ποικιλομορφία των κρατών, φέρνοντας κοντά τους λαούς, καλλιεργώντας την κατανόηση και τη συνεργασία, δημιουργώντας διαύλους επικοινωνίας και διδάσκοντας ευρωπαϊκή ιστορία. Ο θεσμός ξεκίνησε το 1985 και στα 33 χρόνια της υλοποίησης του έχει μετασηματιστεί και εξελιχθεί ριζικά σε επίπεδο σχεδιασμού, παρακολούθησης και υλοποίησης. Πλέον, διέπεται από αυστηρό θεσμικό πλαίσιο και κανόνες συμμόρφωσης, ενώ είναι πολλά παραπάνω πλέον από ένα ετήσιο πολιτιστικό φεστιβάλ. Μέσα από το θεσμό, δίνεται έμφαση στην περιφερειακή πολιτιστική πολιτική, στα διαφορετικά μοντέλα αυτής καθώς και στην αστική αναζωογόνηση.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στη ανακήρυξη της Ελευσίνας ως ΠΠΕ για το 2021 και εξετάζει με όρους πολιτιστικής πολιτικής το μοντέλο που έχει σχεδιαστεί και προτίθεται να υλοποιηθεί, το είδος της αστικής αναζωογόνησης που θα επιφέρει η φιλοξενία του θεσμού στην πόλη και το πολιτιστικό αποτύπωμα που θα παραμείνει σε αυτή μετά το τέλος της διοργάνωσης. Η βιώσιμη ανάπτυξη και η κοινωνική συνοχή είναι τα ζητούμενα. Είναι όμως και εφικτά;

Λέξεις - Κλειδιά: Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, Πολιτιστική Πολιτική, Μοντέλα Πολιτιστικής Πολιτικής, Αστική Αναζωογόνηση, Βιώσιμη Ανάπτυξη, Ελευσίνα 2021

Summary

Most of the studies related to the cultural policy start with the words of Jean Monnet, one of the founding fathers of the European Union, used to say: ‘If I were to do it again from scratch, I would start with culture’ recognizing its effect as a coherent link between other public policies. In 1985, the former Greek Minister of Culture, Melina Merkouri, who firmly supported that cultural policy is equal to all other policies, was inspired an action that has been transformed to a long-term initiative.

The “European Capital of Culture” is perhaps one of the most successful EU cultural policies focusing on the one hand on a common European consciousness and on the other hand on the diversity of states. The initiative was launched in 1985, and during the 33 years of its implementation was transformed and developed radically in the design, monitoring and implementation, so currently, it is governed by a strict institutional framework and compliance rules. Also, different models of cultural policy are applied when hosting the event and cities may gain urban regeneration.

This essay takes advantage of the nomination of the city of Elefsina for 2021 and identifies the applied model of cultural policy and the cultural footprint that will remain in the city after the end of the event. The type of urban regeneration that will result from the hospitality of the event is also under examination. Sustainable development and social cohesion are what we are searching for. But, are they feasible?

Keywords: European Culture of Capital, Cultural Policy, Models of Cultural Policy, Urban Regeneration, Sustainable Development, Elefsis 2021

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	4
Summary	5
Πίνακας Εικόνων	8
Λίστα Πινάκων.....	8
Πίνακας Συντομογραφιών	9
Εισαγωγή.....	10
1. Κεφάλαιο 1^ο: Η πολιτική του πολιτισμού: μια πολιτική με βαρύνουσα σημασία	13
1.1. Εννοιοδοτήσεις του Πολιτισμού	13
1.2. Μοντέλα εφαρμογής πολιτιστικής πολιτικής.....	14
1.3. Αντίστοιχες τάσεις σε διεθνές και εθνικό επίπεδο	16
1.4. Πολιτιστική Πολιτική στην ΕΕ	17
1.4.1. Η πορεία θεσμοθέτησης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής.....	18
1.4.2. Οι δύο ευρωπαϊκές ατζέντες για τον πολιτισμό: από το 2007 ως το 2030.....	20
2. Κεφάλαιο 2^ο: 33 χρόνια ΠΠΕ: Εξέλιξη και φυσιολογικά χαρακτηριστικά ..	24
2.1. Η εξέλιξη του θεσμού της ΠΠΕ	24
2.1.1. Πρώτη περίοδος (1985 – 1996): μια διακυβερνητική δραστηριότητα χωρίς περιχαρακωμένο νομοθετικό πλαίσιο	24
2.1.2. Η δεύτερη περίοδος (1997 – 2004): έργα υποδομών και αναπλάσεις	26
2.1.3. Η τρίτη περίοδος (2005 – 2019): ευρωπαϊκή διάσταση στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων	28
2.1.4. Τέταρτη περίοδος (2020 – 2033): κοινωνική συνοχή, βιώσιμη ανάπτυξη και αειφορία 31	
2.2. ΠΠΕ: αστική αναζωογόνηση και φιλοξενία mega event	34
2.3. ΠΠΕ: Παραδείγματα πολιτιστικής πολιτικής: ενδογενή & εξωγενή.....	37
2.4. Αποτίμηση του θεσμού.....	39
3. Κεφάλαιο 3^ο: Οι 14 υποψήφιες ελληνικές πόλεις για την ΠΠΕ του 2021	41
3.1. Ο οδικός χάρτης της ανακήρυξης.....	41

3.2.	«Η προεπιλογή: Μακροπρόθεσμες στρατηγικές και αποσπασματικότητα έργων».....	43
3.3.	Η επιλογή των τριών πόλεων: Ελευσίνα, Καλαμάτα, Ρόδος.	48
3.4.	Ελευσίνα: η έκκληξη της τελικής επιλογής	50
4.	Κεφάλαιο 4^ο:Ελευσίνα, ΠΠΕ για το 2021 - Μετάβαση στην EUphoria.....	53
4.1.	Ο φάκελος υποψηφιότητας: Βιώσιμη Ανάπτυξη & Κοινωνική Συνοχή.....	53
4.2.	2016- 2018: Καλλιτεχνικό πρόγραμμα και υποδομές.....	63
4.2.1.	Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα: πρότζεκτς υψηλού συμβολισμού.....	63
4.2.2.	Δυστοκίες στην υλοποίηση και οι αξιολογήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. ...	64
4.3.	Το όραμα μέσα από τα μάτια της ομάδας έργου	66
5.	Κεφάλαιο 5^ο: Διατυπώσεις, συμπεράσματα & προτάσεις	69
	Βιβλιογραφία.....	72
	Παράρτημα: Στάδιο Τελικής Επιλογής: 3 υποψήφιες πόλεις.	86

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα 1: Το χρονικό της ανακήρυξης της ΠΠΕ 2021.....	42
Εικόνα 2 (α&β): Άξονας Α – Μετάβαση (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.26-27).....	58
Εικόνα 3: Άξονας Β – Euphoria (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.34).....	59
Εικόνα 4: (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.84).....	61
Εικόνα 5: (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ. 85).....	61
Εικόνα 7:(Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.93).....	62
Εικόνα 6: (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.88).....	62

Λίστα Πινάκων

Πίνακας 1: Πρώτη περίοδος του θεσμού (1985 - 1996).....	26
Πίνακας 2: Δεύτερη Περίοδος του θεσμού (1997 - 2004).....	28
Πίνακας 3: Τρίτη Περίοδος του Θεσμού (2005 - 2019).....	31
Πίνακας 4: Παραδείγματα αστικής αναζωογόνησης του θεσμού.....	36
Πίνακας 5.....	44
Πίνακας 6: Συμβολή στη Μακροπρόθεσμη Στρατηγική (Πηγή: Φάκελος υποψηφιότητας, 2016α, σελ.9-14).....	56
Πίνακας 7: Ευρωπαϊκή Διάσταση (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.15-19).....	57
Πίνακας 8: Ικανότητα Υλοποίησης (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.70-78).....	60
Πίνακας 9: (Πηγή: τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).....	87
Πίνακας 10: (Πηγή: τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).....	88
Πίνακας 11: (Πηγή: τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).....	90
Πίνακας 12: (Πηγή: τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).....	91

Πίνακας Συντομογραφιών

ΑμεΑ= Άτομα με ειδικές ανάγκες

ΑΜΣ = Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού

ΑΣΚΤ = Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

ΕΕ = Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΕΕ = Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΕΕΚ = Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΕΕΚ = Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΕΟΚ = Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΟΗΕ = Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΠΠΕΘ = Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας Θεσσαλονίκης

ΚΜ = Κράτος Μέλος (ΕΕ)

ΠΔΒ = Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες

ΠΠΕ = Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης

ΣΕΕ = Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΛΕΕ = Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΥΠΠΟΑ = Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Εισαγωγή

Όταν η πρώην Υπουργός Πολιτισμού της Ελλάδας, Μελίνα Μερκούρη υπογράμμισε πως «ο πολιτισμός είναι η ψυχή της κοινωνίας» και προβληματιζόνταν «πως είναι δυνατόν μια Κοινότητα που στερείται πολιτιστικής διάστασης, να αναπτύσσεται» (Πάπαρη, 2011, σελ.1) σίγουρα δεν φανταζόταν το καθοριστικό ρόλο που σήμερα παρουσιάζει η πολιτική του πολιτισμού σε όλους τους άλλους τομείς δράσης στο πλαίσιο της ΕΕ. Το όραμα της για τη δημιουργία των «Ευρωπαϊκών Πολιτιστικών Πόλεων», το 1985, σήμερα έχει μετασηματιστεί σε ένα μακροχρόνιο και με βαρύνουσα σημασία θεσμό· την ΠΠΕ. Σχεδόν 30 χρόνια αργότερα, ο Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο, Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ, 2014, σελ.9) αναφέρει πως «Οι ΠΠΕ είναι ένα σαφές παράδειγμα της δέσμευσης της ΕΕ για την πολιτιστική πολυμορφία, αλλά και του πως ο πολιτισμός ενώνει τους ανθρώπους στην Ευρώπη. Αποτελούν την απόδειξη ότι ο πολιτισμός παίζει σημαντικό ρόλο στις πολιτικές μας για βιώσιμη ανάπτυξη» εντάσσοντας τον πολιτισμό ανάμεσα στις πολιτικές της ΕΕ και τη βιώσιμη ανάπτυξη· το κυρίαρχο πλαίσιο χάραξης πολιτικής διεθνώς.

- **Υπόθεση Εργασίας**

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο θεσμό της ΠΠΕ ως βαρυσήμαντη περιφερειακή πολιτιστική πολιτική, εξετάζει τα μοντέλα που υπηρετούνται μέσω αυτής καθώς και το βαθμό στον οποίο οι πόλεις αναζωογονούνται κατά τη φιλοξενία του εν λόγω γεγονότος. Ως μελέτη περίπτωσης επιλέγεται η Ελευσίνα, τέταρτη κατά σειρά ελληνική πόλη που φιλοξενεί το θεσμό στα 33 χρόνια ύπαρξής του, ΠΠΕ για το 2021.

Στο πλαίσιο αυτό τίθεται η βασική υπόθεση εργασίας, με δύο σκέλη: **Ποιο μοντέλο πολιτιστικής πολιτικής φιλοδοξεί να υλοποιήσει η Ελευσίνα και σε τι είδους πόλη στοχεύει να μετασηματιστεί;**

- **Μεθοδολογία**

Η έρευνα εστιάστηκε αφενός σε βιβλιογραφική επισκόπηση και αφετέρου στη συλλογή συνεντεύξεων από την ομάδα έργου της Ελευσίνας 2021. Η βιβλιογραφική επισκόπηση περιλαμβάνει, διεθνείς δημοσιεύσεις και βιβλιογραφία γύρω από το φαινόμενο, εκθέσεις αξιολόγησης του θεσμού, θεσμικό πλαίσιο και δημοσιεύσεις της ΕΕ, τους φακέλους υποψηφιότητας των ελληνικών πόλεων και τις αντίστοιχες εκθέσεις αξιολόγησης στα διαφορετικά στάδια του διαγωνισμού. Οι συνεντεύξεις

περιλαμβάνουν την οπτική της καλλιτεχνικής Διευθύντριας της Ελευσίνας 2021, Κέλλυς Διαπούλη και της Διευθύνουσας Συμβούλου, Μαρίας Φιλίππη.

- **Δομή και διάρθρωση**

Στο πρώτο κεφάλαιο, χαρτογραφούνται οι βασικές εννοιοδοτήσεις του πολιτισμού και αποτυπώνεται το θεωρητικό υπόβαθρο της πολιτικής του, τα αντίστοιχα μοντέλα αυτής και οι αντίστοιχες τάσεις διεθνώς. Δίνεται έμφαση στην ευρωπαϊκή διάσταση της πολιτιστικής πολιτικής, στο αντίστοιχο νομικό πλαίσιο, και στις ατζέντες αυτού.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, η έρευνα εξειδικεύεται στο θεσμό της ΠΠΕ και στο μετασχηματισμό του από μια διακυβερνητική σε μια άκρως ανταγωνιστική διαδικασία, με επιτροπή αξιολόγησης, κριτήρια επιλογής και περίοδο εποπτείας. Παρουσιάζονται παραδείγματα θετικής επενέργειας του θεσμού, αστικές αναζωογονήσεις και ενδογενή μοντέλα πολιτιστικής πολιτικής που εφαρμόστηκαν και αποτελούν καλές πρακτικές καθώς και εξωγενή οικονομοκεντρικά μοντέλα που δεν δημιούργησαν πολιτιστική ταυτότητα στις αντίστοιχες πόλεις και αποτελούν περιπτώσεις προς αποφυγή.

Στο τρίτο κεφάλαιο, τίθεται στο επίκεντρο το 2021, έτος διοργάνωσης του θεσμού στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, αποδελτιώνονται οι φάκελοι υποψηφιότητας των 14 υποψηφίων ελληνικών πόλεων που ανταγωνίστηκαν για το χρίσμα καθώς και οι αντίστοιχες εκθέσεις της κριτικής επιτροπής. Η διαδικασία των δύο περίπου χρόνων κατέληξε στην ανακήρυξη της Ελευσίνας ως ΠΠΕ για το 2021.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, μελετάται ο τελικός φάκελος της Ελευσίνας, η μακροχρόνια στρατηγική της, ο ευρωπαϊκός αντίκτυπος, το καλλιτεχνικό της πρόγραμμα και η ικανότητα υλοποίησης. Επιπλέον εξετάζονται οι δύο αξιολογήσεις της κριτικής επιτροπής ως αναπόσπαστο στοιχείο της περιόδου παρακολούθησης και μιλούν οι άνθρωποι του έργου για αυτή τη σημαντική διοργάνωση.

Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της εργασίας και απαντάται η αντίστοιχη υπόθεση που τέθηκε εισαγωγικά. Η Ελευσίνα έχει θέσει ένα τεράστιο στοίχημα έχοντας σχεδιάσει ένα ενδογενές πολιτιστικό μοντέλο με τοπική φυσιογνωμία καθώς και ενεργό συμμετοχή του πληθυσμού. Αν καταφέρει να αντιμετωπίσει ικανοποιητικά τις όποιες οργανωσιακές προκλήσεις και κινητοποιήσει καταλυτικά τον τοπικό πληθυσμό θα κερδίσει το αυτονόητο, παραφράζοντας τα λόγια του Φίλιππου

Κουτσαφτή στο ντοκιμαντέρ του για την Ελευσίνα «Αγέλαστος Πέτρα», «όποιος περνάει από δω, δεν αποστρέφει - πια - το βλέμμα».

1. Κεφάλαιο 1^ο: Η πολιτική του πολιτισμού: μια πολιτική με βαρύνουσα σημασία

1.1. Εννοιοδοτήσεις του Πολιτισμού

Ο πολιτισμός αποτελεί έναν από τους πιο πολυδιάστατους και ευρέως χρησιμοποιούμενους όρους στο πλαίσιο της δημόσιας σφαίρας εξαιτίας της οριζόντιας επενέργειας του σε άλλους τομείς και δημόσιες πολιτικές. Χαρακτηρίζεται από πλήθος εννοιών και ορισμών, που έχουν την αρχή τους από την Αναγέννηση του 16^ο αιώνα, το Διαφωτισμό στα τέλη του 17^{ου} αιώνα, τη βιομηχανική επανάσταση του 18^{ου} αιώνα, το 19^ο αιώνα και τις κοινωνικοπολιτικές επιρροές των δύο παγκοσμίων πολέμων του 20^{ου} αιώνα, αποτελεί δηλαδή προϊόν της νεωτερικότητας και κατά την ερευνητική προσέγγιση του, τίθεται πάντα το επικαιρο ερώτημα: τι είναι τελικά ο πολιτισμός;

Ο πολιτισμός σχετίζεται άμεσα με το συμβολικό κεφάλαιο όπως έχει αναλυθεί από τον Pierre Bourdieu, (Δημητρούλια, 2015, σελ.6) και έχει επηρεαστεί από πλήθος ρευμάτων της εκάστοτε εποχής και προσεγγίσεων των διαφόρων μελετητών. Αυτό που τονίζουν οι Kroeber & Kluckhohn (1952) έχοντας καταγράψει 163 διαφορετικούς ορισμούς, είναι πως οι διαφορετικοί αυτοί ορισμοί είναι απόρροια της διαφορετικής όψης που επιλέγουν οι μελετητές εντός του ίδιου σημασιολογικού πεδίου (Bauman, 1994, σελ.21). Σύμφωνα με την εθνολογική προσέγγιση, κύριοι εκφραστές της οποίας υπήρξαν οι Edward Burnett Tylor, Franz Boas και Karl Lambrecht «ο πολιτισμός περιλαμβάνει τις γνώσεις, τις δοξασίες, την τέχνη, την ηθική, τους νόμους, τα έθιμα και κάθε άλλη ικανότητα ή συνήθεια που αποκτά ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας» (Πασχαλίδης, 2002, σελ.46) και διαμορφώνεται ως κάτι επίκτητο, ενώ σύμφωνα με την ανθρωπολογική προσέγγιση των Marcel Mauss και Malinowski αποδίδεται στον πολιτισμό ένας αυτορρυθμιζόμενος χαρακτήρας σύμφωνα με τον οποίο «ο πολιτισμός είναι ένα ενιαίο σύστημα που συντίθεται μέσα από συνδεδεμένες λειτουργίες και επιμέρους στοιχεία» (Φωτόπουλος, 2015, σελ.13). Η κοινωνιολογική προσέγγιση σύμφωνα με το στρουκτουραλιστικό ρεύμα και τον βασικότερο εκφραστή αυτής, τον Claude Levi Strauss αναφέρεται σε έναν πολιτισμό που αποτελείται από διάφορες κουλτούρες. Αναμφισβήτητα λοιπόν, ο πολιτισμός είναι το σύνολο όλων των ανωτέρω προσεγγίσεων αλλά και πολλά ακόμα.

Ένας συνεκτικός ορισμός, απόρροια της Παγκόσμιας Σύσκεψης της Πολιτιστικής Πολιτικής το 1982 στο Μεξικό (Mondiacult, 1982), έχει υιοθετηθεί ευρέως από την ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα¹ στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες.

1.2. Μοντέλα εφαρμογής πολιτιστικής πολιτικής

Η πολιτική του πολιτισμού, με ληξιαρχική πράξη γέννησης μετά το Β'Π.Π. (Ζορμπά, 2014, σελ.36) χαρακτηρίζεται ως ήπια δημόσια πολιτική, ήτοι ένα πρόβλημα προς επίλυση (Muller, 2003, σελ.27) και κάτι παραπάνω από «ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων για να επιτευχθεί η ενίσχυση και η διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή» (Κόνσολα, 2006, σελ.28). Πρόκειται σαφώς για «ένα ιδιαίτερο κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο, εμπειρικά θεμελιωμένο και αναλυτικά δομημένο» (Boussagnet *et al*, 2014), δηλαδή μια κοινωνική κατασκευή ιστορικά επικαθορισμένη που «εμφανίζεται υπό τη μορφή ενός κυβερνητικού προγράμματος σε έναν τομέα της κοινωνίας ή ενός γεωγραφικού χώρου» (Meny & Thoenig, 1989) και περιλαμβάνει μια σειρά θεμάτων όπως η πολιτική γύρω από το βιβλίο, οι καλές τέχνες, οι παραστατικές τέχνες, η μουσική, ο χορός, οι πολιτιστικές βιομηχανίες και οι πολιτιστικοί θεσμοί.

Τα μοντέλα πολιτιστικής πολιτικής είναι δυνατό να ταξινομηθούν σε δύο βασικές κατηγορίες: το εξωγενές και το ενδογενές που προσανατολίζονται είτε σε μια καταναλωτική αντίληψη διοργάνωσης εφήμερων πολιτιστικών διοργανώσεων, είτε στη ανάδειξη και αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων και παραγωγής πολιτισμικού κεφαλαίου με αυτοτροφοδοτούμενα μέσα (Ιωαννίδης, 2013, σελ.10). Αντιστοίχως, δομούνται οι εκδοχές πολιτιστικής πολιτικής που περιλαμβάνουν αφενός την οικονομοκεντρική με βασικό άξονα τους δείκτες οικονομικής μεγέθυνσης στον τομέα του πολιτισμού και αφετέρου την πολιτισμικοκεντρική με ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα που βασίζεται στην κοινωνική συνοχή διαμορφώνοντας πολιτισμικές ταυτότητες. Συνδέοντας τις ανωτέρω εκδοχές με τις κατηγορίες, προκύπτουν τα αντίστοιχα μοντέλα πολιτικής: το εξωγενές οικονομοκεντρικό με βασικό υποκείμενο το κέρδος και την παραγωγή μαζικής κουλτούρας και το ενδογενές πολιτισμικοκεντρικό. Το δεύτερο συνδέεται με τη

¹ «το σύνολο των διαφοροποιών στοιχείων, πνευματικών και υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών που χαρακτηρίζουν μία κοινωνία ή μία κοινωνική ομάδα. Συμπεριλαμβάνει, εκτός των γραμμάτων και των τεχνών, τον τρόπο ζωής, τα βασικά δικαιώματα του ανθρώπου, το σύστημα αξιών, τις παραδόσεις και τα δόγματα. [...]. Με την στενή του έννοια εννοεί κυρίως το σύνολο των αξιών καθώς και τις γνωστικές και αισθητικές συνήθειες μίας κοινότητας και υπό αυτό το πρίσμα περιλαμβάνει την πολιτιστική κληρονομιά, τις τέχνες, τη λογοτεχνία και τα κινήματα σκέψης» (Δημητρούλια, 2018, σελ.8).

βιώσιμη ανάπτυξη και αειφορία, αξιοποιώντας το εσωτερικό πολιτιστικό κεφάλαιο και πόρους.

Η βιώσιμη ανάπτυξη και η αειφορία παίζουν πρωταρχικό ρόλο σε κάθε είδους σχεδιασμό και βρίσκονται όλο και συχνότερα στο προσκήνιο τις τελευταίες δεκαετίες αποτελώντας τη λύση στο οικουμενικό πρόβλημα της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής κρίσης που απασχολεί σοβαρά τη διεθνή κοινότητα (Μάργαρη, 2018, σελ.20). Η επιτροπή Brundtland, προϊόν σύστασης της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, στην πρώτη της έκθεση (UN, 1987) υπογραμμίζει πως το μοντέλο της αειφόρου ανάπτυξης αποτελεί μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης και ικανοποιεί τις ανάγκες των σύγχρονων γενεών χωρίς να διακινδυνεύσει η αντίστοιχη δυνατότητα των μελλοντικών. Υπό αυτό το πρίσμα, διασυνδέεται η βιώσιμη ανάπτυξη με τον πολιτισμό ως ιδανικός συσχετισμός για τη διασφάλιση της αειφορίας των ανθρώπινων κοινοτήτων με τη διαχρονία τους (Μάργαρη, 2017, σελ. 182-188) και του πολιτιστικού αποθέματος με την ανθρωποκεντρική αντίληψη περί ανάπτυξης σε έναν από τους τρεις υφιστάμενους πυλώνες. Περαιτέρω, η πολιτιστική διαχείριση μπορεί να αποτελέσει μοχλό της βιώσιμης ανάπτυξης (Πούλιος, 2015, σελ.17) και να μετασχηματίσει το τρίγωνο αυτής σε τετράγωνο αποκτώντας υπόσταση ως ο τέταρτος πυλώνας μαζί με την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον (Hawkes, 2001).

Τα δύο μοντέλα ανωτέρω αποτελούν τις κεφαλίδες στο σχεδιασμό κάθε μικρής ή μεγάλης διοργάνωσης, ενώ αντίστοιχα, εισάγοντας την έννοια της χωρικής διάστασης, δομούνται και οι πολιτικές γύρω από τις πόλεις ως χώροι πολιτισμού, δημοκρατίας και ενότητας που φιλοξενούν εκδηλώσεις με περιοδικό χαρακτήρα, φεστιβάλ ή μεγάλα γεγονότα. Στο πλαίσιο της διοργάνωσης εφαρμόζονται στρατηγικές πολιτιστικής ανάπτυξης που περιλαμβάνουν το δίπολο αστικής αναζωογόνησης έναντι της αστικής ανάπλασης και βασίζονται στα δύο μοντέλα, το πολιτισμικοκεντρικό και το οικονομικοκεντρικό αντίστοιχα. Η μεν πρώτη περίπτωση βασίζεται στο πλαίσιο εσωτερικής αναμόρφωσης των πόλεων, του εντοπισμού της ταυτότητας αυτών και του μοναδικού στοιχείου χωρικά και πολιτισμικά που τις καθιστά ξεχωριστές διαμορφώνοντας έναν μοναδικό πολιτισμικό χαρακτήρα. Η δεύτερη περίπτωση βασίζεται στο εξωτερικό περίβλημα και σε πρακτικές εξευγενισμού (Γοσποδίνη & Μπιεράτος, 2006). Οι διαδικασίες για το σχεδιασμό και την εφαρμογή αστικών αναβιώσεων ποικίλλουν και δεν είναι μονοσήμαντες. Αποτελούν προϊόν διεργασίας πολλών επαγγελματιών και απαιτούν μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Οι πόλεις που

προκύπτουν από την εφαρμογή των αντίστοιχων μοντέλων πολιτιστικής πολιτικής και αστικής παρέμβασης ταξινομούνται σε τρία αναπτυξιακά πολιτιστικά πρότυπα δημιουργώντας την επιχειρηματική, την προοδευτική και τη δημιουργική πόλη (Laudry, 2000). Η επιχειρηματική αποτελεί προϊόν του εξωστρεφούς οικονομοκεντρικού μοντέλου, η προοδευτική του αυτοτροφοδοτούμενου πολιτισμικοκεντρικού ενώ η δημιουργική πόλη, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν ιδεότυποι στην πραγματική ζωή, αποτελεί συγκερασμό των δύο ανωτέρω μοντέλων.

Οι καθεαυτές διοργανώσεις, που ποικίλουν σε θεματολογία, χρόνο και διάρκεια ζωής, παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας των πόλεων και της φυσιογνωμίας της αντίστοιχης πολιτικής. Για το λόγο αυτό λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση κάθε διοργάνωσης μια σειρά από ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά πολιτιστικής αποτίμησης όπως η εμβέλεια, ο κύκλος ζωής, τα στάδια εξέλιξης, το περιεχόμενο, η χρήση υποδομών και πόρων καθώς και οι καλλιτεχνικές συνεργασίες (Ιωαννίδης στο Ιωαννίδης & Βοζίκας, 2018, σελ.63-67).

Αν και τα εν λόγω μοντέλα, εκδοχές και στρατηγικές παρουσιάζονται διακριτά, εντούτοις πολλές φορές πρακτικά σε μια εκδήλωση ή σε ένα πολιτισμικό γεγονός παρουσιάζονται συγκεχυμένα. Καμία πόλη δεν υποστηρίζει αμιγώς ένα πολιτιστικό πρότυπο, μια πολιτιστική εκδοχή ή μια κατηγορία ανάπτυξης. Συνήθως οι ανωτέρω θεωρητικές προσεγγίσεις συντίθενται σε μίγματα πολιτικών και στρατηγικών.

1.3. Αντίστοιχες τάσεις σε διεθνές και εθνικό επίπεδο

Η πολιτιστική πολιτική, της οποίας το πεδίο εφαρμογής διαχωρίζεται σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, παίζει καταλυτικό ρόλο σε όλες τις σύγχρονες κοινωνίες. Αφενός μεν, η διεθνής πολιτιστική πολιτική έχει ως στόχευση της, τη διεθνή προστασία ήτοι την προστασία που παρέχεται στα πολιτιστικά αγαθά από διεθνείς οργανισμούς βάσει διεθνών κανόνων και ορίζεται από μια σειρά διεθνών οργανισμών, διακυβερνητικών και μη κυβερνητικών όπως η UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η ΕΕ. Αφετέρου, η πολιτική σε εθνικό επίπεδο που ναι μεν χαράσσεται με διαφορετικά μέσα, μέτρα και φορείς αλλά οφείλει ωστόσο να ενσωματώνει διεθνή κείμενα και συμβάσεις που αποτελούν προϊόν ζυμώσεων μεταξύ των κρατών μερών σε κάθε διεθνή οργανισμό, να λαμβάνει υπόψη τις διεθνείς συστάσεις και να παίρνει μέρος σε διεθνή συνέδρια με αξιοσημείωτα πορίσματα και κατακλειδες.

Όπως υπογραμμίζει η Ζορμπά (2014, σελ.55-56), «οι εθνικές πολιτιστικές πολιτικές αποκάλυψαν τη φιλοδοξία αλλά και την αμηχανία του κράτους απέναντι στο ευρύ πολιτισμικό πεδίο» διαμορφώνοντας διαφορετικούς τύπους πολιτιστικής πολιτικής διεθνώς². Κάθε μια από τις εθνικές πολιτικές συμπνέει στο μέτρο του δυνατού σε διεθνές επίπεδο μέσω των διεθνών κειμένων και των διεθνών οργανισμών προς αναζήτηση μιας πολιτικής ισορροπίας. Πρόκειται σαφώς και για μέρος δράσης της πολιτιστικής διπλωματίας όταν οι άλλοι δίοδοι είτε δεν επαρκούν είτε είναι πλέον κλειστοί (Γζουμάκα, 2005).

Η πολιτιστική πολιτική στην Ελλάδα άρχισε να αποκτά διοικητική υπόσταση μετά το 1971 και την ίδρυση του αντίστοιχου Υπουργείου ως μέσο προπαγάνδας της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Μέχρι εκείνη την εποχή, η κάθε άσκηση πολιτικής βασιζόταν στο υλικοκεντρικό μοντέλο της προστασίας και συντήρησης αρχαιοτήτων μέσω αναστηλωτικών μεθόδων και ανασκαφών από την ελληνική πολιτεία και τις ξένες αρχαιολογικές σχολές. Η δεκαετία του 80, βασίστηκε στην επιδοματική πολιτική και στον έντονο κρατικό παρεμβατισμό (Ιωαννίδης στο Καλογήρου & Ιωαννίδης, 2018, σελ.42-43). Στις αρχές της δεκαετίας του 80 λαμβάνει χώρα ακόμα μια σημαντική μεταστροφή της πολιτιστικής πολιτικής με την αναγκαιότητα ένταξης στην ΕΟΚ. Η χώρα για να εναρμονιστεί με τα διεθνή κείμενα και τις πολιτικές κυρώνει μια σειρά διεθνών συμβάσεων³. Η δεκαετία του 90 σήμανε την εκκίνηση άντλησης κονδυλίων χρηματοδότησης από τα ευρωπαϊκά προγράμματα και μέχρι σήμερα η πολιτική που χαράσσεται βασίζεται εν πολλοίς στα χρηματοδοτικά εργαλεία και τις πολιτικές που σχεδιάζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο γύρω από αυτά.

1.4. Πολιτιστική Πολιτική στην ΕΕ

Στην ΕΕ ο πολιτισμός αποτελεί αποκλειστική πολιτική των ΚΜ και στηρίζεται στην αρχή της επικουρικότητας (άρθρο 5 της ΣΕΕ), σύμφωνα με την οποία η ΕΕ δεν αναλαμβάνει δράση αφήνοντας το πεδίο άσκησης της εν λόγω πολιτικής στα ΚΜ. Η αρχή της επικουρικότητας είναι άμεσα συνυφασμένη με την αρχή της αναλογικότητας η

² Παραδείγματος χάρη, ένα συγκεντρωτικό σύστημα πολιτιστικής πολιτικής στη Γαλλία απόρροια του ιδεολογικού προσανατολισμού της, ένα αποκεντρωμένο σύστημα με πρωταρχικό ρόλο στα κρατίδια λόγω της ομοσπονδιακής οργάνωσης της στη Γερμανία, ένα σύστημα που αφήνει χώρο στον τρίτο τομέα στο Ηνωμένο Βασίλειο και ένα μοντέλο φιλελεύθερο στις ΗΠΑ που υποστηρίζει τη δράση του ιδιωτικού τομέα με παροχή φορολογικών κινήτρων από τον δημόσιο.

³ Είναι ξεκάθαρο ότι σε αυτόν τον τομέα η χώρα δεν καινοτομεί αλλά ακολουθεί το διεθνές πλαίσιο και το ενσωματώνει διεθνή κείμενα έστω και με καθυστέρηση.

οποία απαιτεί να μην υπερβαίνει οποιαδήποτε δράση της ΕΕ όσα είναι αναγκαία για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών (EUR-lex, 2018α) και στηρίζει, συντονίζει ή συμπληρώνει τις δράσεις των ΚΜ έχοντας ως απώτερο στόχο την προβολή της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης (EUR-lex, 2018β).

1.4.1. Η πορεία θεσμοθέτησης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής

Αρχικά, στη συνθήκη περί ίδρυσης της ΕΟΚ⁴ που υπεγράφη το 1957 δεν υπήρξε μνεία στον τομέα του πολιτισμού καθώς το πλαίσιο ήταν σαφώς προσανατολισμένο στη δημιουργία της κοινής αγοράς, της τελωνειακής ένωσης και των κοινών πολιτικών σε επίπεδο χάραξης πολιτικής. Το άρθρο 36 της εν λόγω Συνθήκης ωστόσο διαχώρισε σαφώς την διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών έναντι των εμπορικών από την ενιαία αγορά (Μπουτσιούκη, 2015, σελ.101-102). Απαιτήθηκαν αρκετές δεκαετίες και ζυμώσεις μεταξύ των ΚΜ της ΕΕ, για να ενταχθεί η πολιτική του πολιτισμού στη Συνθήκη του Μάαστριχτ⁵ με το άρθρο 128 όπου σκιαγραφείται το αφήγημα αφενός της εθνικής πολυμορφίας και αφετέρου της ευρωπαϊκής ενοποίησης μέσω της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς (ΕΕΕΚ, 1992α). Τίθενται μάλιστα τέσσερις τομείς δράσης σε συνεργασία με τις εθνικές διοικήσεις των κρατών που αφορούν τη διάδοση της ιστορίας και του πολιτισμού των ευρωπαϊκών λαών, της διατήρησης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, τις μη εμπορικές πολιτιστικές ανταλλαγές και την προώθηση της κάθε είδους πολιτιστικής δημιουργίας.

Έκτοτε επαναλαμβάνεται σε όλες τις επόμενες Συνθήκες το ενδιαφέρον της ΕΕ για την προστασία της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της χάραξης κοινής πολιτιστικής πολιτικής όπως στη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997 όπου η παρ. 4 του άρθρου 128 αντικαθιστάται ώστε «η Κοινότητα όταν αναλαμβάνει δράσεις [...] λαμβάνει υπόψη της, τις πολιτιστικές πτυχές, αποβλέποντας ειδικότερα στο σεβασμό και στην προώθηση της πολυμορφίας των πολιτισμών της» (ΕΕ, 1997) και στο άρθρο 167 (πρώην 151 της Συνθήκης της Νίκαιας) της ΣΛΕΕ που επαναλαμβάνει το περιεχόμενο του άρθρου 128 αντικαθιστώντας τη λέξη «κοινότητα» από τη λέξη «ένωση».

Στην ενοποιημένη απόδοση για τη ΣΕΕ, τη ΣΛΕΕ και το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της (2010), ο πολιτισμός ως έννοια και ως πολιτική μνημονεύεται σε μια

⁴ Συνθήκη της Ρώμης

⁵ Πρόκειται για μια από τις συνθήκες ορόσημα για τη χάραξη της φυσιογνωμίας της ΕΕ.

σειρά από άρθρα που πρωταρχικό στόχο έχουν σύμφωνα με το προοίμιο αυτής, την καλλιέργεια σχέσεων αλληλεγγύης με σεβασμό στην ιστορία και τον πολιτισμό του κάθε ΚΜ. Στο άρθρο 6 αναφέρονται οι τομείς δράσης στους οποίους η ΕΕ δύναται να αναλάβει πρωτοβουλία ώστε να υποστηρίξει επικουρικά τις πολιτικές των ΚΜ. Μεταξύ των δράσεων μνημονεύεται και ο πολιτισμός.

Η βιώσιμη ανάπτυξη εντάσσεται πλέον στην ατζέντα της ΕΕ, στις αρχές της νέας χιλιετίας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενσωματώνει τις προτάσεις του ΟΗΕ και θέτει ως στόχο τη διαμόρφωση μιας κοινής ευρωπαϊκής στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη χαράσσοντας μια πολιτική για την επίτευξη της αειφορίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Μάργαρη, 2018, σελ.21). Με την ανακοίνωση της ΕΕΚ (2001) με θέμα την αειφόρο ανάπτυξη για ένα καλύτερο κόσμο τίθενται οι βάσεις ώστε μακροπρόθεσμα, η οικονομική αύξηση, η κοινωνική συνοχή και η περιβαλλοντική προστασία να συμβαδίζουν. Εντός της έκθεσης υπογραμμίζεται ότι η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί ένα «θετικό μακρόπνοο όραμα για μια περισσότερο ευημερούσα και δικαιότερη κοινωνία μέσα σ' ένα καθαρότερο, ασφαλέστερο και υγιέστερο περιβάλλον» (2001, σελ.2). Συμπερασματικά, ως κοινωνική και περιβαλλοντική συνιστώσα, ο πολιτισμός μπαίνει στο κάδρο της χάραξης πολιτικής στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης εντός της ΕΕ (Μάργαρη, 2018, σελ.22).

Είναι πασιδίο που πλέον, ότι ο τομέας του πολιτισμού έχει ενταχθεί στην ατζέντα της ΕΕ ποικιλοτρόπως και αποτελεί σύμφωνα με τους πολέμιους αυτής ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα επεκτατικής πολιτικής χωρίς νομιμοποιητική βάση, μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, αποκτώντας χαρακτήρα θεσμοθετημένης κοινοτικής πολιτικής (Παπαγιάννης, 1995). Το αφήγημα της ΕΕ γύρω από τον πολιτισμό βασίζεται αφενός στην κοινή ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά και αφετέρου στην εθνική πολιτιστική ποικιλομορφία. Διαπνέεται από τις αρχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αδυνατεί όμως να συγκεράσει το επιμέρους σε όλον. Αυτό που είναι άμεσα εμφανές από τα νομικά κείμενα της ΕΕ, αποτυπώνεται έντονα από την ακαδημαϊκή κοινότητα που μιλάει (Shore, 2006, σελ.7) για τον ρόλο του πολιτισμού στην κατασκευή του αφηγήματος της ΕΕ από τους λαούς της Ευρώπης στον λαό της Ευρώπης ως δεσμευτική δύναμη για την ευρωπαϊκή ενότητα, ως θεμέλιο μιας ταυτότητας και ως το κλειδί για τη νομιμοποίηση της ΕΕ (Sassatelli, 2002, σελ.435-436).

Εξαιτίας μάλιστα, της ακανθώδους φύσης της, (Βλάσσης, 2005, σελ.1) αν εξαιρεθούν ορισμένες διστακτικές προσπάθειες συγκρότησης ενός πλέγματος πολιτικών πολιτισμού, δεν υφίσταται κανένα ευρωπαϊκό όργανο αποκλειστικά αρμόδιο για το σύνολο των υποθέσεων του πολιτισμού. Δεδομένου μάλιστα ότι το οικοδόμημα της ΕΕ βασίζεται σε τρεις πυλώνες, έχουν δημιουργηθεί και τα αντίστοιχα όργανα άσκησης της συγκεκριμένης πολιτικής.

- ✓ Η Επιτροπή Πολιτισμού και Παιδείας που λειτουργεί στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
- ✓ Το Συμβούλιο «Παιδεία, Νεολαία, Πολιτισμός και Αθλητισμός» που λειτουργεί στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- ✓ Ο Εκτελεστικός Οργανισμός Εκπαίδευσης, Οπτικοακουστικών Θεμάτων και Πολιτισμού στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Μπουτσιούκη, 2015, σελ.105).

1.4.2. Οι δύο ευρωπαϊκές ατζέντες για τον πολιτισμό: από το 2007 ως το 2030

Το αφήγημα της ΕΕ στον τομέα του πολιτισμού έχει μακροχρόνια δράση και πλήθος προγραμμάτων και δράσεων που έχουν σχεδιαστεί και έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία από τη δεκαετία του 80 μέχρι και σήμερα. Τα σημαντικότερα ευρωπαϊκά προγράμματα που έχουν υλοποιηθεί με χρηματοδοτικό προσανατολισμό είναι το πρόγραμμα Kaleidoscope (1996-1999), το πρόγραμμα Ariane (1997-1999), το πρόγραμμα Raphael (1997-2000) και το πρόγραμμα Πολιτισμός 2000 (2000 – 2006)⁶.

Ωστόσο, στο πέρασμα των χρόνων τα προγράμματα του πολιτισμού ενισχύθηκαν με το σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός γενικότερου πλαισίου με το όνομα «ευρωπαϊκές ατζέντες για τον πολιτισμό». Η πρώτη ατζέντα για τον πολιτισμό τέθηκε σε ισχύ το 2007 και βρίσκεται μέχρι και σήμερα σε εφαρμογή ενώ η νέα ευρωπαϊκή ατζέντα έχει ήδη σχεδιαστεί και θα τεθεί σε εφαρμογή το 2019. Οι ευρωπαϊκές ατζέντες διαχωρίζονται σε τριετή προγράμματα εργασίας που περιλαμβάνουν ειδική στοχοθεσία και εξειδικευμένες δράσεις. Πρόκειται για τα προγράμματα εργασίας για τον πολιτισμό 2008-2010, 2011–2014 και το τρέχον 2015–2018.

⁶ γνωστό για τη χρηματοδότηση μέσω αυτού του Γ' ΚΠΣ.

Η πρώτη ατζέντα για τον πολιτισμό τέθηκε σε ισχύ με το 2007/C 287/01 ψήφισμα μετά την διενέργεια του πρώτου πολιτιστικού φόρουμ για την Ευρώπη το 2007 και τη Συνθήκη της Λισαβόνας⁷. Στρατηγικοί στόχοι της είναι η προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας και του διαπολιτιστικού διαλόγου, η προώθηση του πολιτισμού για την ανάπτυξη, την απασχόληση, την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα και η προώθηση του πολιτισμού στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων της ΕΕ⁸. Το κείμενο της ατζέντας (EEEE, 2007) προσεγγίζει τον πολιτισμό σε ένα πλαίσιο παγκοσμιοποίησης και συνεχούς διεύρυνσης της ΕΕ. Υπογραμμίζει κάθε πολιτισμική έκφανση, υλική και άυλη ως στοιχείο δημοκρατίας και υποστηρίζει τον πολιτιστικό σχετικισμό μέσω της ελεύθερης διακίνησης προϊόντων και αγαθών⁹. Στο πλαίσιο της εν λόγω ατζέντας απαριθμούνται τα βασικότερα προγράμματα ως μέρος της εσωτερικής πολιτικής της ΕΕ καθώς και οι σημαντικότερες δράσεις εντός αυτών:

- Πρόγραμμα Πολιτισμός 2007 – 2013¹⁰ για την οικονομική στήριξη φορέων και καλλιτεχνών που δραστηριοποιούνται στον τομέα του πολιτισμού ευρωπαϊκά.
  - ✓ Βραβεία αρχιτεκτονικής, πολιτιστικής κληρονομιάς και μουσικής.
  - ✓ Θεσμός της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης.
- Πρόγραμμα Erasmus και Erasmus Mundus για τη διά βίου μάθηση, την πολυγλωσσία και τις ανταλλαγές μεταξύ των νέων.
- Πρόγραμμα MEDIA¹¹ για την προώθηση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής βιομηχανίας.
- Πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη 2014 – 2020 όπου συγχωνεύτηκαν και αντικαταστάθηκαν τα ανωτέρω προγράμματα μετά το 2013.
- Πρόγραμμα «Ευρώπη για τους Πολίτες»¹² (2007-2013) με στόχο την ενεργό συμμετοχή του ευρωπαίου πολίτη στα κοινά.
- Ψηφιακή βιβλιοθήκη Europeana το 2008 ως μέσο προώθησης της ψηφιοποίησης και της διαδικτυακής προσβασιμότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

⁷ Το συμβούλιο της ΕΕ ενέκρινε την πρώτη ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό και μια σειρά προγραμμάτων και δράσεων εντάχθηκαν υπό τη σκέπη αυτής.

⁸ Η ατζέντα για τον πολιτισμό επαναλαμβάνει το ευρωπαϊκό εγχείρημα όπως έχει σκιαγραφηθεί και μέσα από τα αντίστοιχα νομικά κείμενα της ΕΕ περί της ποικιλομορφίας των ΚΜ αφενός και της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς αφετέρου.

⁹ Επιπλέον, γίνεται αναφορά και στη συνδρομή της ΕΕ στην Σύμβαση για την πολιτιστική πολυμορφία, της UNESCO ως σημαντικός παίκτης.

¹⁰ Απόφαση 1855/2006/ΕΚ

¹¹ Απόφαση 1718/2006/ΕΚ

¹² Απόφαση 1904/2006/ΕΚ

- Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου το 2008 για την κατάρτιση βιώσιμης στρατηγικής.
- Ευρωπαϊκό Έτος Δημιουργικότητας και Καινοτομίας το 2009¹³ (ΕΕΚ, 2007).
- Σήμα Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς από το 2011 υπό τη σκέπη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε αρχαιολογικούς χώρους για την προστασία της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ημέρες Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
- Ευρωπαϊκό Έτος Πολιτιστικής Κληρονομιάς, το 2018¹⁴.

Το τρέχον πρόγραμμα εργασιών στον πολιτιστικό τομέα 2015–2018 βρίσκεται στο μεταίχμιο των δύο ατζεντών και παρουσιάζει στοιχεία στην υλοποίηση του και από τις δύο. Οι βασικοί πυλώνες του προγράμματος βασίζονται σε τέσσερις βασικές κατευθύνσεις: προσβάσιμος και χωρίς αποκλεισμούς πολιτισμός, πολιτιστική κληρονομιά, κλάδοι του πολιτισμού και της δημιουργικότητας: δημιουργική οικονομία και καινοτομία και προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας, του πολιτισμού στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ και της κινητικότητας (ΕΕΕΕ, 2018). Για την εφαρμογή των πολιτιστικών προγραμμάτων της περιόδου 2015–2018 (EUR-lex, 2018γ) έχουν επιπλέον συσταθεί διάφορες ομάδες εργασίας με μη δεσμευτικό χαρακτήρα¹⁵.

Από το 2019, τίθεται σε εφαρμογή η νέα ατζέντα για τον πολιτισμό που έχει χρονικό ορίζοντα μέχρι το 2030 με στόχο την αναανοηματοδότηση του πολιτισμού και της εκπαίδευσης ώστε να διαμορφωθούν συνεκτικές κοινωνίες και ένα ελκυστικότερο όραμα για την ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018). Το αφήγημα της νέας ατζέντας για τον πολιτισμό βασίζεται στην οικοδόμηση μιας πιο δίκαιης και χωρίς αποκλεισμούς Ευρώπης με την υποστήριξη της καινοτομίας, της δημιουργικότητας και της βιώσιμης ανάπτυξης. Τίθεται και τυπικά λοιπόν ο πολιτισμός ως τέταρτος πυλώνας μετά την

¹³ Τα προγράμματα που έχουν συσταθεί στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ με τρίτες χώρες αποτελούν αντικείμενο πλέον του ερευνητικού και ως εκ τούτου δεν αναφέρονται στην παρούσα εργασία.

¹⁴ Είναι ορατό από την αδρή καταγραφή των προγραμμάτων και των πρωτοβουλιών πως η ΕΕ δίνοντας επαυξημένη σημασία στην πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης καλύπτει ολόκληρο το φάσμα του πολιτιστικού τομέα με χρηματοδοτικά εργαλεία και συμβολικές δράσεις ώστε οι πολίτες αφενός να ευαισθητοποιηθούν και αφετέρου να γνωρίσουν την πολυμορφία της ευρωπαϊκής ηπείρου σε αυτόν τον τομέα.

¹⁵ Παραδείγματος χάρη η ΑΜΣ, που αποτελεί την κύρια μέθοδο εργασίας, άτυπες συνεδριάσεις στελεχών των αντίστοιχων Υπουργείων Πολιτισμού, ad hoc ομάδες εμπειρογνομόνων υπό την αιγίδα της Επιτροπής και συνεδριάσεις, διασκέψεις και μελέτες μεταξύ ομοτίμων.

οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον μετασχηματίζοντας το τρίγωνο της βιώσιμης ανάπτυξης σε τετράγωνο¹⁶.

Η νέα ατζέντα έχει τρεις στρατηγικούς στόχους, με κοινωνικές, οικονομικές και εξωτερικές διαστάσεις. Η κοινωνική διάσταση στοχεύει στην αξιοποίηση της δύναμης του πολιτισμού και της πολιτιστικής πολυμορφίας για τους σκοπούς της κοινωνικής συνοχής και της ευημερίας. Η οικονομική διάσταση περιλαμβάνει τη στήριξη της πολιτιστικής δημιουργικότητας, την εκπαίδευση και την καινοτομία, μεταξύ άλλων ενώ η εξωτερική διάσταση ενισχύει τις διεθνείς πολιτιστικές σχέσεις.

Από τη σύγκριση των δύο ευρωπαϊκών ατζεντών έχει ξεκινήσει να διαφαίνεται πως η πολιτική του πολιτισμού μετασχηματίζεται σταδιακά ολοένα και περισσότερο σε ένα μοντέλο ενδογενούς πολιτισμοκεντρικής πολιτικής με έμφαση στη διαμόρφωση ευρωπαϊκής πολιτισμικής ταυτότητας, αξιοποίησης του ενδογενούς κεφαλαίου, πόρων και σεβασμού του διαπολιτιστικού στοιχείου. Οι δράσεις που υποστηρίζουν τις ατζέντες παρουσιάζουν κυρίως στοιχεία της εν λόγω πολιτικής χωρίς φυσικά να λείπουν και αναπτυξιακοί παράμετροι που υποστηρίζουν το οικονομοκεντρικό μοντέλο.

---

¹⁶ Πρόκειται για ανασχεδιασμό της πολιτικής του πολιτισμού στο πλαίσιο της επικουρικότητας και σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο της ΕΕ που οφείλει να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις σε επίπεδο νέων τεχνολογιών, κοινωνικών ανισοτήτων, εισροής προσφύγων, λαϊκισμού, ριζοσπαστικοποίησης και τρομοκρατικών απειλών.

2. Κεφάλαιο 2^ο: 33 χρόνια ΠΠΕ: Εξέλιξη και φυσιολογικά χαρακτηριστικά

Ο θεσμός της ΠΠΕ αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο εφαρμογής της πολιτικής του πολιτισμού για την πολιτιστική αναζωογόνηση των πόλεων με σημαντικό οικονομικό, κοινωνικό και αστικό αντίκτυπο. Αποτελεί απόρροια των αντίστοιχων μοντέλων πολιτικής και χαρακτηρίζει την αντίστοιχη τάση από τη δεκαετία του 80 και μέχρι σήμερα. Πρόκειται για μια μεταστροφή στην εφαρμογή της πολιτιστικής πολιτικής που αφορά τις πόλεις και στοχεύει στην ανασύσταση της αστικής φυσιολογίας τους ώστε να προσελκύσουν επισκέπτες και να αναπτυχθούν οικονομικά (Bianchini, 1999 στο Richards, 2000, σελ.164).

2.1. Η εξέλιξη του θεσμού της ΠΠΕ

Ο θεσμός της ΠΠΕ ξεκίνησε το 1985 μετά από πρωτοβουλία της Ελληνίδας Υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη για την ανακήρυξη κάθε χρόνο μιας πόλης σε πολιτιστική πρωτεύουσα. Αν και πρόκειται για έναν από τους πιο μακροχρόνιους πολιτιστικούς θεσμούς της ΕΕ, εντούτοις έχει μετασηματιστεί ριζικά στο πέρασμα των χρόνων με θεσμικά κείμενα και νέες πρωτοβουλίες.

Ο Richards (1996, στο Richards, 2000, σελ.159) αναφέρει πως από ένα επίμηκες καλοκαιρινό φεστιβάλ αρχικά, ο θεσμός έχει μετασηματιστεί σε μια ετήσια διοργάνωση που εστιάζει στην καλλιτεχνική και οικονομική ανάπτυξη. Ο O'Brien *et al.* (2013, σελ.40-45) διαχωρίζει μάλιστα το θεσμό σε τέσσερις βασικές κατηγορίες που διέπονται από ορόσημα που μετασηματίζουν σταδιακά το θεσμό ως προς τη διαδικασία επιλογής, την ανακήρυξη, την εποπτεία και την οργάνωση.

2.1.1. Πρώτη περίοδος (1985 – 1996): μια διακυβερνητική δραστηριότητα χωρίς περιχαρακωμένο νομοθετικό πλαίσιο

Η πρώτη περίοδος ξεκίνησε το 1985 και ολοκληρώθηκε το 1996 με την κυκλική συμμετοχή των 12 ΚΜ στο θεσμό. Η αρχική ονομασία του θεσμού ήταν «Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πόλη» όπως διατυπώθηκε στο ψήφισμα των αρμοδίων Υπουργών του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 1985 (85/C 153/02). Σε τρεις ενότητες εντός του ψηφίσματος χαρτογραφούνται οι στόχοι, το περιεχόμενο, τα κριτήρια επιλογής, η οργάνωση και ο τρόπος χρηματοδότησης του νέου θεσμού.

Στόχος του νέου εγχειρήματος είναι η ανάδειξη του πολιτισμού των ευρωπαϊκών χωρών που χαρακτηρίζεται αφενός από την παρουσία κοινών στοιχείων και αφετέρου από τον πλούτο ποικιλίας, τόσο στην ιστορική του διαχρονία όσο και στη σύγχρονη ανάπτυξη (ΕΕΕΚ, 1985) επαναλαμβάνοντας το αφήγημα των νομικών κειμένων της ΕΟΚ και προετοιμάζοντας το έδαφος για τα αντίστοιχα κείμενα των Συνθηκών που έπονται¹⁷. Για πρώτη φορά τίθεται η ανάγκη για παρουσίαση του πολιτισμικού αποθέματος πόλεων στοχεύοντας στην ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας περιοχών ως αναπόσπαστο στοιχείο περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής αφού εντός του ψηφίσματος αναφέρεται ρητά η διοργάνωση εκδηλώσεων προς το ευρωπαϊκό κοινό ώστε να γίνουν γνωστές πολιτιστικές πλευρές της πόλης ή της περιοχής και ει δυνατόν η συμμετοχή άλλων ΚΜ προς όφελος των πολιτών.

Ο θεσμός ορίζει την ανακήρυξη μόνον μιας πόλης ανά έτος με κυκλική επιλογή από τα κράτη μέλη δύο χρόνια πριν από τη διοργάνωση¹⁸. Το 1990 εισάγεται ο θεσμός του ευρωπαϊκού πολιτιστικού μήνα (ΕΕΕΚ, 1990) που εφαρμόστηκε από το 1992 μέχρι το 2003 για τις χώρες μη ΚΜ της ΕΕ με τα συμπεράσματα των Υπουργών Πολιτισμού (90/C 162/01). Το 1996 – έναν μόλις χρόνο πριν από τη λήξη αυτής της περιόδου – ο θεσμός εντάσσεται χρηματοδοτικά στο πρόγραμμα Καλειδοσκόπιο¹⁹ και συνεχίζει μέχρι τη λήξη του προγράμματος το 1999.

Η πρώτη περίοδος διατήρησε το θεσμό χωρίς ουσιαστική επιτήρηση από τα αρμόδια όργανα της ΕΕ και με απλούς κανόνες κάτι που άφησε ιδιαίτερα περιθώρια ευελιξίας στα ΚΜ (Myerscough, 1994, σελ.1). Για τον O'Brien *et al.* (2013, σελ.10) πρόκειται για μια διακυβερνητική δραστηριότητα χωρίς περιχαρακωμένο νομοθετικό πλαίσιο. Η επιλογή των πόλεων αποτέλεσε εθνική υπόθεση κάθε ΚΜ και αυτό οδήγησε σε τρεις βασικές κατηγορίες πόλεων: πρωτεύουσες, ιστορικά πολιτιστικά κέντρα και μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα (Myerscough, 1994, σελ.6). Ωστόσο τη διαφορά στη διοργάνωση του θεσμού έκαναν οι μικρότερες πόλεις που δεν αποτελούσαν τα φαβορί εξαρχής (European Communities, 2009, σελ.8; O'Brien *et al.*, 2013, σελ.10)²⁰.

¹⁷ Λίγα χρόνια αργότερα με κυριότερα τη Συνθήκη του Μαστριχτ και τη συνθήκη της Λισαβόνας.

¹⁸ Πρώτη πόλη που επελέγη για την έναρξη του θεσμού ήταν η Αθήνα το 1985.

¹⁹ Απόφαση 719/96/ΕΚ.

²⁰ Και αν και αρχικά είχε αποφασιστεί η επιλογή των πόλεων να γίνει με αλφαβητική σειρά τελικά η τελική λίστα αποτέλεσε προϊόν σκληρών διαπραγματεύσεων καθώς οι χώρες είτε ήθελαν να βρίσκονται στις πρώτες θέσεις της διοργάνωσης όπως η Ιταλία και η Ολλανδία που έδωσαν μάχη για τη χρονιά του 1986, ή ήθελαν μια συγκεκριμένη χρονιά όπως η Γαλλία ώστε ταυτόχρονα να γιορτάσει τα 200 χρόνια από τη γαλλική επανάσταση το 1989 (Myerscough, 1994, σελ.2).

Τα καλλιτεχνικά προγράμματα της περιόδου διαπνέονται κυρίως από στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς των πόλεων που φιλοξενούν το θεσμό με εκδηλώσεις ως μεγάλα γεγονότα με κύκλο ζωής το καλοκαίρι ή το έτος της διοργάνωσης. Ο Richards (2000, σελ.161) δομεί τέσσερις βασικές κατηγορίες της παρούσας περιόδου: καλοκαιρινά φεστιβάλ, ετήσια φεστιβάλ, καλλιτεχνικές πόλεις και εν τέλει εφαρμογή του θεσμού ως ΠΠΕ. Το κόστος της πρώτης περιόδου για την κάθε διοργάνωση είναι ιδιαίτερα χαμηλό, αν και εξαπλασιάστηκε από την πρώτη μέχρι την τελευταία χρονιά της περιόδου και κυμάνθηκε στα 100 μέχρι 600 χιλιάδες ευρώ (O'Brien *et al.*, 2013, σελ.50-51).

Πρώτη περίοδος (1985 – 1996)	Κατηγορίες Πόλεων	Φυσιογονία Διοργάνωσης & Καλλιτεχνικό Στίγμα	Χρηματοδότηση
Διακυβερνητική διαδικασία.	Πρωτεύουσες (π.χ. Αθήνα, Μαδρίτη, Λισαβόνα).	Καλοκαιρινά Φεστιβάλ (π.χ. Αθήνα, Φλωρεντία, Παρίσι). Ετήσια Φεστιβάλ (π.χ. Άμστερνταμ, Δουβλίνο, Μαδρίτη).	Χωρίς ευρωπαϊκή Χρηματοδότηση.
Χωρίς Νομοθετικό Πλαίσιο & Επιτήρηση.	Ιστορικά Κέντρα (π.χ. Φλωρεντία).	Καλλιτεχνικό στίγμα στη διοργάνωση (Βερολίνο & Αμβέρσα).	Χαμηλό κόστος διοργανώσεων.
Κυκλική Συμμετοχή 12 ΚΜ.	Μεγάλα Μητροπολιτικά Κέντρα (Βερολίνο, Αμβέρσα, Γλασκώβη).	Ολοκληρωμένη προσέγγιση ως ΠΠΕ (Γλασκώβη & Κοπεγχάγη).	

Πίνακας 1: Πρώτη περίοδος του θεσμού (1985 - 1996)

2.1.2. Η δεύτερη περίοδος (1997 – 2004): έργα υποδομών και αναπλάσεις

Η δεύτερη περίοδος ξεκινά το 1997 και ολοκληρώνεται το 2004 με τη συμμετοχή 19 πόλεων από 14 κράτη. Τα ανωτέρω συμπεράσματα (90/C 162/01) έχουν εφαρμογή και στη διεύρυνση της επιλογής χωρών μη ΚΜ της ΕΕ στο θεσμό²¹.

²¹ Στην περίοδο αυτή συμμετέχουν δύο πόλεις χωρών μη μέλη της ΕΕ (Μπέργκεν & Ρέκιαβικ) καθώς και δύο πόλεις χωρών υπό ένταξη (Κρακοβία & Πράγα).

Με τα συμπεράσματα των Υπουργών Πολιτισμού στα πλαίσια του Συμβουλίου της 12^{ης} Νοεμβρίου 1992 (92/C 336/02) (ΕΕΕΚ, 1992β) τίθεται πλέον ένα πλαίσιο που οριοθετεί ζητήματα όπως το χρονοδιάγραμμα, τις προθεσμίες υποβολής, το συνοδευτικό φάκελο και τα κριτήρια επιλογής. Ως αποτέλεσμα, η πόλη επιλογής θα πρέπει να βρίσκεται σε ευρωπαϊκό κράτος το οποίο στηρίζεται στις αρχές της δημοκρατίας, του πλουραλισμού, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (παρ.4.α), οι πόλεις δεν θα πρέπει να ανήκουν στην ίδια γεωγραφική περιοχή όταν είναι υποψήφιες για συνεχόμενα έτη ενώ θα πρέπει να επιδιώκεται ισορροπία μεταξύ των μεγάλων και περιφερειακών πόλεων κατά την επιλογή (παρ.4.γ&δ). Οι πόλεις που φιλοξένησαν το θεσμό κατά τη δεύτερη περίοδο χρηματοδοτήθηκαν από το πρόγραμμα Καλειδοσκόπιο και το πρόγραμμα Πολιτισμός 2000-2006²². Η περίοδος λήγει το 2004 – τη χρονιά που η ΕΕ διευρύνεται κατά 10 ΚΜ και η δυναμική του θεσμού είναι πλέον σε υψηλά επίπεδα.

Η δεύτερη περίοδος χαρακτηρίζεται και πάλι από μια ενδοκυβερνητική διεργασία στα χέρια του Συμβουλίου των Υπουργών Πολιτισμού της ΕΕ (European Communities, 2009, σελ.5). Η επιλογή ξεκίνησε και σε αυτή την περίοδο με πόλη της Ελλάδας και συγκεκριμένα με την Θεσσαλονίκη ως ΠΠΕ²³. Πλέον ως ΠΠΕ ορίζονται πόλεις με μικρότερο γόητρο, λιγότερο προβεβλημένες πολιτιστικά και τουριστικά και όχι πρωτεύουσες ΚΜ. Προς αυτή την κατεύθυνση βοήθησε και η αντίστοιχη νομοθετική πρωτοβουλία. Επιλέγονται πόλεις αποβιομηχανοποιημένες ή με έντονο βιομηχανικό στοιχείο, πόλεις ΚΜ που προσχώρησαν στην ΕΕ το 1995, πόλεις μη ΚΜ της ΕΕ ή υπό ένταξη ΚΜ. Το 2000 για τον εορτασμό της νέας χιλιετίας χρίστηκαν 9 πόλεις ως ΠΠΕ, παρά τις όποιες ενστάσεις από διάφορα ΚΜ αναφορικά με την απομείωση του κύρους του θεσμού και την ανισομερή χρηματοδότηση (European Communities, 2009, σελ.5).

Τα καλλιτεχνικά προγράμματα περιλαμβάνουν θεματικές προσεγγίσεις και συνοδεύονται από έργα υποδομής και αναπλάσεις. Είναι πλέον έκδηλη η ανάγκη ισορροπίας ανάμεσα σε διαφοροποιημένους παράγοντες ώστε να δημιουργηθούν εξειδικευμένα καλλιτεχνικά προγράμματα που θα ταιριάζουν σε κάθε πόλη (Palmer-Rae, 2004, σελ.60). Πλέον τα καλλιτεχνικά προγράμματα της περιόδου αποτελούν έναν

---

²² Απόφαση 508/2000/ΕΚ

²³ Αναμενόμενη εξέλιξη αφού ο κύκλος των δώδεκα ΚΜ είχε ολοκληρωθεί και ξεκινούσε και πάλι από την αρχή.

συγκερασμό φαινομενικά ανόμοιων θεματικών²⁴. Επιπλέον, η αλλαγή προσανατολισμού προς τον τομέα των υποδομών έχει τη βάση του στην εισροή κοινοτικών πλέον κονδυλίων για την υποστήριξη των διοργανώσεων στο θεσμό, αν και ως ποσά παραμένουν στο ύψος της ολοκλήρωσης της προηγούμενης περιόδου και κυμαίνονται από 400 μέχρι 600 χιλιάδες ευρώ (O'Brien *et al.*, 2013, σελ.50-51). Πρόκειται πλέον για μια περίοδο με την επιρροή του διαδικτύου ως μέσου προώθησης και προβολής, πειραματισμούς στα καλλιτεχνικά προγράμματα και νέες πολιτιστικές τάσεις που παρουσιάζονται από τις πόλεις.

Δεύτερη περίοδος (1997 – 2004)	Κατηγορίες Πόλεων	Φυσιογονία Διοργάνωσης & Καλλιτεχνικό Στίγμα	Χρηματοδότηση
Θεσμικό πλαίσιο με περιχαρακωμένες διαδικασίες.	Μικρές περιφερειακές πόλεις (π.χ. Θεσσαλονίκη, Μπολόνια, Πόρτο).	Έργα Υποδομής & Αναπλάσεις (π.χ. Θεσσαλονίκη, Πόρτο, Γένοβα, Βρυξέλλες).	Ευρωπαϊκή Χρηματοδότηση (Πρόγραμμα Καλειδοσκόπιο & Πολιτισμός).
Δυνατότητα συμμετοχής μη ΚΜ της ΕΕ.	Πόλεις με χαμηλό γόητρο (π.χ. Λιλ, Γένοβα).	Πειραματισμοί & νέες τάσεις (π.χ. Γκράτς (cooking project), Ελσίνκι (σάουνα), Στοκχόλμη (κηπευτική και κατασκευές), Σαλαμάνκα (to eat or not to eat?)).	Μέτριο κόστος διοργανώσεων.
Ισορροπία μεταξύ μεγάλων και περιφερειακών πόλεων.	Πόλεις νέων ΚΜ (π.χ. Στοκχόλμη, Ελσίνκι, Γκράτς) ή μη ΚΜ (π.χ. Κρακοβία, Πράγα).		

Πίνακας 2: Δεύτερη Περίοδος του θεσμού (1997 - 2004)

2.1.3. Η τρίτη περίοδος (2005 – 2019): ευρωπαϊκή διάσταση στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων

Η τρίτη περίοδος ξεκινά το 2005 και ολοκληρώνεται το 2019 με την διοργάνωση να λαμβάνει χώρα σε 29 πόλεις εκ των οποίων οι δύο σε χώρες μη μέλη της ΕΕ²⁵. Με την 1419/1999/ΕΚ απόφαση (ΕΕΕΚ, 1999) ο θεσμός τροποποιείται ριζικά σε επίπεδο

²⁴ Παραδείγματος χάρη, καλλιτεχνικό όραμα και πολιτικές ευαισθησίες, υψηλή και λαϊκή τέχνη, παραδοσιακή και σύγχρονη τέχνη, διεθνείς καλλιτέχνες και τοπικές ομάδες, εκδηλώσεις υψηλού προφίλ και τοπικές πρωτοβουλίες καθώς και πολλά άλλα.

²⁵ (Stavanger & Istanbul)

επιλογής, οργάνωσης και εποπτείας²⁶. Για πρώτη φορά, στο προοίμιο της απόφασης, υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα σχεδιασμού ενός πολιτιστικού σχεδίου σε μια μεσοπρόθεσμη δυναμική η οποία αφενός θα ενδυναμώνει την τοπική ταυτότητα και αφετέρου θα ενισχύει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Άρθρο 1).

Για την αξιολόγηση των προτάσεων συστήνεται κριτική επιτροπή με μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Επιτροπής, του Συμβουλίου και της Επιτροπής των Περιφερειών. Τον τελικό λόγο όμως για την επιλογή των πόλεων έχει το Συμβούλιο μετά από γνώμη του Κοινοβουλίου και σύσταση της Επιτροπής. Η επιλογή των πόλεων γίνεται εκ περιτροπής, τέσσερα χρόνια πριν από την διεξαγωγή της διοργάνωσης. Ο φάκελος υποψηφιότητας της κάθε πόλης παρουσιάζει το βαθμό στον οποίο κάθε πόλη προβάλλει τα κοινά ευρωπαϊκά πολιτιστικά ρεύματα, μέρος των οποίων είναι και η ίδια, διοργανώνει εκδηλώσεις που προάγουν την ευρωπαϊκή συνεργασία και δημιουργούν εστίες φιλοξενίας για τους επισκέπτες, αναμειγνύει τον τοπικό πληθυσμό στη διοργάνωση, χρησιμοποιεί σύγχρονα μέσα για τη διάδοση των εκδηλώσεων και τέλος υποστηρίζει την πολιτιστική κληρονομιά, την αστική αρχιτεκτονική και την ποιότητα ζωής στην πόλη (Άρθρο 3)²⁷. Με την 649/2005/ΕΚ απόφαση (ΕΕΕΕ, 2005) τροποποιείται η 1419/1999/ΕΚ απόφαση ώστε να συμπεριλάβει υποψηφιότητες από τις νέες χώρες μετά τη διεύρυνση της ΕΕ το 2004. Ως αποτέλεσμα, μέχρι και το 2008 η λίστα περιλαμβάνει υποψηφιότητες των παλαιών ΚΜ και από το 2009 πλέον οι πόλεις που μοιράζονται τον τίτλο είναι δύο και περιλαμβάνουν ένα παλαιό και ένα νέο ΚΜ.

Η 1419/1999/ΕΚ απόφαση καταργήθηκε με την 1622/2006/ΕΚ απόφαση η οποία τέθηκε σε ισχύ από το 2010 με αυστηρότερο πλαίσιο στο επίπεδο επιλογής των πόλεων και επίβλεψη της αντίστοιχης διοργάνωσης από την εν λόγω επιτροπή με στόχο την περαιτέρω βελτίωση της μακροπρόθεσμης επενέργειας στην πολιτιστική ανάπτυξη της εκάστοτε πόλης²⁸. Σύμφωνα με την 1622/2006/ΕΚ απόφαση επαναπροσδιορίστηκε ο ρόλος της κριτικής επιτροπής, θεσπίστηκε μεικτή διαδικασία επιλογής ώστε αφενός να τονιστεί η εθνική ταυτότητα και αφετέρου να ενισχυθεί η ευρωπαϊκή διάσταση. Η νέα

²⁶ Σύμφωνα με το προοίμιο της απόφασης η επένδυση του θεσμού μετά από τα 15 χρόνια εφαρμογής του είναι μεν θετική δεν αφήνει ωστόσο μακροπρόθεσμο αποτύπωμα όπως φιλοδοξεί η ΕΕ.

²⁷ Είναι ορατό πλέον ότι η ΕΕ επενδύει μεν στο θεσμό με όλους της τους πυλώνες, ενδιαφέρεται όμως για τον μετασχηματισμό του από κατακερματισμένες και χωρίς συνοχή ετήσιες διοργανώσεις σε ένα ενιαίο αφήγημα διαπολιτισμικότητας με στοιχεία κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας και έμφαση στο τοπικό και περιφερειακό πολιτισμικό χαρακτήρα.

²⁸ Πρόκειται σαφώς για μια παράφραση της αντίστοιχης αναγκαιότητας που είχε οδηγήσει στην 1419/1999/ΕΚ απόφαση. Ο στόχος της δράσης παραμένει ο ίδιος όμως η αμοιβαία γνωριμία μεταξύ των ευρωπαίων πολιτών αντικαθίσταται από την κατανόηση.

κριτική επιτροπή αποτελείται πλέον από έξι εθνικούς και επτά ευρωπαϊούς εμπειρογνώμονες και εισάγεται περίοδος προεπιλογής, τελικής επιλογής και εποπτείας μετά την ανακήρυξη για την ορθή υλοποίηση του προγράμματος (ΕΕΕΕ, 2006) από το 2010 και έπειτα για κάθε επιλεγείσα πόλη.

Το πολιτιστικό πρόγραμμα πλέον της ΠΠΕ, διαιρείται σε δύο κατηγορίες·στην «ευρωπαϊκή διάσταση» και στην «πόλη και πολίτες» (Άρθρο 4). Οι κατηγορίες αυτές αποτελούν και τα κριτήρια κάθε υποψήφιας πόλης. Η ευρωπαϊκή διάσταση περιλαμβάνει ως βασική προϋπόθεση τη συνεργασία μεταξύ των πολιτιστικών φορέων ώστε να αναδεικνύεται ο πλούτος της πολιτιστικής πολυμορφίας της Ευρώπης και οι κοινές πτυχές των ευρωπαϊκών πολιτισμών, αποτυπώνοντας ουσιαστικά τις αρχές των προηγούμενων κειμένων της ΕΕ. Η κατηγορία «πόλη και πολίτες» περιλαμβάνει τη συμμετοχή των πολιτών που ζουν στην πόλη καθώς και των πολιτών από το εξωτερικό ώστε το πρόγραμμα να είναι βιώσιμο και αναπόσπαστο κομμάτι της μακροπρόθεσμης πολιτιστικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η περιφερειακή πολιτική του πολιτισμού σκιαγραφείται πλέον με όρους κοινωνικής συνοχής, βιώσιμης ανάπτυξης και αειφορίας. Η υποβολή των αιτήσεων γίνεται τουλάχιστον έξι χρόνια πριν από τη διοργάνωση του θεσμού ενώ όλες οι υπόλοιπες διοικητικές παράμετροι ορίζονται ενδεδειγμένα από τα υπόλοιπα άρθρα της 1622/2006/ΕΚ απόφασης.

Η τρίτη περίοδος χαρακτηρίζεται ως μια ιδιαίτερα ανταγωνιστική περίοδος. Δεν είναι τυχαίο ότι από κάθε ΚΜ οι υποψήφιοι για το χρίσμα πόλεις είναι δεκάδες και οι αντίστοιχοι φάκελοι υποψηφιοτήτων εκατοντάδες²⁹. Για πρώτη φορά σε αυτή την περίοδο ο θεσμός ξεφεύγει από τα στενά όρια της πόλης και αγγίζει το περιφερειακό επίπεδο. Τα καλλιτεχνικά προγράμματα σε αυτή την περίοδο έχουν έντονο θεματικό προσανατολισμό, ανθρωποκεντρική και πολιτισμικοκεντρική προσέγγιση. Εθελοντικές ομάδες, συλλογικότητες και τοπικοί σύλλογοι συμμετέχουν ενεργά στην υλοποίηση των προγραμμάτων. Από το 2010, εισάγεται το βραβείο «Μελίνα Μερκούρη» ύψους 1,5 εκατομμυρίου ευρώ για τις πόλεις που υλοποιούν τη διοργάνωση με εξαιρετικό τρόπο. Ο θεσμός χρηματοδοτείται αρχικά ως συνέχεια του προγράμματος Πολιτισμός 2000 – 2006, ακολουθεί το πρόγραμμα Πολιτισμός 2007 – 2013 ενώ σήμερα χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη 2014 – 2020³⁰.

²⁹ Το 2016, δεκαέξι ισπανικές πόλεις εκδήλωσαν ενδιαφέρον ώστε να φιλοξενήσουν το θεσμό και έντεκα πολωνικές πόλεις αντίστοιχα (European Commission, 2015, σελ.8).

³⁰ Οδηγία 1295/2013

Τρίτη περίοδος (2005 – 2019)	Κατηγορίες Πόλεων	Φυσιογονία Διοργάνωσης & Καλλιτεχνικό Στίγμα	Χρηματοδότηση
Θεσμικό πλαίσιο με ξεκάθαρη ευρωπαϊκή διάσταση. Κριτική Επιτροπή από όλα τα όργανα της ΕΕ με ευρωπαίους & εθνικούς εμπειρογνώμονες. Καλλιτεχνικό πρόγραμμα που βασίζεται στην ευρωπαϊκή διάσταση και στους πολίτες της κάθε πόλης.	Πόλεις από ολόκληρο το ευρωπαϊκό φάσμα	Περαιτέρω εξέλιξη των θεματικών (π.χ. τεχνολογία και πολιτισμός (Μόνες), αστική ανάπτυξη και δημιουργική οικονομία (Εσσεν), βιομηχανία, περιβάλλον και πολιτισμός (Λινζ)).	Ευρωπαϊκή Χρηματοδότηση (Πρόγραμμα Πολιτισμός, 2007 – 2013 & Δημιουργική Ευρώπη 2014 - 2020)
	Πόλεις με τις περιφέρειες τους (Εσσεν με Ρηνανία και Μασσαλία με Προβηγκία)		Υψηλό κόστος διοργανώσεων.
	Πόλεις νέων ΚΜ της διεύρυνσης του 2004 (π.χ. Βίλνιους, Πετς, Ταλίν) ή μη ΚΜ (π.χ. Κωνσταντινούπολη)		

Πίνακας 3: Τρίτη Περίοδος του Θεσμού (2005 - 2019)

2.1.4. Τέταρτη περίοδος (2020 – 2033): κοινωνική συνοχή, βιώσιμη ανάπτυξη και αειφορία

Η τέταρτη περίοδος θα ξεκινήσει ουσιαστικά το 2020 και θα ολοκληρωθεί το 2033. Η 1622/2006/ΕΚ απόφαση θα είναι σε ισχύ μέχρι το έτος έναρξης της εν λόγω περιόδου ενώ έπειτα αντικαθίσταται από την 445/2014/ΕΕ απόφαση (ΕΕΕΕ, 2014)³¹. Στο προοίμιο υπογραμμίζεται η αναπτυξιακή διάσταση του θεσμού, τα οικονομικά και πολιτιστικά οφέλη που απορρέουν από αυτόν, ο πολιτιστικός τουρισμός ως μοχλός προβολής των πόλεων και η ανάπτυξη σε μια σειρά από άλλους τομείς όπως η εκπαίδευση, το περιβάλλον και άλλα. Πλέον υπάρχει αναφορά στην ανάγκη να τονωθεί το αίσθημα των πολιτών ότι ανήκουν σε ένα κοινό πολιτισμικό χώρο³², στο ρόλο του πολιτισμού στην μακροπρόθεσμη ανάπτυξη των πόλεων καθώς και στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης της πολιτιστικής πολυμορφίας μέσω διακρατικών συμφωνιών,

³¹ Όπως αναφέρεται και στο προοίμιο της πρόκειται για τις πλέον φιλόδοξες πολιτιστικές πρωτοβουλίες με ιδιαίτερη απήχηση στους ευρωπαίους πολίτες.

³² τόσο στο πλαίσιο της περιρρέουσας κοινωνικής, πολιτικής όσο και της οικονομικής κατάστασης που επικρατεί στην Ευρώπη την τελευταία δεκαετία.

στη διεύρυνση της πρόσβασης και της συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες, στην ενίσχυση των δεσμών του πολιτισμού με άλλους τομείς και στην αναβάθμιση της διεθνούς εικόνας των πόλεων.

Στο θεσμό πλέον μπορούν να συμμετέχουν οι πόλεις με τις γύρω περιοχές τους, πόλεις χωρών υπό ένταξη και δυνάμει υποψήφιας, ο αριθμός των εμπειρογνομόνων μειώνεται σε 12 με την αναλογία πλέον να περιλαμβάνει 10 εμπειρογνώμονες από τα όργανα της ΕΕ και 2 από το ΚΜ. Οι διαδικασίες προεπιλογής, επιλογής και η περίοδος εποπτείας κρίνονται ως ιδιαίτερα χρήσιμες και περιχαρακώνεται το πλαίσιο εφαρμογής τους περαιτέρω. Για τον ορισμό των εμπειρογνομόνων τέθηκε σε ισχύ η 2014/353/ΕΕ απόφαση.

Τα κριτήρια επιλογής αυξάνονται και αποκτούν πλέον πολυδιάστατη οπτική σε κάθε φάκελο υποψήφιας ΠΠΕ (Άρθρο 5). Αφορούν δε, έξι βασικές κατηγορίες που περιλαμβάνουν:

(α) «συμβολή στη μακροπρόθεσμη στρατηγική»,

Αξιολογείται η θέσπιση πολιτιστικής στρατηγικής πριν από την υποβολή του φακέλου που καλύπτει αφενός την υποστήριξη του θεσμού και αφετέρου τις δραστηριότητες μετά το έτος εορτασμού από τη δημοτική αρχή. Λαμβάνεται υπόψη η ανάπτυξη δεσμών μεταξύ του πολιτιστικού με τους οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς της υποψήφιας πόλης, ο αντίκτυπος αυτών, η αστική ανάπτυξη και η αντίστοιχη αξιολόγηση μετά το πέρας της διοργάνωσης.

(β) «ευρωπαϊκή διάσταση»,

Αξιολογείται το εύρος και η ποιότητα των δραστηριοτήτων ώστε να προωθείται η πολιτιστική πολυμορφία, ο διαπολιτιστικός διάλογος, η αλληλοκατανόηση των ευρωπαίων πολιτών, η κοινή ιστορία και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, η συμμετοχή ευρωπαίων καλλιτεχνών και η προσέλκυση διεθνούς κοινού.

(γ) «πολιτιστικό και καλλιτεχνικό περιεχόμενο»,

Αξιολογείται η ύπαρξη καλλιτεχνικού οράματος και στρατηγικής, η συμμετοχή τοπικών καλλιτεχνών, το εύρος των προτεινόμενων δραστηριοτήτων και η ικανότητα συνδυασμού της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς με νέες καινοτόμες μορφές έκφρασης.

(δ) «ικανότητα υλοποίησης»,

Αξιολογείται η ευρεία πολιτική υποστήριξη της υποψηφιότητας σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο καθώς και η ύπαρξη επαρκών και βιώσιμων υποδομών για την υποστήριξη των εκδηλώσεων.

(ε) «προσέγγιση»,

Αξιολογείται η συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού και της κοινωνίας των πολιτών, η δημιουργία νέων ευκαιριών για νέους, εθελοντές, περιθωριοποιημένα άτομα, μειονότητες, ηλικιωμένους και ΑμεΑ τόσο σε επίπεδο συμμετοχής αλλά και προσβασιμότητας. Ιδιαίτερα αξιολογείται η δημιουργία νέου κοινού και η συμμετοχή σχολείων.

(στ) «διαχείριση»

Αξιολογείται η στρατηγική συγκέντρωσης πόρων, ο προτεινόμενος προϋπολογισμός, η διοικητική και οργανωτική δομή για την υλοποίηση της δράσης, οι διαδικασίες διορισμού του καλλιτεχνικού και γενικού διευθυντή, η εμπορική και επικοινωνιακή στρατηγική καθώς και η στελέχωση της δομής με άτομα με εμπειρία και γνώσεις πάνω στο εν λόγω αντικείμενο.

Είναι σαφές ότι πλέον η επιλογή περιλαμβάνει όχι μόνο την εκπλήρωση των στόχων του προγράμματος με την επίτευξη της ισορροπίας μεταξύ της ποικιλομορφίας με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αλλά και την συμπερίληψη της καθεαυτής εφαρμογής τοπικής και περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής με μακροπρόθεσμη στόχευση και ευρωπαϊκή διάσταση. Για πρώτη φορά η δυνατότητα διοικητικής ικανότητας περιλαμβάνεται στα κριτήρια ώστε το καλλιτεχνικό να ισορροπήσει με το οργανωσιακό και το διοικητικό επίπεδο με το αντίστοιχο οικονομικό κόστος.

2.2. ΠΠΕ: αστική αναζωογόνηση και φιλοξενία mega event

Η πολιτική του πολιτισμού σε επίπεδο αστικής και τοπικής περιφερειακής ανάπτυξης έχει τις τελευταίες δεκαετίες συσχετιστεί με το marketing των πόλεων, τη διεξαγωγή μεγάλων πολιτιστικών γεγονότων (Richards & Wilson, 2004, σελ.1931) ως μέσο προβολής και ανάδειξης ενώ πλήθος ερευνών το αποδεικνύουν (Schuster, 2001, σελ.1) πρακτικά. Η αστική αναζωογόνηση των πόλεων συνδέεται ευθέως με το σχεδιασμό και διοργάνωση σημαντικών εκδηλώσεων. Μια σειρά από παράγοντες παίζουν καταλυτικό ρόλο στο μέγεθος και τη διαχρονία αυτής³³. Η ΠΠΕ ως θεσμός έχει άμεση επενέργεια στην αστική αναζωογόνηση των πόλεων και είναι ξεκάθαρο πλέον πως οι πόλεις που έχουν εφαρμόσει το θεσμό με όραμα, έχουν μετασχηματίσει και το προφίλ τους.

Η ακαδημαϊκή κοινότητα έχει εργαστεί ενδελεχώς σε στοχευμένες αναλύσεις πόλεων που φιλοξένησαν το θεσμό, οι αξιολογήσεις των αντίστοιχων περιόδων (Myerscough, 1994; Palmer-Rae, 2004; O'Brien *et al.*, 2013) είναι διαφωτιστικές ως προς τις δυνατότητες, τα δυνατά σημεία και τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις, ενώ η ΕΕ μέσω των κειμένων της επικοινωνεί στο ευρωπαϊκό κοινό το θεσμό αρκετά συχνά.

Ο O'Brien *et al.* (2013, σελ.5) αναφέρει ότι ο εν λόγω θεσμός παίζει καταλυτικό ρόλο στην οικονομική και πολιτιστική αναγέννηση των πόλεων, αποφέρει άμεσες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις και δύναται να διασφαλίσει μακροχρόνια αποτελέσματα στην τουριστική ανάπτυξη και στην αλλαγή της εικόνας μιας πόλης. Η χρήση του πολιτισμού ως μέσου για την επίτευξη ευρύτερων κοινωνικών και πολιτιστικών αξιών, βρίσκει τη μεγαλύτερη εφαρμογή του στις πόλεις (Griffiths *et al.* 2003, σελ.154) ενώ επιπλέον, στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης, της μείωσης της παραγωγής και του marketing, πολλές πόλεις έχουν μετατρέψει τον πολιτισμό ως μέσο για να αποκτήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (Griffiths, 2006, σελ.415). Ο θεσμός της ΠΠΕ έχει επίσης συσχετιστεί με τη δημιουργία ενός “brand” ανά πόλη (Evans, 2003, σελ.426).

³³ Παραδείγματος χάρη, το πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται οι διοργανώσεις δηλαδή αν πρόκειται για προϊόντα μακροπρόθεσμου σχεδιασμού ή αποσπασματικές δράσεις, αν έχουν κύκλο ζωής τέτοιο που να αποτελούν το σήμα κατατεθέν της πόλης ή απλώς βασίζονται σε εξωγενείς εκδηλώσεις περιοδικού χαρακτήρα, αν έχουν τοπικό περιφερειακό ή ευρωπαϊκό αντίκτυπο και αν χρησιμοποιούν στοιχεία νεωτερισμού που τις καθιστούν ελκυστικές· πρωτότυπους και εναλλακτικούς χώρους, στοχευμένες συνεργασίες, πολυθεματικά προγράμματα.

Περιπτώσεις αστικής αναζωογόνησης και ανάπλασης συναντώνται έντονα σε διάφορες πόλεις που φιλοξένησαν τον θεσμό. Παραδείγματα αναπλάσεων παραλιακών μετώπων, διαμόρφωση πολιτιστικών περιοχών, ανέγερση εμβληματικών κτιρίων, ανακατασκευή ιστορικών κτιρίων, επανοικειοποίηση του δημόσιου χώρου είναι λίγες μόνο περιπτώσεις αστικής αναζωογόνησης που συναντώνται σε όλες τις περιόδους του θεσμού. Μετά τη Γλασκόβη, η πλειοψηφία των πόλεων του θεσμού αντέγραψε την πολιτική της (Herrero *et al.*, 2006, σελ.43) – όχι πάντοτε με επιτυχία - και έθεσε μεταξύ των στόχων της, την αναβάθμιση συγκεκριμένων περιοχών, τη δημιουργία πολιτιστικών υποδομών, την επένδυση στο δημόσιο χώρο και στην ανάπτυξη άλλων υποδομών (Palmer-Rae, 2004, σελ.167). Ορισμένες πόλεις πραγματοποίησαν ανακαινίσεις του ιστορικού τους κέντρου (Liu, 2012, σελ.506) ενώ άλλες ανέλαβαν μεγάλα έργα αστικής αναγέννησης στο κέντρο της πόλης, ανάπτυξη εγκαταλελειμμένων περιοχών και ανακατασκευής δημόσιων κτιρίων (Palmer-Rae, 2004, σελ.17). Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις βασικές κατηγορίες που συνοδεύονται από αντιπροσωπευτικά παραδείγματα.

Παραδείγματα αστικής αναζωογόνησης ΠΠΕ	
• Μετασηματισμός της εικόνας της πόλης	Η Γλασκόβη βελτίωσε την εικόνα της από την μετάβιομηχανική παρακμή (Herrero <i>et al.</i>, 2006, σελ.43) εφαρμόζοντας ένα φιλόδοξο πρόγραμμα πολιτιστικής δραστηριότητας με χρηματοδότηση από τις τοπικές αρχές και χορηγούς (Garcia, 2004, σελ.319).
• Αστική Αναγέννηση περιφερειακών πόλεων	Η Κοπεγχάγη, η Στοκχόλμη, η Βαϊμάρη, το Πόρτο, το Γκρατς, και η Λιλ (Garcia, 2005, σελ.843).
• Αστικές Αναπλάσεις	Η Κοπεγχάγη ανακαίνισε τα πρώην ναυτικά ναυπηγεία στο κέντρο της πόλης για να στεγάσει χώρους πολιτισμού. Η Θεσσαλονίκη ανακαίνισε τις παλιές αποθήκες στο λιμάνι για τη στέγαση του Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης. Το Πόρτο, η Αβινιόν και η Πράγα προχώρησαν σε βελτιώσεις χώρων πρασίνου. (Palmer-Rae, 2004, σελ. 74). Η Βαϊμάρη (σταθμός τρένου), η Θεσσαλονίκη (αεροδρόμιο) και η Μπριζ (χώροι στάθμευσης) προχώρησαν σε βελτιώσεις συγκοινωνιακών υποδομών

	(Palmer-Rae, 2004, σελ. 74). Οι Βρυξέλλες, το Πόρτο, η Βαϊμάρη και η Γένοβα πραγματοποίησαν ανακαινίσεις του ιστορικού τους κέντρου (Liu, 2012, σελ.506). Η Σαλαμάνκα και το Γκρατς προσπάθησαν να δημιουργήσουν πολιτιστικές συνοικίες με μια σειρά νέων χώρων τέχνης. Το Ροτερνταμ (Richards & Wilson, 2004, σελ.1931) δημιούργησε το οικοδομικό τετράγωνο Μουσείων για την ανάπτυξη ενός «πολιτιστικού τετραγώνου» επιτυγχάνοντας με αυτό τον τρόπο όχι μόνο τη ανέγερση εμβληματικών κτιρίων αλλά και τη διαμόρφωση πολιτιστικού κέντρου.
• Πολιτιστική Αναζωογόνηση	Οι Βρυξέλλες στο πλαίσιο του θεσμού δημιούργησαν το Zinneke Parade και έκτοτε κάθε δύο χρόνια αυτό το υπαίθριο πάρτυ με μασκαράδες επαναλαμβάνεται (European Commission, 2018, σελ.2). Στη Βειμάρη, οι ιδιοκτήτες ξενοδοχείων συνεργάστηκαν με εταιρία marketing ώστε να προβληθεί η πόλη ως πολιτιστικός προορισμός. Στο Ρέκιαβικ συστάθηκε ένας νέος οργανισμός για τον τουρισμό, το marketing της πόλης και την προβολή μεγάλων πολιτιστικών γεγονότων (Palmer-Rae, 2004, σελ.125).
• Υψηλή Οικονομική Ανάπτυξη	Κάθε ευρώ που επενδύθηκε στη Μονς για τη διοργάνωση της ΠΠΕ υπολογίζεται ότι επέστρεψε 5,5 με 6 ευρώ στην τοπική οικονομία. Το 40% των ΠΔΒ στο Βρότσαβ κατέγραψαν αύξηση του κύκλου εργασιών τους ενώ προσέλκυσε 1,6 εκατομμύρια ξένους επισκέπτες στο σύνολο των 5,2 εκατομμυρίων επισκεπτών κατά τη χρονιά της διοργάνωσης. Η Μασσαλία προσέλκυσε περισσότερους από 11 εκατομμύρια μοναδικούς επισκέπτες κατά τη χρονιά φιλοξενίας του θεσμού (European Commission, 2018, σελ.2),
• Παραγωγή Κοινωνικού Κεφαλαίου	Στο Σεν Σεμπασιάν το 60% των δράσεων περιελάμβαναν τοπική συμμετοχή. Στο Λιβερπουλ (2008) δέκα χιλιάδες εθελοντές, κυρίως μαθητές συμμετείχαν ενεργά σε τουλάχιστον μια εκδήλωση κατά τη διάρκεια του θεσμού (European Commission, 2018, σελ.2). Θετικό πρόσημο στον συγκεκριμένο τομέα παρουσίασε π.χ. η Γλασκώβη 1990 (Garcia, 2004, σελ.320) και σε συγκεκριμένους τομείς άλλες πόλεις (27.000 εισιτήρια μουσικών φεστιβάλ σε μαθητές στο Μπεργκεν ή 9.400 πολιτιστικά πάσο στον τοπικό πληθυσμό στη Μπριζ, Palmer-Rae, 2004, σελ.132).

Πίνακας 4: Παραδείγματα αστικής αναζωογόνησης του θεσμού

2.3. ΠΠΕ: Παραδείγματα πολιτιστικής πολιτικής· ενδογενή & εξωγενή

Αν και οι παρεμβασεις στοχεύουν στην αναζωογόνηση των πόλεων, εντούτοις βάσει του σχεδιασμού τους καταλήγουν σε διαφορετικά μοντέλα πολιτιστικής πολιτικής· άλλοτε ενδογενή και άλλοτε εξωγενή, άξια μελέτης και αναφοράς.

Παραδείγματος χάρη, η Γένοβα είχε επικεντρωθεί σε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα προσωρινών εκδηλώσεων με πολύ περιορισμένο αντίκτυπο στην μακροπρόθεσμη πολιτιστική υποδομή της πόλης και στην αποκατάσταση και συντήρηση της υπάρχουσας κληρονομιάς της με έμφαση μόνο στην προσέλκυση τουριστών διατηρώντας την εικόνα της επιχειρηματικής πόλης.

Αντιθέτως, η Λιλ που φιλοξένησε το θεσμό την ίδια χρονιά επικεντρώθηκε στην εφαρμογή μιας πληθώρας πολιτιστικών πολιτικών με διαφορετική στόχευση ώστε να δημιουργηθεί ένα νέο μοντέλο πολυκεντρικής αναπτυξιακής διαδικασίας βασισμένο στην κουλτούρα. Η έμφαση δόθηκε στη δημιουργία μιας πυκνής τοπικής δικτύωσης πολιτιστικών πρωτοβουλιών και στη συμμετοχή κατοίκων της περιοχής (Sacco & Blessi, 2006, σελ.1) και τα κατάφερε εν τέλει πολύ καλά μεταστρέφοντας το πρότυπο της από επιχειρηματική σε δημιουργική πόλη.

Το Πίλσεν παρουσίασε μια ιδιαίτερα ανθρωποκεντρική προσέγγιση στον τρόπο επανοικειοποίησης του ανεκμετάλλευτου δημοσίου χώρου μέσα από ένα πρόγραμμα που έτρεξαν οι ίδιοι οι κάτοικοι για τον εντοπισμό, καταγραφή και εν τέλει επιλογή των χώρων που χρήζουν επέμβασης με χρηματοδότηση από τον οργανισμό της ΠΠΕ και προσωπική εργασία των ιδίων (European Commission, 2018, σελ.2).

Το Ρότερνταμ (Richards & Wilson, 2004, σελ.1931) αν και έκανε σημαντικές προσπάθειες αστικής αναζωογόνησης και βελτίωσε την πολιτιστική του εικόνα, εν τέλει δεν κατάφερε να την μετασχηματίσει ριζικά από κέντρο μεγάλων πολυεθνικών, κυρίως λόγω του τοπικού πληθυσμού που την αποτελεί, διατηρώντας την επιχειρηματική του εικόνα.

Οι ελληνικές συμμετοχές στο θεσμό δεν κατάφεραν να εφαρμόσουν ένα ενδογενές πολιτιστικό μοντέλο με αποτέλεσμα πέραν των μεγάλων έργων υποδομής που

εκτελέστηκαν στη Θεσσαλονίκη, να μη δημιουργήσουν πολιτισμικό αποτύπωμα³⁴. Σύμφωνα με τους Corijn και Van Praet (1994, στο Richards, 2000), η διοργάνωση της Αθήνας βασίστηκε σε βραχυπρόθεσμο σχεδιασμό χωρίς διεθνές marketing και χορηγούς. Ο σχεδιασμός του καλλιτεχνικού προγράμματος εστίασε σε μεγάλους ξένους καλλιτέχνες και αγνόησε την αρχαία ελληνική τέχνη.

Η αντίστοιχη διοργάνωση της Θεσσαλονίκης υπήρξε ιδιαίτερος ακριβή σε κόστος, παραγωγές και έργα υποδομής χωρίς όμως να δημιουργεί πολιτισμική ταυτότητα στην πόλη³⁵. Το καλλιτεχνικό της πρόγραμμα υλοποιήθηκε σε διάφορες γωνιές της πόλης (ΟΠΠΕΘ, 1997α) ενώ φιλοξενήθηκαν οι θησαυροί του Αγίου Όρους στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού για 5 μήνες. Σε σύνολο έργων υποδομής περισσότερα από 300 μεγάλα έργα ολοκληρώθηκαν ώστε η Άνω Πόλη να αναπλαστεί, η νεότερη πολιτιστική κληρονομιά να προστατευτεί, κλασικά και βυζαντινά μνημεία να αναστηλωθούν (ΟΠΠΕΘ, 1997β). Ο θεσμός παρουσιάστηκε στην πόλη περισσότερο σαν ένα στοχευμένο χρηματοδοτικό πρόγραμμα παρά ως μια ενιαία πολιτιστική δράση.

Η Πάτρα, τρίτη κατά σειρά πόλη φιλοξενίας του θεσμού στην Ελλάδα, στιγματίστηκε από πολιτικές έριδες και μεγάλες καθυστερήσεις. Ένα χρόνο πριν από την έναρξη του έτους, συστάθηκε η αντίστοιχη ανώνυμη εταιρία για να φέρει σε πέρας το σχεδιασμό και την υλοποίηση (Κρουστάλλη, 2006) ενώ λίγες μέρες πριν από την έναρξη του θεσμού ο καλλιτεχνικός διευθυντής παραιτήθηκε επικαλούμενος οργανωτικά προβλήματα και ελλείψεις (In.gr, 2006). Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα της ΠΠΕ άνοιξε με μια έκθεση αφιερωμένη στον Leonardo Da Vinci και ακολούθησαν συνολικά 296 παραστάσεις, 22 εικαστικές εκθέσεις και 10 εκδηλώσεις ανοιχτού χώρου με χαμηλή προσέλευση κοινού (Σέλλα, 2006). Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα υποστηρίχθηκε κυρίως από ξένους καλλιτέχνες ενώ δεν έλλειψαν και οι αντιδράσεις από τοπικούς καλλιτέχνες και σχήματα για αποκλεισμό τους από τη διοργάνωση (Κρουστάλλη, 2008). Τα έργα υποδομών που υλοποιήθηκαν ήταν περιορισμένα· κυρίως αναπλάσεις προσόψεων και η

³⁴ Μόλις επτά μήνες διατέθηκαν για το σχεδιασμό της Αθήνας ως ΠΠΕ και η διοργάνωση αποτέλεσε προϊόν εργασίας δέκα ατόμων εντός του Υπουργείου Πολιτισμού. Η διοργάνωση περιελάμβανε πλήθος εκδηλώσεων στους 52 δήμους της Αττικής, οι πιο πετυχημένες εκ των οποίων υπήρξαν αυτές του δρόμου με ευρωπαϊούς χορευτές και τραγουδιστές καθώς και η έκθεση της Εθνικής Πινακοθήκης που εγκαινιάστηκε από τον Francois Mitterrand. Στο σύνολο υλοποιήθηκαν 829 παραστάσεις όλων των κατηγοριών, υλοποιήθηκαν έργα υποδομής και πιο συγκεκριμένα 29 νέες εγκαταστάσεις ή υφιστάμενες ανακαινίσεις για την διενέργεια των εκδηλώσεων του θεσμού (Παπαρή, 2011, σελ.464). Τα θερινά σινεμά που αποτελούν το σήμα κατατεθέν της καλοκαιρινής πολιτισμικής εικόνας της πόλης δεν αποτέλεσαν στοιχείο του προγράμματος.

³⁵ Κεντρικός σκοπός της διοργάνωσης υπήρξε «η ανάδειξη του πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της Θεσσαλονίκης και της φυσιογνωμίας μιας πόλης, που σ' όλη τη διάρκεια της μακραίωνης ιστορίας της υπήρξε τόπος συνάντησης και συμβίωσης διαφορετικών εθνοτήτων». (ΠΠΕ, 1997).

δημιουργία του προκατ κτιρίου «Εργοστάσιο Τέχνης» (Σέλλα, 2006) που κρίθηκε ακατάλληλο μετά το σεισμό του 2008 και εγκαταλείφθηκε (Σύμβουλος Επιχειρήσεων, 2016).

Οι παραπάνω περιπτώσεις αποτελούν εφαρμογή διαφορετικών μοντέλων πολιτιστικής πολιτικής και παρέχουν σημαντικά μαθήματα αξιολόγησης του θεσμού και σχεδιασμού δράσεων υποψήφιων πόλεων.

2.4. Αποτίμηση του θεσμού

Γιατί όμως οι πόλεις ξοδεύουν ποιοτικό και ποσοτικό κεφάλαιο για το σχεδιασμό του εν λόγω θεσμού; Σύμφωνα με έρευνες (European Communities, 2009, σελ.5) οι απαντήσεις διαφέρουν και περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την ανάγκη για ενεργοποίηση μιας μακροπρόθεσμης πολιτιστικής ανάπτυξης, την προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού, τη δημιουργία τοπικής φήμης ή τέλος απλώς τον ετήσιο εορτασμό ενός μεγάλου γεγονότος. Έρευνες έχουν αποδείξει ότι ο θεσμός έχει θετική επενέργεια σε μια σειρά από τομείς με προεξέχοντες, τον οικονομικό, τον κοινωνικό, τον πολιτιστικό και τον αστικό τομέα (O'Brien *et al.*, 2013, σελ.12-13).

Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική ανάκαμψη αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες αποτίμησης του θεσμού της ΠΠΕ, στοιχείο μετρήσιμο που συνδέεται ευθέως με την επιτυχία μιας διοργάνωσης και σχετίζεται με την αύξηση των επισκεπτών και την άνθηση του πολιτιστικού τουρισμού, την αναζωογόνηση της τοπικής οικονομίας και την αύξηση του κύκλου εργασιών των ΠΔΒ. Ο θεσμός ξεκίνησε έχοντας τη βάση του σε εθνικούς πόρους, πέρασε εν μέρει στα κοινοτικά κονδύλια μέσω των αντίστοιχων προγραμμάτων της ΕΕ και στην παρούσα φάση έχει στραφεί τόσο στον ιδιωτικό τομέα με τη συλλογή χορηγών όσο και στον τρίτο τομέα μέσω του crowdfunding.

Επιπλέον, οι κοινωνικές επιπτώσεις παίζουν καταλυτικό ρόλο και σχετίζονται άμεσα με τα μοντέλα πολιτιστικής πολιτικής που εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο. Η ενεργή συμμετοχή των πολιτών στην αναζωογόνηση του τόπου και στη διοργάνωση των εκδηλώσεων υποστηρίζει το ενδογενές πολιτισμικοκεντρικό μοντέλο και την ανθρωποκεντρική του διάσταση ενώ οι αναπλάσεις που παίρνουν τη μορφή εξωραϊσμού των πολιτών είναι σπανίως πετυχημένες αφού έχουν υιοθετήσει άκριτα το εξωγενές μοντέλο. Τα μοντέλα έχουν άμεση εφαρμογή στο θεσμό της ΠΠΕ.

Πετυχημένα πολιτιστικά προγράμματα της ΠΠΕ είναι αυτά που υποστηρίζουν την κοινωνική συμμετοχή με δράσεις στοχευμένες σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (νέους, ΑμεΑ κ.λπ), προγράμματα που εστιάζουν σε συγκεκριμένους τομείς – όπως η εκπαίδευση - και αυτά που υποστηρίζουν εθελοντική συμμετοχή καθώς έχουν αποδείξει ουσιαστικότερο αντίκτυπο κατά την υλοποίηση.

Τέλος, οι πολιτιστικές επιπτώσεις έχουν κυρίως να κάνουν όχι μόνον με τις δράσεις καθεαυτές όπως σχεδιάζονται στα αντίστοιχα καλλιτεχνικά προγράμματα αλλά με τη βιωσιμότητα τους από εφήμερες εκδηλώσεις σε μακροχρόνια γεγονότα και στην ανάπτυξη συνεργειών τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και σε ευρωπαϊκό. Έχει αποδειχθεί ότι ο θεσμός της ΠΠΕ έχει συμβάλλει καθοριστικά στην δημιουργία συνεργασιών μεταξύ διαφόρων τομέων όπως παραδείγματος χάρη του τουριστικού με τον πολιτιστικό τομέα (Liu, 2012, σελ. 509).

Ο θεσμός διαφαίνεται πλέον πως εξελίσσεται σε βασικό συστατικό της περιφερειακής πολιτικής που θα πρέπει για την επόμενη δεκαετία, 2020 – 2030, να βασίζεται σε ένα νέο πολιτισμικό μοντέλο αειφόρου ανάπτυξης και κοινωνικο-πολιτισμικής συνοχής με αυτονομία, ισοτιμία και εξωστρέφεια για να εκφράζει, να αναδεικνύει και να συγκροτεί τις δικές του τοπικές πολιτισμικές στοχεύσεις και να μην αναπαράγει ένα κεντρικό υδροκεφαλικό μοντέλο σε κακέκτυπες παραλλαγές (Ζορμπά, 2018).

3. Κεφάλαιο 3^ο: Οι 14 υποψήφιες ελληνικές πόλεις για την ΠΠΕ του 2021

Ο θεσμός στις δεκαετίες εφαρμογής του, έχει πλέον μετασχηματιστεί θεσμικά και οργανωσιακά. Έχει αποκτήσει κύρος και αίγλη για την πόλη που τον φιλοξενεί και κατ' επέκταση για την αντίστοιχη χώρα ενώ μπορεί να αποτελέσει εφελκυστικό περιφερειακής ανάπτυξης και πολιτιστικού μετασχηματισμού. Η ανακήρυξη αποτελεί προϊόν έντονου ανταγωνισμού, απαιτεί κατανόηση και υιοθέτηση κριτηρίων επιλογής, εποπτεία και έλεγχο από ανεξάρτητη κριτική επιτροπή. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα κλήθηκε να φιλοξενήσει το θεσμό το 2021.

3.1. Ο οδικός χάρτης της ανακήρυξης

Με την 445/2014/ΕΕ απόφαση θεσπίστηκε ένα νέο πλαίσιο που διέπει την επιλογή, οργάνωση και στοχοθεσία του θεσμού της ΠΠΕ³⁶, στο παράρτημα του οποίου ορίστηκαν με σειρά οι χώρες επιλογής για τη φιλοξενία του θεσμού από το 2020 ως το 2033. Η Ελλάδα επιλέχθηκε για την εν λόγω φιλοξενία το 2021 μαζί με τη Ρουμανία και μια υποψήφια ή δυνάμει υποψήφια χώρα³⁷. Στην Ελλάδα, οι διαδικασίες ξεκίνησαν όπως προβλέπει θεσμικά η ανωτέρω απόφαση, το 2014. Από την πλευρά της κεντρικής διοίκησης, υπεύθυνη για την τήρηση των διαδικασιών επιλογής και συντονισμού των διαγωνιστικών διαδικασιών ήταν η Διεύθυνση Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σχέσεων του ΥΠΠΟΑ που είναι επίσης υπεύθυνη για τη διαχείριση του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» 2014 – 2020.

Στις 9/12/2014 αναρτήθηκε στον επίσημο ιστότοπο του ΥΠΠΟΑ η προκήρυξη για την υποβολή αιτήσεων των ελληνικών πόλεων που ενδιαφέρονται να φιλοξενήσουν τον θεσμό της για το έτος 2021 (ecoc2021, 2014) σύμφωνα με την πρόσκληση DG EAC N° EAC/A03/2014³⁸. Στις 18/5/2015 δημοσιεύτηκαν από το ΥΠΠΟΑ οι κανόνες διαδικασίας για την εκλογή της αντίστοιχης ΠΠΕ. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα κείμενο επτά άρθρων που ορίζει τη διαδικασία επιλογής των εμπειρογνομόνων της

³⁶ (βλ. Ενότητα 2.2.4)

³⁷ Μετά από την τήρηση της διαδικασίας όπως περιγράφεται ενδελεχώς στο σώμα της απόφασης, το χρίσμα δόθηκε στην πόλη Τιμίσοαα της Ρουμανίας και στο Novi Sad της Σερβίας.

³⁸ Στις 25/02/2015 διενεργήθηκε ενημερωτική ημερίδα από πλευράς του ΥΠΠΟΑ για την παροχή οδηγιών προς τις υποψήφιες πόλεις. Σε αυτή την πρώτη επίσημη ημερίδα συμμετείχαν εκπρόσωποι από πολλές ελληνικές πόλεις, κάποιες εκ των οποίων δεν εκδήλωσαν τελικά συμμετοχή όπως η Σύρος, η Ερέτρια, το Μαρούσι, η Δράμα κ.α. (ecoc2021, 2015α).

κριτικής επιτροπής, τη διαδικασία προεπιλογής καθώς και τελικής επιλογής εξειδικεύοντας σε διοικητικό επίπεδο την 445/2014/ΕΕ απόφαση (ecoc2021, 2015β).

Οι υποψήφιες πόλεις είχαν προθεσμία μέχρι τις 30/11/2015 για την κατάθεση των αντίστοιχων φακέλων υποψηφιότητας και περίπου τέσσερις μήνες αργότερα, στις 16/2/2016 ανακοινώθηκε η κριτική επιτροπή αποτελούμενη από δέκα ευρωπαίους εμπειρογνώμονες από τα διάφορα όργανα της ΕΕ και δύο εθνικούς εμπειρογνώμονες.

Στις 26/2/2016 έγινε η προεπιλογή τριών πόλεων. Η διαδικασία για επιλογή ΠΠΕ τράβηξε το ενδιαφέρον των τοπικών φορέων και κατέληξε σε μια άκρως ανταγωνιστική διαδικασία 14 ελληνικές πόλεις να παίρνουν μέρος στο διαγωνισμό. Βόλος, Δελφοί, Ελευσίνα, Ιωάννινα, Καλαμάτα, Κέρκυρα, Λάρισα, Λέσβος, Μεσολόγγι, Πειραιάς, Ρόδος, Σαλαμίνα, Σάμος, Τρίπολη κατέθεσαν φακέλους και έφτασαν στο στάδιο της προεπιλογής. Νικητές της διαδικασίας βγήκαν η Καλαμάτα, η Ρόδος και η Ελευσίνα.

Οκτώ μήνες αργότερα, στις 05/10/2016, οι τρεις υποψήφιες πόλεις κατέθεσαν τους αναθεωρημένους φακέλους αίτησης υποψηφιότητας και έναν μήνα αργότερα στις 11/11/2016, ο πρόεδρος της κριτικής επιτροπής Steve Green ανακήρυξε την Ελευσίνα ως ΠΠΕ για το 2021 (ecoc2021, 2016α). Το δελτίο τύπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ανακήρυξη της Ελευσίνας την ίδια

Εικόνα 1: Το χρονικό της ανακήρυξης της ΠΠΕ 2021

ημέρα επικροτεί την ανακήρυξη³⁹.

3.2. «Η προεπιλογή: Μακροπρόθεσμες στρατηγικές και αποσπασματικότητα έργων»

Αν και η διαδικασία της προεπιλογής υπήρξε ιδιαίτερα ανταγωνιστική ανάμεσα στις υποψήφιες πόλεις που δημιούργησαν μια σειρά από υψηλής αισθητικής φακέλους για να υποστηρίξουν τις υποψηφιότητές τους, εντούτοις η πρώτη έκθεση προεπιλογής της κριτικής επιτροπής υπογραμμίζει την αδυναμία των πόλεων να εκπληρώσουν τα κριτήρια επιλογής ώστε να προκριθούν στην επόμενη φάση και να φιλοξενήσουν το θεσμό.

Η επιτροπή αξιολογώντας τους υποψήφιους φακέλους σύμφωνα με τα κριτήρια του Άρθρου 5 της 445/2014/ΕΕ απόφασης⁴⁰, κατέληξε πως πολύ λίγες πόλεις ανέπτυξαν μακροπρόθεσμες πολιτιστικές στρατηγικές όπως έπρεπε (Έκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.4-5). Αντιθέτως παρουσίασαν μια λίστα αποσπασματικών έργων ευρωπαϊκής συγχρηματοδότησης γραμμένη περιγραφικά ή ακαδημαϊκά χάνοντας μια χρυσή ευκαιρία δημιουργίας ενός πλάνου δράσης με μακροπρόθεσμο πολιτιστικό σχεδιασμό όπως έκαναν άλλες ευρωπαϊκές πόλεις αντίστοιχα. Επιπλέον, η στοχοθεσία στις περισσότερες πόλεις ήταν γενική, το πλάνο εργασιών στραμμένο στη διοργάνωση της Αθήνας του 1985 αν και τα κριτήρια πλέον του θεσμού όπως τονίζει η επιτροπή είναι πλέον πολύ διαφορετικά. Τέλος, η πολιτιστική κληρονομιά της κάθε πόλης, όπως χρησιμοποιήθηκε από ορισμένες υποψηφιότητες ως πλεονέκτημα, δεν αποτελεί στοιχείο που βαθμολογείται ξεχωριστά.

³⁹ Ο Tibor Navracsics, Ευρωπαίος Επίτροπος αρμόδιος για θέματα Εκπαίδευσης, Πολιτισμού, Νεολαίας και Αθλητισμού, δήλωσε πως «Πολλές πόλεις διαγωνίστηκαν για τον τίτλο, καταλήγοντας σε τρεις τελικές επιλογές, από 14 αρχικούς διεκδικητές. Αυτό δείχνει για άλλη μια φορά πόσο δημοφιλής είναι αυτή η πρωτοβουλία της Ε.Ε. στις πόλεις και στους πολίτες. Συγχαίρω την Ελευσίνα για την επιτυχή υποψηφιότητά της και ανυπομονώ να την δω να προσφέρει στους επισκέπτες από την Ευρώπη και ολόκληρο τον κόσμο την ευκαιρία να ανακαλύψουν την πόλη και το πολιτιστικό της κεφάλαιο αλλά και να εκτιμήσουν την πολυμορφία των πολιτισμών στην ΕΕ, καθώς και τις κοινές αξίες μας» (ecoc2021, 2016β).

⁴⁰ (βλ. Ενότητα 2.2.4)

Υποψήφιες ελληνικές πόλεις για τη φιλοξενία του θεσμού ΠΠΕ 2021			
Προεπιλογή (30/11/2015-26/02/2016)		Τελική Επιλογή (05/10/2016-11/11/2016)	
Βόλος	«Attracting Evolution»	Ελευσίνα	Ελευσίνα ΠΠΕ 2021
Δελφοί	«Metamorphosis»		
Ελευσίνα	«Eleusis-Euphoria»		
Ιωάννινα	«Here and Beyond»		
Καλαμάτα	«Kalamata Rising»	Καλαμάτα	
Κέρκυρα	«Be my City»		
Λάρισα	«This is not a dot»		
Λέσβος	«Poetry designs the city» & «Solidarity is Civilisation»		
Μεσολόγγι	«Exodos2021»		
Πειραιάς	«The floating city»	Ρόδος	
Ρόδος	«Journey to the light»		
Σαλαμίνα	«Culture: The Soul of the Society»		
Σάμος	«Knowledge Connects»		
Τρίπολη	«Arcadia»		

Πίνακας 5

Πιο αναλυτικά, (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.5-28):

- **Ο Βόλος** στόχευσε στην ανάκτηση της παλαιάς λάμψης της πόλης ώστε να απομακρυνθεί από την οικονομική και θεσμική κρίση. Στον φάκελο υποψηφιότητας (2015α, σελ.11-14), η στρατηγική εστιάστηκε στον ιδιωτικό τομέα, στην πολιτιστική κληρονομιά, στο περιβάλλον, στη συμμετοχή, στον πολιτιστικό τουρισμό, στον αθλητισμό και στην πόλη του αύριο, ωστόσο δεν έπεισε την επιτροπή για την δυναμική της. Το συνολικό πλάνο, σύμφωνα με την επιτροπή παρουσιάστηκε χωρίς ευρωπαϊκή διάσταση, στοιχεία σύγχρονης τέχνης, καινοτομία και εκτεταμένες συνέργειες ενώ τα ονόματα διεθνών καλλιτεχνών όπως παρουσιάστηκαν στο φάκελο δεν ήταν το απαιτούμενο της

παρούσας φάσης (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.27). Αν και ο προβλεπόμενος προϋπολογισμός κρίθηκε ως εύλογος για την ανάπτυξη του προγράμματος, στη προκειμένη περίπτωση η συνεισφορά του Δήμου ήταν περιορισμένη μετακυλίνοντας το κόστος στη κεντρική διοίκηση.

- **Οι Δελφοί** στο φάκελο υποψηφιότητας (2015β, σελ.21), εστίασαν στην προώθηση μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης μεταξύ της σύμπραξης της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας με τον πολιτιστικό τομέα, υιοθετώντας τη Χάρτα της Λειψίας για τις βιώσιμες ευρωπαϊκές πόλεις δίνοντας μονοδιάστατα έμφαση στην πλούσια πολιτιστική κληρονομιά του τόπου. Ωστόσο η επιτροπή δε βρήκε ισχυρή ευρωπαϊκή διάσταση και ολοκληρωμένο καλλιτεχνικό πρόγραμμα (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.7-8).
- **Τα Ιωάννινα** στόχευσαν στην τοποθέτηση της πόλης στον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό χάρτη της Ευρώπης, παρουσιάζοντας αρκετά δυνατά σημεία όπως η συμμετοχή μεγάλου αριθμού εθελοντών και η ανάμειξη όχι μόνο της πόλης αλλά και περιοχών της Ηπείρου (φάκελος υποψηφιότητας, 2015γ, σελ.6). Ωστόσο η επιτροπή (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.11-12) θεώρησε ότι το πρόγραμμα δεν είχε συνεκτικό καλλιτεχνικό όραμα και ήταν περισσότερο κατάλληλο για ένα ετήσιο φεστιβάλ καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, η ευρωπαϊκή διάσταση δεν ήταν επαρκώς τεκμηριωμένη και ο τρόπος χρηματοδότησης με χορηγίες που θα πρέπει να φτάνουν το 90% της συνολικής χρηματοδότησης κρίθηκε ως ιδιαίτερα υψηλού ρίσκου.
- **Η Κέρκυρα** στόχευσε στην ανανοηματοδότηση της πολιτιστικής ζωής της Κέρκυρας ως δύναμη για την μελλοντική ανάπτυξη του νησιού και των ανθρώπων του. Η υποψηφιότητα εστίασε (2015δ, σελ.38) στον προσβάσιμο και ολοκληρωμένο πολιτισμό, στην πολιτιστική κληρονομιά και στις ΠΔΒ ως βασικούς πυλώνες της ευρωπαϊκής διάστασης ωστόσο δεν ανέπτυξε το πολιτιστικό της πρόγραμμα στο βαθμό που να συνδέεται με την μακροπρόθεσμη της στρατηγική παραμένοντας σε μια απαρίθμηση κυρίως έργων υποδομής (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.5-6).
- **Η Λάρισα** υποστήριξε την αναγέννηση της πόλης και της ευρύτερης περιοχής δημιουργώντας μια διεθνή εικόνα της πόλης μέσω τριών αξόνων της

γεφύρωσης του ταλέντου με την κοινωνική ενσωμάτωση, της πολιτιστικής παραγωγής με την κοινωνικο-οικονομική καινοτομία και με τη μεταστροφή της κρίσης σε ευκαιρία. Η επιτροπή δεν μπόρεσε να συσχετίσει την πολιτιστική στρατηγική της πόλης με τους στόχους του θεσμού, η ευρωπαϊκή διάσταση ήταν λιγότερο ανεπτυγμένη του επιδιωκόμενου όπως και το καλλιτεχνικό πρόγραμμα που δεν παρουσίασε ευρωπαϊκό αντίκτυπο (Έκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.14-15).

- **Η Μυτιλήνη (Λέσβος)** στόχευσε αφενός στον τομέα της ποίησης και αφετέρου στην αλληλεγγύη ως αναπόσπαστο στοιχείο των δύο πλευρών του Αιγαίου. Στο φάκελο υποψηφιότητας (2015ε, σελ.10) δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην ιστορία του νησιού ενώ το καλλιτεχνικό πρόγραμμα βασίστηκε σε τέσσερις κύριους άξονες: ανάπλαση, θέσπιση, ανάπτυξη και συνέργεια ωστόσο η επιτροπή δεν εντόπισε το απαιτούμενο καλλιτεχνικό όραμα και δεν βρήκε την αντίστοιχη μακροπρόθεσμη καλλιτεχνική στρατηγική. Εκτίμησε ωστόσο τις δύσκολες συνθήκες, λόγω των συνεχών προσφυγικών ροών, κάτω από τις οποίες κατατέθηκε η εν λόγω υποψηφιότητα (Έκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ. 16-17).
- **Το Μεσολόγγι** προσπάθησε να χρησιμοποιήσει το 2021 ως έτος ορόσημο για την Ιερή πόλη του Μεσολογγίου και ως έτος εορτασμού που αντικατοπτρίζει τις αξίες της ελευθερίας, και του ηρωικού πνεύματος. Ωστόσο παρουσίασε στην επιτροπή έναν από τους χαμηλότερους προϋπολογισμούς, με απαρίθμηση κυρίως γεγονότων παρά μια συγκροτημένη μακροπρόθεσμη στρατηγική. Προβλήματα επισημάνθηκαν και στο οργανωσιακό επίπεδο του θεσμού ενώ εν τέλει η υποψηφιότητα δεν ήταν ακόμα καλά προετοιμασμένη για το παρόν στάδιο του διαγωνισμού (Έκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ. 18).
- **Ο Πειραιάς** υποστήριξε το καλλιτεχνικό του όραμα πάνω στην οπτική της πλωτής πόλης ως «κιβωτού πολιτισμού» όπως αναφέρεται αυτολεξεί στον φάκελο (2015στ, σελ.34). Ο σχεδιασμός προσπάθησε να προσθέσει ένα ισχυρό πολιτιστικό στοιχείο στην αστική ανάπτυξη της πόλης με έργα υποδομών. Ωστόσο, η πόλη δεν υιοθέτησε καλές πρακτικές από τον ευρωπαϊκό χώρο για τη σύνδεση των συγκεκριμένων παραμέτρων, το καλλιτεχνικό πρόγραμμα που παρουσιάστηκε ήταν πολύ γενικό για το παρόν στάδιο του διαγωνισμού ενώ οι

συνέργειες με ευρωπαίους εταίρους δεν αποτυπώθηκαν και ως εκ τούτου η ευρωπαϊκή διάσταση και τα καλλιτεχνικά κριτήρια ήταν αδύνατο να ελεγχθούν σε βάθος (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.19-20).

- **Η Σαλαμίνα** παρουσίασε έναν φάκελο (2015ζ, σελ.22) με βάρος στην ιστορία του νησιού, στοχεύοντας στην αναβάθμιση του, την αναδιατύπωση του ιστορικού του ρόλου και την ανάδειξη του ως κόμβου πολιτισμού, ειρήνης και δημοκρατίας. Η επιτροπή εξέφρασε τις επιφυλάξεις της ως προς το καλλιτεχνικό πρόγραμμα που ναι μεν εστιάζει στην αρχαία ελληνική ιστορία ωστόσο δεν παρουσιάζει αντίστοιχα στοιχεία μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης, την περιορισμένη συμμετοχή πολιτών στο σχεδιασμό των δράσεων καθώς και το χαμηλό προϋπολογισμό που βασίζεται κυρίως στον ιδιωτικό τομέα (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.22-23).
- **Η Σάμος** έθεσε ως κεντρικό πυλώνα της ζωής, τον πολιτισμό παρουσιάζοντας μια σειρά από εμβληματικά έργα και μικρότερες δράσεις, τρία πολιτιστικά κέντρα και έργα υποδομών ως μέσο ανάπτυξης του πολιτιστικού τομέα. Ο φάκελος υποψηφιότητας (2015η, σελ.9) αναδιατύπωσε ευρηματικά το πυθαγόρειο θεώρημα ως προς τον πολιτισμό όπου $\text{δημιουργικότητα}^2 + \text{άνθρωπος}^2 = \text{πολιτισμος}^2$. Ωστόσο η υποψηφιότητα δεν παρουσίασε μακρόπνοη στρατηγική, το καλλιτεχνικό πρόγραμμα δεν είχε ξεκάθαρο όραμα και η συνεργασία με διεθνείς καλλιτέχνες βρέθηκε στο περιθώριο των δράσεων της υποψηφιότητας (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.24-25).
- **Η Τρίπολη**, μέσω του φακέλου της (2015θ, σελ.7) βασίστηκε αντίστοιχα στο ίδιο αφήγημα όπως και το Μεσολόγγι· στο 2021 ως έτος ορόσημο 200 χρόνων από την απελευθέρωση της πόλης για να την επανασυνδέσει πολιτιστικά στο χάρτη της Ευρώπης με όχημα την πολιτιστική κληρονομιά της. Η ύπαρξη μακροπρόθεσμης στρατηγικής δεν αποτυπώθηκε στο φάκελο. Η γενική αποτίμηση της Επιτροπής κατέληξε πως δεν παρουσιάστηκαν επαρκείς λεπτομέρειες του καλλιτεχνικού προγράμματος, των εταίρων αυτού και η ευρωπαϊκή διάσταση παρουσιάστηκε περιορισμένα αποδυναμώνοντας την υποψηφιότητα (Εκθεση Προεπιλογής, 2016, σελ.25-26).

3.3. Η επιλογή των τριών πόλεων: Ελευσίνα, Καλαμάτα, Ρόδος.

Για τις πόλεις που κέρδισαν το στοίχημα της προεπιλογής, η επιτροπή είχε μεν θετικούς σχολιασμούς αλλά και επισημάνσεις που στο στάδιο της τελικής επιλογής θα πρέπει να θεραπευτούν:

- **Η Ελευσίνα** χαρτογράφησε εξαρχής της ευρωπαϊκή της διάσταση (φάκελος υποψηφιότητας⁴¹, 2016α, σελ.15-18). Ο κύριος μακροπρόθεσμος στόχος της ήταν από μεταβιομηχανική πόλη να μετατραπεί σε ένα δυναμικό πολιτιστικό κέντρο της Δυτικής Αττικής με θετικό αντίκτυπο για τους κατοίκους της αντιγράφοντας το παράδειγμα της Γλασκώβης και του Μπιλμπάο. Παρουσίασε τρεις θεματικές: EUnvironment, EUrbanisation και EU Working Class υποστηρίζοντας αμιγώς τη φιλοσοφία του φακέλου και το καλλιτεχνικό πρόγραμμα μέσω της ανάγκης επαναπροσδιορισμού του περιβάλλοντος, της αστικοποίησης και των εργασιακών σχέσεων. Η αναγκαιότητα αυτή μεταφράστηκε μέσα από 12 καλλιτεχνικά προγράμματα σε συνεργασία με ευρωπαίους καλλιτέχνες, πολιτιστικά δίκτυα καθώς και άλλες ΠΠΕ. Νέα και υπάρχοντα καλλιτεχνικά hubs⁴² συμπεριλήφθηκαν στην υλοποίηση του προγράμματος μαζί με τοπικούς συλλόγους και συμβούλια γειτονιάς. Ο προβλεπόμενος προϋπολογισμός του φακέλου ανήλθε στα 22 εκατομμύρια ευρώ εκ των οποίων τα 15,4 προορίστηκαν για τις καλλιτεχνικές δράσεις του προγράμματος.

Η επιτροπή σε αυτό το στάδιο έκανε ορισμένες επισημάνσεις ως προς τις συνέργειες με καλλιτέχνες⁴³, τα ευρωπαϊκά καλλιτεχνικά δίκτυα καθώς και τη βαθύτερη σκοπιμότητα, διαχείριση και βιωσιμότητα των καλλιτεχνικών hubs που θα δημιουργηθούν. Επιπλέον υπογραμμίστηκε η αναγκαιότητα βελτίωσης της ευρωπαϊκής διάστασης και της περαιτέρω ανάλυσης των ΠΔΒ αλλά και της κοινωνικής ανάπτυξης που παρουσιάστηκε στο παρόν στάδιο μόνο αμυδρά (Έκθεση προεπιλογής, 2016, σελ.9-11).

⁴¹ Για τις τρεις πόλεις που πέρασαν στο τελικό στάδιο του διαγωνισμού, βρέθηκαν μόνο οι τελικοί φάκελοι υποψηφιότητας μετά τις προτεινόμενες διορθώσεις της Επιτροπής από το στάδιο της προεπιλογής.

⁴² όπως το Ελαιοτριβείο και ο παλαιός σιδηροδρομικός σταθμός

⁴³ όπως παραδείγματος χάρη η ενδεχόμενη συνεργασία με καλλιτέχνες από τη Σμύρνη που θα συνδεθούν με την περιοχή των Προσφυγικών.

- **Η Καλαμάτα** στόχευσε στην ανάδειξη ενός νέου μοντέλου για την Ευρώπη τοποθετώντας στο επίκεντρο μικρές ανθεκτικές και βιώσιμες κοινότητες ως αντίβαρο στις μεγάλες πόλεις. Το πρόγραμμα βασίστηκε σε τέσσερις πυλώνες: Rising Up/UpRising, The Senses/Everyday Living, Exile/Return and Goodbye to the Dead. Η υποψηφιότητα υποστήριξε την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης πολιτιστικής στρατηγικής για την πόλη, με σημαντική συμβολή από τους πολίτες. Η επιτροπή βρήκε ιδιαίτερος καινοτόμα την ιδέα δημιουργίας τριών προγραμμάτων (Residencies: 21, Academy:21 και DigiKa) (φάκελος υποψηφιότητας, 2016β, σελ.28-29) που θα καλύψουν τις τρέχουσες αδυναμίες στην πολιτιστική διαχείριση της πόλης ενώ η έκθεση ναυαρχίδα του θεσμού «Το σώμα στην εξέγερση» αξιολογήθηκε θετικά ως ένας σύγχρονος τρόπος αντιμετώπισης της εξέγερσης του 1821 που ναι μεν έχει ελληνική καταγωγή αλλά δύναται να μετατραπεί μέσω της προτεινόμενης απόδοσης σε σύγχρονο ευρωπαϊκό ζήτημα. Ο προβλεπόμενος προϋπολογισμός του φακέλου ανήλθε σε 20 εκατομμύρια ευρώ εκ των οποίων τα 12 προορίστηκαν στις καλλιτεχνικές δράσεις του προγράμματος.

Η επιτροπή εξέφρασε τις επιφυλάξεις της ως προς τον αντίκτυπο της παραπάνω έκθεσης χωρίς την ύπαρξη ενός Μουσείου σύγχρονης τέχνης στην ευρύτερη περιοχή, υπογράμμισε την ανάγκη περαιτέρω ευρωπαϊκών συνεργασιών στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα⁴⁴, καθώς και την κατάρτιση εξειδικευμένου πλάνου δράσης για εφαρμογή. Επεσήμανε ότι το πρόγραμμα θα πρέπει να εμβαθύνει στην ευρωπαϊκή διάσταση και το συνολικό κόστος του εγχειρήματος θα πρέπει να επανασχεδιαστεί (Έκθεση προεπιλογής, 2016, σελ.13-14).

- **Η Ρόδος**, παρουσίασε στον αντίστοιχο φάκελο της (2016γ, σελ.9) τις τέσσερις ξεκάθαρες κατευθύνσεις που παραπέμπουν σε πυξίδα: «πολίτης της Ευρώπης» (διαφορετικότητες και αξίες), «ανατολή - δύση» (πλατφόρμα διαλόγου), «νησιωτικότητα» (βιωσιμότητα και πρόσβαση) και «δημιουργικός τόπος, δημιουργικοί άνθρωποι» (γιορτή της συν-δημιουργίας) αποτυπώνοντας το δικό της στίγμα. Η υποψηφιότητα με επίκεντρο το νησί της Ρόδου περιελάμβανε και τα δώδεκα νησιά του συμπλέγματος. Η πολιτιστική στρατηγική του φακέλου περιελάμβανε τις σύγχρονες προκλήσεις, δηλαδή την οικονομική κρίση, την

⁴⁴ πέραν των σχεδιασμένων με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία

πολιτική αποσταθεροποίηση και τις προσφυγικές ροές και δόμησε ένα νέο αφήγημα ώστε να αποφευχθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και να δοθούν ευκαιρίες στους νέους ανθρώπους. Επιπλέον, στόχευσε στο μετασχηματισμό του μοντέλου του μαζικού τουρισμού που πλήττει το νησί σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ο προβλεπόμενος προϋπολογισμός του φακέλου ανήλθε σε 45 εκατομμύρια ευρώ εκ των οποίων τα 39,6 εκατομμύρια ευρώ από το δημόσιο τομέα ενώ τα υπόλοιπα 5,4 εκατομμύρια ευρώ από τον ιδιωτικό τομέα.

Η επιτροπή (Έκθεση προεπιλογής, 2016, σελ. 20-22) εκτίμησε την καλά αναπτυγμένη δομή του καλλιτεχνικού προγράμματος αν και βρήκε το όραμα αυτού επιφανειακό και γενικό. Επιπλέον, διατύπωσε αμφιβολίες ως προς το διεθνή αντίκτυπο. Επικρότησε την βασική δέσμευση ότι η ευρωπαϊκή διάσταση θα είναι στο κέντρο του προγράμματος και έκρινε ως ιδιαίτερα φιλόδοξη την ιδέα του κοινωνικού Erasmus⁴⁵.

Συμπερασματικά, είναι σαφές από τη μελέτη των φακέλων υποψηφιότητας καθώς και την αντίστοιχη έκθεση επιλογής της κριτικής επιτροπής πως ο θεσμός παρουσιάζει σημαντικά δυνατά σημεία αλλά και αξιοσημείωτες αδυναμίες αφού αφενός μεν οι πόλεις παρουσιάζουν ένα έντονα ανταγωνιστικό προφίλ για την ανακήρυξη τους ως ΠΠΕ αφετέρου δεν καταφέρνουν να αφομοιώσουν και να ανανοηματοδοτήσουν σε ένα συνεκτικό φάκελο τα απαραίτητα σημεία κλειδιά που αποτυπώνονται στο θεσμικό πλαίσιο του θεσμού ως κριτήρια επιλογής και να δημιουργήσουν ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό όραμα. Οι τελικοί φάκελοι των τριών πόλεων παρουσίασαν βελτιώσεις ως προς τα συγκεκριμένα ζητήματα.

3.4. Ελευσίνα: η έκπληξη της τελικής επιλογής

Η τελική επιλογή αποτυπώθηκε στην αντίστοιχη έκθεση, το Νοέμβριο του 2016, ελέγχοντας τους επικαιροποιημένους φακέλους υποψηφιότητας μετά τα σχόλια κατά τη φάση προεπιλογής και εστίασε αμιγώς στην αξιολόγηση των έξι κριτηρίων αξιολόγησης του άρθρου 5 της 445/2014/ΕΕ Απόφασης.

---

⁴⁵ Σύμφωνα με το κοινωνικό Erasmus κάθε δράση θα έχει συνεταιίρους από τουλάχιστον 2 χώρες της ΕΕ και μία χώρα εκτός ΕΕ ζητώντας περαιτέρω εμπάθυνση στον τομέα αυτό.

Στο προοίμιο της (2016, σελ.5), αναφέρεται το προφίλ των τριών υποψηφίων πόλεων που προσομοιάζει με καλά παραδείγματα αντίστοιχων πόλεων που παρουσίασαν ιδιαίτερος θετική επενέργεια μετά τη φιλοξενία του θεσμού.

Η Ελευσίνα μετασηματίζει την εικόνα της αποβιομηχανοποιημένης πόλης με τα ιδιαίτερος υψηλά ποσοστά ανεργίας σε περιοχή με σύγχρονη πολιτιστική ταυτότητα. Η Καλαμάτα επωφελείται των νέων χερσαίων και εναέριων δρόμων επικοινωνίας που έχουν διανοιχθεί με επίκεντρο την περιοχή ώστε να μετασηματιστεί σε βαρύνουσας σημασίας περιφερειακή πολιτιστική δύναμη. Ενώ αντίστοιχα η Ρόδος μεταστρέφει το μοντέλο του μαζικού τουρισμού που αποτελεί απειλή για το νησί σε πολιτιστικό τουρισμό με όρους βιώσιμης ανάπτυξης και αειφορίας.

Η επιτροπή, αξιολογώντας τις διαφορετικές παραμέτρους, κατέληξε πως «η υποψηφιότητα της Ελευσίνας είναι ισχυρή» (σελ.13), το γενικό σχέδιο ξεκάθαρο, το καλλιτεχνικό πρόγραμμα ξετυλίγεται σταδιακά και η ποιότητα του είναι καλή. Η συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού είναι εμφανής και η πόλη δύναται να μετασηματιστεί σε ένα εργαστήριο μιας μικρής μεταβιομηχανικής πόλης με επίκεντρο τον πολιτισμό.

Αντιθέτως, η Καλαμάτα σύμφωνα με την επιτροπή «δεν κατάφερε να αρθεί στο ύψος των απαιτήσεων προκειμένου να καταστεί περιφερειακή πόλη σε ευρωπαϊκό επίπεδο», (σελ. 18). Το πρόγραμμα δεν παρουσίασε ένα συνεκτικό σύνολο, τα σχέδια για βιώσιμη πολιτιστική κληρονομιά δεν ήταν ισχυρά και οι συνεργασίες με αντίστοιχες ευρωπαϊκές πόλεις κρίθηκαν ως ελλιπείς.

Αντιστοίχως, η Ρόδος σύμφωνα με την επιτροπή παρουσίασε «ασαφείς στόχους» (σελ.23) και δομικές αδυναμίες όπως μη οικονομικά στοιχεία για τα πρότζεκτ, μη καινοτόμο και σύγχρονη εστίαση του προγράμματος της καθώς και δυσανάλογη έμφαση υπέρ των παραστατικών τεχνών και αντίστοιχη υπό-εκπροσώπηση των εικαστικών.

Η επιτροπή αξιολόγησε τα ανωτέρω σημεία της κάθε υποψηφιότητας και κατέληξε ομόφωνα στην πρόταση προς το ΥΠΠΟΑ για αναγόρευση της Ελευσίνας ως ΠΠΕ.

Στο Παράρτημα δίνονται πίνακες που συνοψίζουν τα δυνατά, τα αδύνατα σημεία και τις προτάσεις της επιτροπής ανά κριτήριο αξιολόγησης και παρατίθενται τα σημαντικότερα σημεία κλειδιά σύμφωνα με την τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).

Είναι σαφές από την ανωτέρω ανάλυση πως η διαδικασία για την επιλογή της ΠΠΕ κινείται εντός ενός σαφούς προκαθορισμένου διοικητικού προγράμματος, με σφιχτό χρονοδιάγραμμα και ξεκάθαρους στόχους που οι υποψήφιες πόλεις πρέπει να επιδείξουν για να κερδίσουν το χρίσμα. Το στοιχείο της υποκειμενικότητας και της προσωπικής επιλογής όπως συνέβαινε κατά τις δύο πρώτες περιόδους του θεσμού έχει πια εξαλειφθεί. Το κύρος και το περιεχόμενο του προγράμματος αποτελεί προϊόν αντικειμενικής αξιολόγησης και πολύ σκληρής δουλειάς εκ μέρους των υποψηφίων πόλεων. Η Ελευσίνα κέρδισε το στοίχημα της τελικής επιλογής και έκανε την μεγάλη έκπληξη. Ωστόσο, πως υλοποιείται το πρόγραμμα της καθώς και πως εξελίσσεται η εν λόγω ανακήρυξη αποτελεί προϊόν μελέτης του επόμενου κεφαλαίου.

4. Κεφάλαιο 4^ο: Ελευσίνα, ΠΠΕ για το 2021 - Μετάβαση στην EUPhoria

Η Ελευσίνα των 50.000 κατοίκων, 20 χιλιόμετρα δυτικά της Αθήνας (φάκελος υποψηφιότητας, 2016α, σελ.5), αποτελεί έναν από τους πέντε Δήμους της αντιπεριφέρειας Δυτικής Αττικής και μαζί με τα Μέγαρα, τη Μάνδρα, τον Ασπρόπυργο και τη Φυλή παράγει το 30% του ΑΕΠ (σελ.2) της χώρας. Πρόκειται για μια έντονα βιομηχανική περιοχή που φιλοξένησε πλήθος βιομηχανιών μεταξύ των οποίων δύο διυλιστήρια, δύο ναυπηγεία, δύο χαλυβουργίες, δύο τσιμεντοβιομηχανίες, η μια εκ των οποίων εντός του Αρχαιολογικού Χώρου στην καρδιά της πόλης.

Όμως η Ελευσίνα δεν είναι μόνο το βαρύ βιομηχανικό όνομα και αποτύπωμα της. Είναι η σπουδαία ιστορία που την ακολουθεί ως τόπος λατρείας της Θεάς Δήμητρας⁴⁶, είναι το παραλιακό μέτωπο της που προσφέρει απρόσκοπτη θέα μέχρι τη Σαλαμίνα, η ανθρωπογεωγραφία της που περιλαμβάνει πρόσφυγες του 1922 από τα παράλια της Μικράς Ασίας, μετανάστες των τελευταίων δεκαετιών, σπουδαία εργατικά συνδικάτα με αξιοσημείωτους εργατικούς αγώνες, πλούσια αρχαία και νεότερη ιστορία, τα Αισχύλεια – φεστιβάλ περιφερειακής εμβέλειας – και παλιές εγκαταλελειμμένες βιομηχανικές μονάδες των αρχών του προηγούμενου αιώνα, κηρυγμένα πλέον νεότερα μνημεία.

Αυτή η πόλη, στο μεταίχμιο της βιομηχανικής παρακμής της, με χιλιάδες χαμένες θέσεις εργασίας, με την οκταετή οικονομική ύφεση να έχει μετασχηματιστεί σε κοινωνική κρίση, αποφασίζει να υποστηρίξει ένα νέο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης βασισμένο στο τριτογενή τομέα και να μετασχηματιστεί σε κέντρο πολιτισμού υποστηρίζοντας τη δική της πολιτιστική ταυτότητα και χρίζεται ΠΠΕ για το 2021.

4.1. Ο φάκελος υποψηφιότητας: Βιώσιμη Ανάπτυξη & Κοινωνική Συνοχή

Ο τελικός φάκελος της υποψηφιότητας της Ελευσίνας μέσα σε 108 σελίδες με ισχυρή αφηγηματική διάθεση σε μικρές παραγράφους και όχι εκτενή κείμενα συμπυκνώνει το όραμα για τη «Μετάβαση στην Euphoria» της πόλης. Το πλούσιο φωτογραφικό υλικό

⁴⁶ Στην Ελευσίνα φιλοξενούνταν τα Ελευσίνια Μυστήρια προς τιμή της Δήμητρας και της Περσεφόνης. Πρόκειται για μια από τις μεγαλύτερες γιορτές της αρχαιότητας με καθολική συμμετοχή πολιτών· ανδρών, γυναικών, κάθε κοινωνικής τάξης και καταγωγής.

παρουσιάζει την πραγματική εικόνα της περιοχής με ανθρωποκεντρική διάθεση και ξεδιπλώνει την ιστορία του τόπου. Το περιεχόμενο του φακέλου παρουσιάζει την μακροπρόθεσμη στρατηγική που έχει σχεδιαστεί, την ευρωπαϊκή διάσταση που υπηρετείται, το καλλιτεχνικό πρόγραμμα που προτείνεται, την ικανότητα υλοποίησης, τον αντίκτυπο που προσφέρει η υποψηφιότητα και τη διαχείριση του όλου εγχειρήματος, τα έξι κριτήρια επιλογής δηλαδή της 445/2014/ΕΕ απόφασης.

Στο προοίμιο του φακέλου τονίζεται ο ρόλος που θα παίζει ο τίτλος της ΠΠΕ σε ευρωπαϊκό και τοπικό επίπεδο (σελ.3-4). Ευρωπαϊκά, στο μετασχηματισμό της στερεοτυπικής εικόνας της Ελλάδας με το αιώνιο καλοκαίρι, τον ήλιο, τη θάλασσα και το Grexit - στον απόηχο της ύφεσης - στην «καλύτερη κατανόηση της ελληνικής περίπτωσης που περιλαμβάνει την Ελλάδα της παραγωγής και άρα οδηγεί στην ενίσχυση της κατανόησης μεταξύ των ευρωπαϊκών πολιτών». Τοπικά, στην αναγκαιότητα της πόλης ώστε να διατηρήσει το νέο ανθρώπινο δυναμικό της στην περιοχή και στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της κοινωνικής συνοχής της πόλης.

Η βιώσιμη ανάπτυξη χαρτογραφείται στο πλαίσιο της σύνδεσης των παραγωγικών τομέων με την τέχνη και τον πολιτισμό που θα επιφέρει άμεσες επιπτώσεις στην ανάπτυξη της πόλης συνολικά. Υπό αυτή την εργαλειακή οπτική δομήθηκε και το μότο της πόλης. Με τον όρο «Μετάβαση» αναφέρεται η παρούσα κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της Ευρώπης και κατ' επέκταση της Ελλάδας και η αναγκαιότητα ανανοηματοδότησης της με όρους βιωσιμότητας. Η EUPhoria είναι είναι το όχημα που περιλαμβάνει τον πολιτισμό και την τέχνη ώστε το αύριο να επανασχεδιαστεί με όρους βιώσιμης ανάπτυξης. Το EU πρόδηλα υποδηλώνει τη σύνδεση της Ελευσίνας με την Ευρώπη σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο αντιμετωπίζοντας τις ίδιες προκλήσεις στη μεταβιομηχανική εποχή ως κέντρο πληθυσμιακής πολυμορφίας.

Οι τρεις θεματικές που δομούν τη «**Μετάβαση στην Euphoria**» πλέκουν το γαϊτανάκι του ανωτέρω αφηγήματος (2016α, σελ.8).

- Η θεματική **EUrbanization** υποστηρίζει την κοινωνική διάσταση της μετάβασης στη βιώσιμη ανάπτυξη και την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της σχέσης με τον Άλλο, είτε αυτός είναι ο πολίτης της ΕΕ, είτε ο "ξένος", ο μετανάστης ή ο πρόσφυγας. Η θεματική συνδέεται με την Άνω Ελευσίνα, στο συνοικισμό όπου βρίσκεται η προσφυγική περιοχή.

- Η θεματική **The EU Working Classes** υποστηρίζει την οικονομική διάσταση εστιάζοντας στο θέμα της εργασίας και του εργατικού δυναμικού του Αύριο. Τοποθετείται στην Κάτω Ελευσίνα, στο λιμάνι με τη βιομηχανική ζώνη και το Εργατικό Κέντρο.
- Η θεματική **EUenvironment** υποστηρίζει την περιβαλλοντική διάσταση επαναπροσδιορισμού της σχέσης με το περιβάλλον. Σχετίζεται με την Κεντρική Ελευσίνα. Εκεί όπου ο Τιτάνας, δίπλα στον αρχαιολογικό χώρο επέφερε σημαντικές περιβαλλοντικές αλλαγές (Εφ.Συν, 2018, σελ. 38)

Οι γενικοί στόχοι της ΠΠΕ 2021 είναι (2016α, σελ.13):

- Αναβάθμιση της πολιτιστικής δραστηριότητας.
- Ενίσχυση των υποδομών.
- Ανάπτυξη βιώσιμου κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος.
- Ενσωμάτωση του πολιτισμού στην καθημερινή ζωή των πολιτών.

Όλα τα παραπάνω, δομούνται αναλυτικά μέσα από τα έξι κριτήρια αξιολόγησης:

I. Συμβολή στη Μακροπρόθεσμη Στρατηγική

Η θέσπιση της μακροπρόθεσμης στρατηγικής και η συμβολή της ΠΠΕ σε αυτή, χαρτογραφείται ενδελεχώς στο πλαίσιο του φακέλου.

- Υιοθέτηση εκ μέρους του Δήμου της Agenda 2030 for Culture
- Πολιτιστική Στρατηγική 2016 – 2025

4 Βασικές Στρατηγικές της πόλης & Στρατηγικές Επιδιώξεις της ΠΠΕ 2021:

- Καινοτομία & σύγχρονη παραγωγή (γνώση, εκπαίδευση, δημιουργικότητα, φαντασία).
- Ενδυνάμωση πολιτιστικής εικόνας της πόλης και συμμετοχικότητας (εσωτερική αυτοπεποίθηση, εξωτερική αναγνωρισιμότητα, ενίσχυση ταυτότητας και κοινωνικής ένταξης μαθητών, νέων, ευάλωτων ομάδων και μεταναστών).
- Διασκέδαση.
- Οικονομικές επιπτώσεις (εργασία και βιωσιμότητα).

Βιωσιμότητα:

- Σταδιακή αύξηση του προϋπολογισμού του Δήμου στο 10% (2021 – 2025).
- Υποστήριξη συνέχειας νέων δράσεων της ΠΠΕ.
- Μόνιμη εγκατάσταση νέων καλλιτεχνικών ομάδων.
- Νεοφυείς εταιρείες δημιουργικού χώρου.

Οικονομικός & Κοινωνικός Αντίκτυπος:

- Σύνδεση εταιρειών πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα με την τέχνη.
- Ανάπτυξη τουριστικού τομέα.
- Αστική ανάπτυξη.
- Ανάπτυξη τομέα υποδομών & κατασκευών.
- Ενεργή συμμετοχή κοινοτήτων.
- Ενεργοποίηση κοινωνικοποίησης, νέων τρόπων εργασίας, νέων δεξιοτήτων, αύξηση της αυτοπεποίθησης.
- Νέα μοντέλα συνεργασίας, δομές και δίκτυα.

Πίνακας 6: Συμβολή στη Μακροπρόθεσμη Στρατηγική (Πηγή: Φάκελος υποψηφιότητας, 2016α, σελ.9-14)

II. Ευρωπαϊκή διάσταση

Η ευρωπαϊκή διάσταση όπως υποστηρίζεται από το φάκελο σε σχέση με το εύρος και την ποιότητα των δραστηριοτήτων που προτείνονται στο πλαίσιο της ΠΠΕ 2021 βασίζεται στη βιώσιμη ανάπτυξη ως αντίδοτο στην υφιστάμενη κατάσταση με όρους νέων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών μοντέλων. Η τέχνη αποτελεί το όχημα (σελ.15) για τη νέα αυτή πραγματικότητα με όρους βιωσιμότητας και αειφορίας.

Προώθηση της πολιτιστικής πολυμορφίας, του διαπολιτιστικού διαλόγου και της αμοιβαίας κατανόησης των ευρωπαίων πολιτών:

- Θεματολογία του προγράμματος γύρω από σύγχρονες προκλήσεις της Ευρώπης και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.
- Δικτυώσεις μεταξύ καλλιτεχνών και ανθρώπων του πολιτισμού.
- Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα ως: κανάλι επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών πληθυσμών /διάλογος μεταξύ Ευρώπης και Αραβικού κόσμου /εφαλτήριο γνωριμίας ευρωπαίων με πρόσφυγες /μέσο μετασχηματισμού του δημοσίου χώρου και της καθημερινής εμπειρίας /κίνητρο για την κινητικότητα του τοπικού πληθυσμού /διάυλος επικοινωνίας με Ρωσία, ΗΠΑ, Αυστραλία.

Κοινές πτυχές των ευρωπαϊκών πολιτισμών:

- **Eurbanization:** Η ιδέα της ενωμένης Ευρώπης, η δημιουργία των εθνών κρατών, η ελληνική επανάσταση του 19^{ου} αιώνα ως η πρώτη πετυχημένη διεργασία ανεξαρτησίας στον ευρωπαϊκό χώρο, το σχέδιο Σούμαν το 1950.
- **EU Working Classes:** Η βιομηχανία ως στοιχείο κοινής αναπτυξιακής βάσης της Ευρώπης.

- Eunvironment: Η ποικιλομορφία ευρωπαϊκής φύσης.
Ευρωπαϊκές Συνεργασίες:
- Συμμετοχή ευρωπαίων και Ελλήνων καλλιτεχνών σε όλα τα προγράμματα.   - Συνεργασία με ευρωπαϊκά πολιτιστικά δίκτυα.   - Διακρατικές συμφωνίες   - Συνεργασία με ΠΠΕ 2018-2020, με Timisoara 2021 και με Novi Sad 2021.
Προσέλκυση ευρωπαϊκού και διεθνούς κοινού:
- Η θεματολογία του προγράμματος αφορά κάθε ευρωπαίο πολίτη.   - Ηγετικές φυσιογνωμίες της σύγχρονης ευρωπαϊκής σκηνης.   - Ευρωπαϊκές διοργανώσεις.   - Βιοματική εμπειρία στις εκδηλώσεις.   - Έναρξη των εκδηλώσεων από το 2016.   - Γεωγραφική θέση της Ελευσίνας

Πίνακας 7: Ευρωπαϊκή Διάσταση (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.15-19)

III. Καλλιτεχνικό Πρόγραμμα

Το όραμα του προγράμματος βασίζεται αφενός «στην πεποίθηση ότι η τέχνη και ο πολιτισμός είναι τα κλειδιά για την οικοδόμηση ενός βιώσιμου μέλλοντος» (2016α, σελ. 20) και αφετέρου «η βιώσιμη ανάπτυξη στηρίζεται στην επανασύνδεση κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας με την τέχνη και τον πολιτισμό». Πρωταρχικό ρόλο παίζουν το «ευ» ως σημείο συνάντησης της Ελευσίνας και της Ευρώπης και η «Μετάβαση» ως η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της ανάπτυξης, της κοινωνικής συνοχής και της ευημερίας.

Η στρατηγική του προγράμματος βασίζεται σε τρεις πυλώνες, οι οποίοι με τη σειρά τους περιλαμβάνουν μια σειρά από παραμέτρους για την υλοποίησή τους (2016α, σελ.21). Συγκεκριμένα:

(1^{ος}) Το "ευ" κεντρική μας αξία

- Οικοδόμηση ουσιαστικών και μακροχρόνιων σχέσεων.
- Επένδυση στη δικτύωση.
- Το πρόγραμμα έχει μορφή διαδικασίας με συναντήσεις, γυμνάσια και internships.

(2^{ος}) Η πόλη ως σκηνή

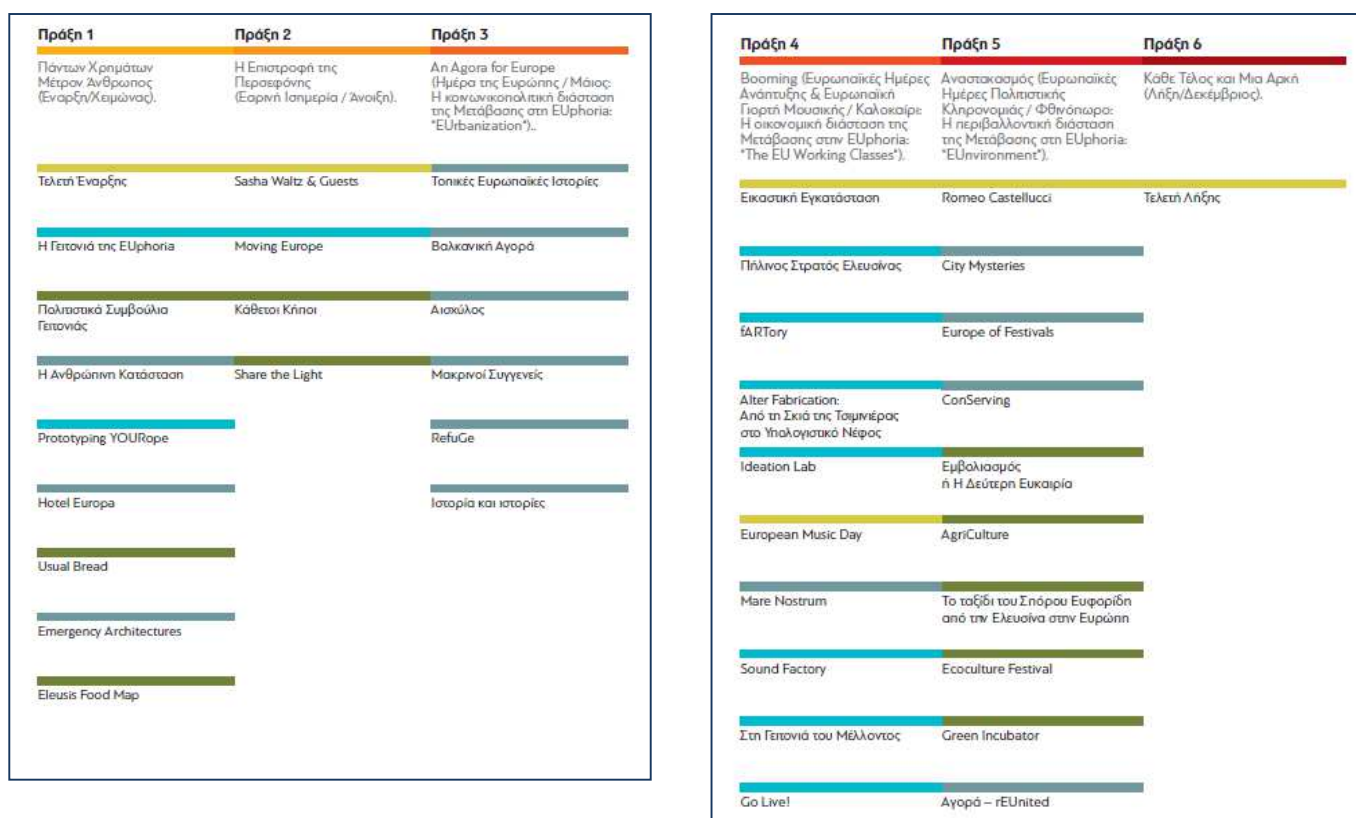
- Ενεργή εμπλοκή τοπικού ανθρώπινου δυναμικού.
- Διάχυση των εκδηλώσεων στις γειτονιές της πόλης.

- Μοντέλο περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής.

(3ος) Η σύνδεση παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος.

Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα δομείται ως πίνακας με τη «Μεταβαση» να αποτελεί τον οριζόντιο άξονα που αφορά τη χρονική αλληλουχία του προγράμματος ενώ η «Euphoria» αποτελεί τον κάθετο άξονα που εστιάζει στο περιεχόμενο και τη διαδικασία της οικοδόμησης από το 2017 μέχρι το 2021 (2016, σελ.24) και διαχωρίζεται από τις τρεις θεματικές: EUrbanization, The EU Working Classes και Eunvironment. Κάθε μια εκ των οποίων περιλαμβάνει ένα κεντρικό έργο ως μακροχρόνια διαδικασία που κινητοποιεί τον τοπικό πληθυσμό και τρία μεγάλα προγράμματα, τα οποία εξειδικεύονται στο αντικείμενο της κάθε ενότητας μέσω πολυάριθμων πρότζεκτ.

Το αφήγημα της μετάβασης στην Euphoria περιλαμβάνει έξι Πράξεις (σελ.24) όπως παρουσιάζονται στην εικόνα παρακάτω από την έναρξη μέχρι τη λήξη της διοργάνωσης:

Εικόνα 2 (α&β): Άξονας Α – Μετάβαση (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.26-27)

Είναι σαφές ότι το πρόγραμμα συνδέει την πολιτιστική κληρονομιά της πόλης, πλέκοντας την ιστορία της Δήμητρας και της Περσεφόνης με τα σύγχρονα ευρωπαϊκά και ελληνικά ζητήματα όπως αποτυπώνονται στις τρεις θεματικές και καταλήγει προς την έξοδο της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω μιας ιδιαίτερα ανθρωποκεντρικής προσέγγισης. Αγγίζει σύγχρονα ζητήματα της αγροτικής παραγωγής, της τροφής, της αστικής ανάπλασης, της μεταβιομηχανικής Ευρώπης, της δημοκρατίας, της εργασίας καθώς και πολιτικές και κοινωνικές προκλήσεις.

IV. Ικανότητα Υλοποίησης

Εικόνα 3: Άξονας Β – Euphoria (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.34)

Η ικανότητα υλοποίησης του θεσμού περιλαμβάνει την πολιτική και οικονομική στήριξη από τη διοίκηση σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο καθώς και την ύπαρξη υποδομών και δημιουργία νέων για τη φιλοξενία των προγραμμάτων που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Ο πίνακας παρακάτω παρουσιάζει τη δυναμική της υποψηφιότητας.

Ευρεία Πολιτική Στήριξη:

- Ισχυρή πολιτική & οικονομική στήριξη του Δημοτικού Συμβουλίου.
- Πλεόνασμα Δήμου 14 εκ.€.
- Σύσταση της «Ελευσίνα 2021» Α.Ε. με αρχικό κεφάλαιο 100.000€.
- Κάλυψη λειτουργικών και κεφαλαιακών δαπανών από Περιφέρεια Αττικής.
- Πλεόνασμα Περιφέρειας 300.000€.
- Υποστήριξη με συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα.

Επαρκείς και Βιώσιμες Υποδομές:

- Αρκετοί υπαίθριοι χώροι με προεξέχοντα το θέατρο 2.000 θέσεων (Παλιό Ελαιουργείο) & (Πάρκο Μαγούλας, Λεωνίδας Κανελλόπουλος, Πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής, θερινός κινηματογράφος)
- Κλειστός χώρος (Εργατικό Κέντρο Ελευσίνας & Κέντρο Άνεργης Μητέρας)
- Τρεις εκθεσιακοί χώροι (Διοικητήριο, περιβάλλον χώρος παλαιού σιδηροδρομικού σταθμού και εκθεσιακός χώρος Λεωνίδας Κανελλόπουλος).
- Χώροι για pop-up venues (Ελαιουργική, Ανοιχτό Στάδιο, Σχολεία της περιοχής,

αίθουσα Α. Δασκαλάκης).   - Heritage areas & δημόσιος χώρος: Πιρκάλ, Τιτάν, Παλαιό Ελαιουργείο.   - Τρία κλειστά γυμναστήρια.   - Δύο βιβλιοθήκες.   - Αρχαιολογικό μουσείο και αρχαιολογικός χώρος.   - Πλατείες, πάρκα, παραλία.
Ιδιωτικοί Χώροι: - 4άστερο ξενοδοχείο Elefsina Hotel.   - 4 αγροτικές μονάδες Μεγάρων και Ασπροπύργου.   - Βιομηχανίες του Ασπρόπυργου.   - 20 επιχειρήσεις τριτογενούς τομέα στην Ελευσίνα.
Νέοι Χώροι: - ΙΡΙΣ   - Ελαιουργική   - Κέντρο Ανάπτυξης Ικανοτήτων και Καινοτομίας
Νέα Έργα: - Ανάπλαση κεντρικής πλατείας και ενοποίηση με Α.Χ. 2.399.000€   - Έργα αστικής αναζωογόνησης: Νέοι Χώροι Πρασίνου (1.000.000€) /Νέοι Χώροι στάθμευσης (3.000.000€) /Δίκτυο ποδηλατοδρόμων (1.000.000€) /Έργα κυκλοφοριακών ρυθμίσεων (3.000.000€).   - Έργα Περιβαλλοντικής Αναβάθμισης 21.000.000€.   - Έργα Υποδομών 39.000.000€.

Πίνακας 8: Ικανότητα Υλοποίησης (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.70-78)

V. Αντίκτυπος

Ο αντίκτυπος περιλαμβάνει τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού κατά το στάδιο προετοιμασίας του φακέλου καθώς και τη συνολική στρατηγική για την προσέλκυση κοινού και η υποψηφιότητα της Ελευσίνας παρουσιάστηκε ιδιαίτερα δυνατή σε αυτό βασιζόμενη στις συλλογικότητες και τους ενεργοποιημένους πολίτες μέσω των εργατικών συνδικάτων που ήδη υπάρχουν στην περιοχή. Στο πρώτο αυτό στάδιο συμμετείχαν, εθελοντές, σύλλογοι, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς πολιτισμού, σχολεία και καλλιτέχνες και χρησιμοποιήθηκαν εργαλεία διαβούλευσης.

Η τοπική κοινότητα δομείται μέσα από 4 δίκτυα:

- Δίκτυο Δημιουργικών πολιτών
- Δίκτυο Τοπικών Επιχειρήσεων και Επαγγελματιών
- Δίκτυο Εκπαίδευσης

- Δίκτυο Εθελοντών

Η στρατηγική της αφορά «από τη συμμετοχή, στην ενσωμάτωση» (σελ. 79) ανοίγοντας το δρόμο από την παρατήρηση και τη συμμετοχή, στη συνιδιοκτησία και στη συνδημιουργία του καλλιτεχνικού προγράμματος το οποίο υλοποιείται σε όλες τις γειτονιές της πόλης ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμο από όλους και έχει οριζόντια επενέργεια σε όλες τις κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού.

VI. Διαχείριση

Η διαχείριση χωρίζεται σε τέσσερις κατηγορίες: οικονομική ανάλυση, οργάνωση, διαχείριση έκτακτης ανάγκης και εργαλεία marketing με τρόπο επαρκή και ενδεδειγμένη. Η διαχείριση έκτακτης ανάγκης δομείται στο πλαίσιο SWOT analysis ενώ τα εργαλεία marketing που θα χρησιμοποιηθούν, περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τμηματοποίηση κοινού, digital marketing, networks, media και branding περιλαμβάνοντας όλες τις σύγχρονες τάσεις δηλαδή.

Η οικονομική ανάλυση παρουσιάζεται εντός του φακέλου ενδεδειγμένα ανά πηγή, έτος και έργο υλοποίησης και συγκεντρωτικά στον παρακάτω πίνακα.

Συνολικά έσοδα για την κάλυψη λειτουργικών δαπανών (σε ευρώ)	Από τον δημόσιο τομέα (σε ευρώ)	Από τον δημόσιο τομέα (σε ποσοστό %)	Από τον ιδιωτικό τομέα (σε ευρώ)	Από τον ιδιωτικό τομέα (σε ποσοστό %)
24.000.000	21.140.000	88%	2.860.000	12%

Εικόνα 4: (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.84)

Έσοδα από τον δημόσιο τομέα για την κάλυψη λειτουργικών αναγκών	σε ευρώ	%
Εθνική κυβέρνηση	2.325.400	11%
Πόλη	8.667.400	41%
Περιφέρεια	8.667.400	41%
ΕΕ (μη συμπεριλαμβανομένου του βραβείου "Μελίνα Μερκούρη")	845.600	4%
Άλλο	634.200	3%
Σύνολο	21.140.000	100%

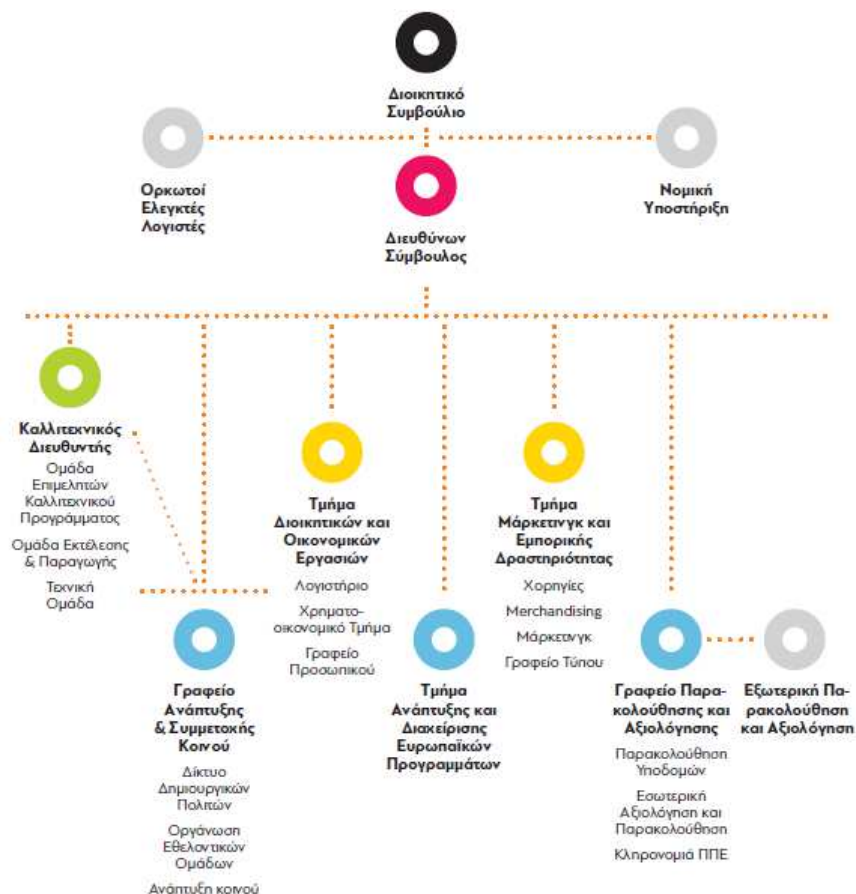
Εικόνα 5: (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ. 85)

Έσοδα από τον δημόσιο τομέα για την κάλυψη κεφαλαιακών αναγκών	σε ευρώ	%
Εθνική κυβέρνηση	5.200.000	22,6%
Πόλη	5.600.000	24,3%
Περιφέρεια	7.540.000	32,7%
ΕΕ (μη συμπεριλαμβανομένου του βραβείου "Μελίνα Μερκούρη")	4.000.000	17,4%
Άλλο	700.000	3%
Σύνολο	23.040.000	100%

Ο παραπάνω πίνακας αναφέρεται στις υποδομές που σχετίζονται άμεσα με την υλοποίηση του έργου της ΠΠΕ. Παράλληλα, υπάρχει ένα πρόγραμμα υποδομών ύψους 91.960.000 ευρώ που έχει προγραμματιστεί για την περίοδο 2015-2020, όπως η ανέγερση Αρχαιολογικού Μουσείου, η ολοκλήρωση δικτύου ομβρίων, η ανάπτυξη δικτύου ποδηλατοδρόμων κ.ά. (βλ. κεφάλαιο "Ικανότητα Υλοποίησης").

Εικόνα 6: (Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.88)

Η οργανωτική ικανότητα του Οργανισμού «Ελευσίνα 2021» Α.Ε. διαρθρώνεται ως ακολούθως:

Εικόνα 7:(Πηγή: Φάκελος Υποψηφιότητας, 2016α, σελ.93)

Είναι έκδηλο από την παραπάνω ανάλυση των έξι σημείων κλειδιών που χαρακτηρίζουν το φάκελο της Ελευσίνας πως η συμβολή της ΠΠΕ στη μακροπρόθεσμη πολιτιστική διάσταση του Δήμου είναι σαφώς δομημένη. Η ευρωπαϊκή διάσταση της

υποψηφιότητας ισχυρή και το καλλιτεχνικό πρόγραμμα βαθιά ανθρωποκεντρικό. Η ικανότητα υλοποίησης παρουσιάζει αδυναμίες ωστόσο είναι ιδιαίτερα φιλόδοξη ενώ ο αντίκτυπος αποτελεί προϊόν του τοπικού πληθυσμού. Οι αριθμοί λένε σχεδόν πάντα την αλήθεια και η οικονομική στήριξη είναι μεγάλη ώστε να κάνει το αφήγημα της υποψηφιότητας πραγματικότητα.

4.2. 2016- 2018: Καλλιτεχνικό πρόγραμμα και υποδομές

4.2.1. Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα: πρότζεκτς υψηλού συμβολισμού

Σήμερα, δύο χρόνια μετά την ανακήρυξη της Ελευσίνας σε ΠΠΕ για το 2021, το καλλιτεχνικό πρόγραμμα έχει ξεκινήσει να ξεδιπλώνεται. Σύμφωνα με την Καλλιτεχνική Διευθύντρια, Κέλλυ Διαπούλη (Εφ.Συν, 2018, σελ.38&93) πίσω από κάθε μια από τις τρεις θεματικές υπάρχουν πρότζεκτς που εντάσσονται στους θεσμούς που φιλοδοξεί να μείνουν στην πόλη. Μέσα σε ένα χρόνο υλοποιήθηκαν 13 πρότζεκτς από τα 23 συνολικά και το πρόγραμμα έχει αναθεωρηθεί εξαιτίας ορισμένων δυστοκιών (Πρώτη Αξιολόγηση, 2017, σελ.4).

Τα έργα ορόσημα είναι μεταξύ άλλων, το πρόγραμμα φιλοξενίας «**Initiator**» δίπλα από το παλιό Ελαιουργείο, στο πλαίσιο του οποίου έξι Ευρωπαίοι καλλιτέχνες έμειναν και δημιούργησαν τα έργα τους στο δημόσιο χώρο της πόλης και το «**Φεστιβάλ Συνοικισμός**» που ξεκίνησε τον φετινό Ιούνιο στην ομώνυμη γειτονιά της Ελευσίνας⁴⁷ φιλοξενώντας πρωτότυπα έργα ανοιχτού χώρου με θεματολογία το προσφυγικό, ένα ζήτημα διαχρονικό και ιδιαίτερα επίκαιρο, ευρωπαϊκό. Αξιοσημείωτη είναι η έκθεση «**Το Η'εργαστήρι στο Συνοικισμό**» σε συνεργασία με την ΑΣΚΤ και έργα φοιτητών που βασίζονται στην έννοια του χάρτη σε σχέση με το χώρο, το χρόνο, τις εθνικές, κοινωνικοπολιτικές και θρησκευτικές αντιλήψεις. Τέλος, τα **Αποθέματα:inventory** που αποτέλεσαν ένα οδοιπορικό των εργατικών κινητοποιήσεων των αρχών του αιώνα στην Ελευσίνα με αποκορύφωμα μια πορεία – απεργία (Culture_2030, 2018, σελ.33).

Τον Νοέμβριο του 2017, για τον εορτασμό ενός έτους από την ανακήρυξη της πόλης, 300 παιδιά ζωγράρισαν στα φαναράκια τους θέματα σχετικά με το σπίτι, τον ξεριζωμό και την αναζήτηση νέας πατρίδας και τα απόθεσαν στη θάλασσα σε μια κίνηση υψηλού συμβολισμού.

⁴⁷ που δημιουργήθηκε για να φιλοξενήσει τους πρόσφυγες του 1922.

Τον Νοέμβριο του 2018, δύο χρόνια μετά την ανακήρυξη, πραγματοποιήθηκε στην Ελευσίνα το πρόγραμμα **Culture 2030**⁴⁸. Το πρόγραμμα δεν είχε τη μορφή συνεδρίου αλλά συνάντησης με στρογγυλά τραπέζια, συζητήσεις και πλούσιο καλλιτεχνικό πρόγραμμα (Culture_2030, 2018, σελ.4-5).

4.2.2. Δυστοκίες στην υλοποίηση και οι αξιολογήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ωστόσο, γραφειοκρατικά και θεσμικά εμπόδια καθώς και οργανωσιακές δυσκολίες έχουν δημιουργήσει προβλήματα στην ομαλή εκτέλεση του καλλιτεχνικού προγράμματος και σημαντικές καθυστερήσεις στη συνολική υλοποίηση της διοργάνωσης.

- Το πρώτο ζήτημα αφορά την πληρωμή των καλλιτεχνών με το θεσμικό πλαίσιο περί δημοσίων συμβάσεων σύμφωνα με το οποίο για ποσά άνω των 20.000€ απαιτείται έκδοση εγγυητικών επιστολών καλής εκτέλεσης του έργου με δέσμευση του 5% του προϋπολογισμού⁴⁹.
- Το δεύτερο ζήτημα αφορά στη μη έναρξη ακόμα των αντίστοιχων έργων υποδομής. Ως αποτέλεσμα, ήδη υπάρχουν ακυρώσεις⁵⁰ και σημαντικές καθυστερήσεις⁵¹. Σύμφωνα με την Καλλιτεχνική Διευθύντρια η νομοθετική ρύθμιση των ανωτέρω ζητημάτων είναι μονόδρομος αλλιώς «δεν μπορούν να γίνουν τα έργα». Τα έργα υποδομών – ευθύνη της δημοτικής και περιφερειακής αρχής – έχουν παρουσιάσει σημαντικές καθυστερήσεις⁵². Το εργοστάσιο χρωμάτων ΙΡΙΣ, ο στεγασμένος χώρος στην Ελαιουργική και το Κέντρο Ανάπτυξης Ικανοτήτων και Καινοτομίας θα αποτελέσουν την παρακαταθήκη της πόλης σε χώρους πολιτισμού μετά το τέλος της διοργάνωσης. Ο Δήμαρχος

⁴⁸ με το ερώτημα «Είναι η Τέχνη Πρωτεύουσα»; Θέτοντας τον προβληματισμό της δημιουργίας τέχνης μονομερώς από το κέντρο και μεταφοράς του στην περιφέρεια διαιωνίζεται η διάκριση μεταξύ μεγαλύτερων με μικρότερες πόλεις και δημιουργούνται εξωγενή μοντέλα πολιτιστικής πολιτικής και εφήμερες εκδηλώσεις.

⁴⁹ Σύμφωνα με τον Α. Καλαντίδη, μέλος του Δ.Σ.της Ελευσίνας 2021 (Εφ.Συν., 2016, σελ.92) «αυτό αντιβαίνει τις παγκόσμιες καλές πρακτικές καθώς είναι σχεδόν αδύνατο να κριθεί η καλή εκτέλεση ενός καλλιτεχνικού έργου και επισύρει μια μεγάλη οικονομική επιβάρυνση στους καλλιτέχνες πριν από την έναρξη».

⁵⁰ Το έργο της Μαρίας Παπαδημητρίου στα Αισχύλεια.

⁵¹ Ο «πήλινος στρατός της Ελευσίνας» του Χουάν Σαντοβάλ, οι «Τοπικές ευρωπαϊκές ιστορίες» του Αλέξανδρου Μιστριώτη και «Εμβολιασμός ή η δεύτερη ευκαιρία» του Νίκου Ναυρίδη.

⁵² Παραδείγματος χάρη, το έργο της Ελαιουργικής θα έπρεπε να παραδοθεί στο τέλος του 2018 αλλά δεν έχει ξεκινήσει καν.

της Ελευσίνας, Γιώργος Τσουκαλάς ανέλαβε την ευθύνη για τις καθυστερήσεις καθώς και τη δέσμευση ότι τα έργα θα γίνουν στην ώρα τους (Εφ. Συν.2018,σελ.93)⁵³. Αν τα έργα ξεφύγουν του χρονοδιαγράμματος, η Καλλιτεχνική Διευθύντρια θα ενεργοποιήσει το plan b· εφήμερες εγκαταστάσεις (σελ.91).

- Το τρίτο ζήτημα άπτεται της μορφής της «Ελευσίνας 2021», αφενός ως Ανώνυμης Εταιρείας Δημοσίου Δικαίου και αφετέρου ως Δημοτικής Επιχείρησης με δυσχέρειες στις διαδικασίες προσλήψεων, ασαφές πλαίσιο για τις δωρεές και τις χορηγίες καθώς και υποχρεωτική εκτέλεση όλων των δαπανών σύμφωνα με το δημόσιο λογιστικό και τους κανόνες δημοσιότητας στη Διαύγεια.
- Το τέταρτο και τελευταίο ζήτημα άπτεται του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρείας, του ρόλου που οφείλει να διαδραματίσει και της σύνθεσης του.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω της πρώτης αξιολόγησης της, τον Οκτώβριο του 2017 έχει επισημάνει ενδελεχώς τα παραπάνω ζητήματα και έχει κάνει μια σειρά από συστάσεις (σελ.6-10), μεταξύ των οποίων:

- Μετατροπή του ρόλου του ΔΣ από εκτελεστικό σε στρατηγικό.
- Ρύθμιση του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας και στελέχωσης του οργανισμού «Ελευσίνα 2021» Α.Ε. ώστε να αντιμετωπιστούν οι γραφειοκρατικές αγκυλώσεις και κωλυσιεργίες.
- Ενεργοποίηση του plan b σε περίπτωση που δεν προχωρήσουν τα έργα υποδομών.

Στην ενδιάμεση αξιολόγηση με μορφή επιστολής προς τη Διευθύνουσα Σύμβουλο, τον Ιούλιο του 2018, η Επιτροπή αναφέρεται (σελ.3-13) μέσω συστάσεων στην ανάγκη μεταξύ άλλων:

- Περαιτέρω βελτίωσης του ρόλου και της σύνθεσης του ΔΣ παρά τις σημαντικές βελτιώσεις από την πρώτη αξιολόγηση.

⁵³ Για την επιτάχυνση των διαδικασιών και παρά τις αντιρρήσεις της αντιπολίτευσης, οι μελέτες των έργων αυτών εκπονήθηκαν με χορηγία από την εταιρία Asprofos των Ελληνικών Πετρελαίων στο πλαίσιο της εταιρικής της ευθύνης. Ο Δήμαρχος στο ίδιο δημοσίευμα υπεραμύνθηκε της επιλογής του και τοποθέτησε χρονικά την έναρξη των διαγωνιστικών διαδικασιών μέσα στην Άνοιξη του 2019.

- Αλλαγής του κανονιστικού πλαισίου που διέπει τις δημόσιες συμβάσεις στο πλαίσιο της ΠΠΕ 2021.
- Διορισμού Αντιδημάρχου υπεύθυνου για τον Πολιτισμό, ώστε να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη πολιτιστική στρατηγική της πόλης και η σύνδεση με την ομάδα της Ελευσίνας 2021.
- Ανασχεδιασμού του πλάνου της δημιουργίας υποδομών που θα μείνουν ως παρακαταθήκη στην πόλη.
- Αύξησης του προσωπικού της Ελευσίνας 2021 Α.Ε.

Η επόμενη αξιολόγηση της Επιτροπής είναι προκαθορισμένη για το 2019.

4.3. Το όραμα μέσα από τα μάτια της ομάδας έργου

Αν και ο δρόμος της υλοποίησης είναι μακρύς, οι δυσκολίες σημαντικές και ορισμένα θέματα ιδιαιτέρως πολύπλοκα και γραφειοκρατικά, εντούτοις κάτι ήδη έχει αρχίσει να αλλάζει στην Ελευσίνα και το αφήγημα σταδιακά γίνεται πράξη. Οι άνθρωποι που έχουν εμπλακεί ενεργά με τη διοργάνωση μπορούν να περιγράψουν καλύτερα από όλους τους άλλους τι πρέπει να συμβεί και τι να πετύχει.

Η Υπουργός Πολιτισμού, Μυρσίνη Ζορμπά στην εναρκτήρια ομιλία της στο Culture_2030 (σελ.2-3) μίλησε με όρους περιφερειακής πολιτισμικής πολιτικής και υπογράμμισε πως η Ελευσίνα μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία «για να επανασχεδιαστεί ο χάρτης της σύγχρονης πολιτισμικής πολιτικής στη χώρα». Ο Υφυπουργός Πολιτισμού, Κώστας Στρατής, υπεύθυνος για το συντονισμό της διοργάνωσης της ΠΠΕ εκ μέρους του ΥΠΠΟΑ, σε συνέντευξη τύπου (2018) επεσήμανε την υποστήριξη του Υπουργείου στο Δήμο και στην «Ελευσίνα 2021» ώστε «από κοινού να αντιμετωπιστεί η πρόκληση της διοργάνωσης και να λυθούν ζητήματα που συνεχώς ανακύπτουν.

Σε προσωπική συνέντευξη που παραχώρησε η Καλλιτεχνική Διευθύντρια, Κέλλυ Διαπούλη⁵⁴, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, αναφέρθηκε σε αυτά που θέλει οπωσδήποτε να πετύχουν. Αποπνέουν αέρα ενδογενούς πολιτισμικοκεντρικής πολιτικής και αν επιτευχθούν πλέον θα μιλάμε για μια δημιουργική πόλη.

⁵⁴ Η συνέντευξη παραχωρήθηκε στις 8/11/2018

Ο πρώτος στόχος είναι να εγκατασταθούν μόνιμα καλλιτέχνες, νέες επιχειρήσεις, ΠΔΒ, άνθρωποι της τέχνης στην Ελευσίνα «να γίνουν ντόπιοι» και να δημιουργήσουν ένα ενδογενές, αυτοτροφοδοτούμενο πολιτισμικό κεφάλαιο. Ως αποτέλεσμα, η τέχνη να αποκεντρωθεί, να υπάρξουν παίκτες εκτός του κέντρου των Αθηνών και για να γίνει αυτό απαιτούνται πρωτίστως ανθρώπινοι πόροι αφού «τα τούβλα δεν παράγουν κάτι». Οι άνθρωποι μπορούν να φέρουν την περιφερειακή πολιτιστική πολιτική. Υπό αυτή την οπτική, το ζήτημα των καθυστερήσεων στα έργα υποδομών δεν την απασχολεί ιδιαίτερα.

Επιπλέον, «οι δομές και οι πολιτισμικές συνήθειες του τοπικού πληθυσμού πρέπει να αλλάξουν». Η πόλη οφείλει να αποκτήσει πρόγραμμα με επιμέλεια ώστε συνεπακόλουθα να αποκτήσει ταυτότητα και μια διαφορετική ανάπτυξη της πολιτιστικής δραστηριότητας. Να συνειδητοποιήσει την αλλαγή και να μπει σε άλλους τρόπους λειτουργίας σε σχέση με την πολιτιστική πολιτική και λειτουργία είναι το μεγάλο ζητούμενο. Προς αυτή την κατεύθυνση έχει σχεδιαστεί άλλωστε το Culture 2030.

Οι θεσμοί, φιλοδοξεί, να μείνουν στην πόλη, να ενισχύσουν την πολιτιστική της δραστηριότητα και την τοπική της οικονομία. Παραδείγματος χάρη, η ετήσια συνάντηση για τον πολιτισμό Culture 2030, το Φεστιβάλ Συνοικισμός για τις σύγχρονες παραστατικές τέχνες, το Ecoculture Festival που θα ξεκινήσει πιλοτικά το Σεπτέμβρη του 2019, το FabLab και τα προγράμματα Residences για τους καλλιτέχνες που θα ενισχύσουν την τοπική δραστηριότητα. Απώτερος στόχος είναι να μπου οι βάσεις για τη δημιουργία ενός πανεπιστημιακού τμήμα πολιτιστικής διοίκησης⁵⁵.

Το πιο δύσκολο για εκείνη είναι να μεταβληθούν οι πολιτισμικές συνήθειες του τοπικού πληθυσμού. Αυτό που η Υπουργός Πολιτισμού αναφέρει στην εναρκτήρια ομιλία της στο Culture_2030 ως «βιωμένη κουλτούρα».

Αντιστοίχως, για τη Διευθύνουσα Σύμβουλο, Μαρία Φιλίππη, στο πλαίσιο προσωπικής συνέντευξης⁵⁶, υπάρχουν συγκεκριμένες δυσκολίες που οφείλουν να ξεπεραστούν ώστε να προχωρήσει απρόσκοπτα η υλοποίηση της διοργάνωσης. Το μεγάλο στοίχημα που πρέπει να κερδηθεί είναι η υλοποίηση του περιεχομένου του φακέλου υποψηφιότητας

⁵⁵ Αν και αυτό δεν αναφέρεται στο πρόγραμμα της διοργάνωσης.

⁵⁶ Η συνέντευξη παραχωρήθηκε στις 8/11/2018.

στο ακέραιο και οι στόχοι του όπως έχουν προδιαγραφεί. Συνεπακόλουθα, να μετασχηματιστεί η πόλη σύμφωνα με το όραμα της υποψηφιότητας που δεν έχει μόνο τοπικό αλλά και ευρωπαϊκό χαρακτήρα. Οι γραφειοκρατικές αγκυλώσεις, τα θεσμικά κενά ή στρεβλώσεις καθώς και η παγιωμένη ελληνική νοοτροπία για τον πολιτισμό ως «ένα ακόμα έξοδο» πρέπει άμεσα να εξαλειφθούν.

Απαντώντας στο βασική υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης, είναι δύσκολο ακόμα να κριθεί αν η πόλη μετά τη διοργάνωση θα μετασχηματιστεί σε δημιουργική ή προοδευτική από επιχειρηματική. Αυτό όμως που μπορεί να εξαχθεί από την παρούσα έρευνα τόσο αξιολογώντας τις βιβλιογραφικές πηγές, όσο και αποδελτιώνοντας τις συνεντεύξεις της ομάδας έργου είναι πως το αφήγημα της Ελευσίνας είναι βαθιά ενδογενές και ανθρωποκεντρικό. Στηρίζεται στο πολιτισμικοκεντρικό μοντέλο πολιτιστικής πολιτικής και αν εφαρμοστεί όπως έχει σχεδιαστεί θα προσδώσει στην πόλη μια νέα φυσιογνωμία· βαθιά πολιτισμική και δημιουργική.

5. Κεφάλαιο 5^ο: Διατυπώσεις, συμπεράσματα & προτάσεις

Τι μένει όμως πίσω από την ΠΠΕ, έναν θεσμό με συνεχώς αυξανόμενη δημοφιλία; Μήπως μια ιδανική πρωτοβουλία για πολιτιστικά φεστιβάλ σε τοπικό επίπεδο; Μήπως μια ευκαιρία για αστικές αναπλάσεις και έργα υποδομών; Μήπως η πρόσκαιρη προβολή είναι τελικά το ζητούμενο; Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποδείξει πως είναι πολλά περισσότερο από αυτά.

Είναι ο ίδιος ο θεσμός· η επενέργεια και το πολιτιστικό του βάρος που αφήνει ιδιαίτερο αποτύπωμα και αναγνωρισιμότητα στις πόλεις ακόμα και όταν αυτές δεν κερδίζουν το στοίχημα της πετυχημένης διοργάνωσης. Είναι οι ίδιες οι πόλεις που επενδύουν πόρους· ανθρώπινους, οικονομικούς και τεχνικούς για το σχεδιασμό και την υλοποίηση της ΠΠΕ με κόστος πολλαπλάσιο του βραβείου «Μελίνα Μερκούρη» που ενδέχεται να λάβουν και ανταγωνίζονται μεταξύ τους με όρους που μπορούν να συγκριθούν «μόνο με τις αντίστοιχες διοργανώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων» (Richards, 2000, σελ.159). Είναι ο αντίκτυπος μετά τη διοργάνωση με όρους αύξησης του πολιτιστικού τουρισμού, της τόνωσης της τοπικής οικονομίας και βελτίωσης της κοινωνικής συνοχής. Είναι με μια φράση, ένα σύγχρονο εργαλείο εφαρμογής περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής με όρους βιώσιμης ανάπτυξης και αστικής αναζωογόνησης.

Στα 33 χρόνια του άλλωστε ο θεσμός έχει μετασηματιστεί ριζικά. Από ένα καλοκαιρινό φεστιβάλ με τοπική εμβέλεια έχει εξελιχθεί σε μια πολυετή διαδικασία με σαφώς περιχαρακωμένο θεσμικό πλαίσιο, ελάχιστα περιθώρια ευελιξίας και ευρωπαϊκή εμβέλεια αλλά με διαφορετικό αφήγημα από την κάθε διοργανώτρια πόλη. Η έρευνα απέδειξε ότι διαφορετικές πόλεις, μικρές ή μεγάλες που εφάρμοσαν το ενδογενές πολιτισμικοκεντρικό μοντέλο μέσω του θεσμού, κέρδισαν το στοίχημα της αστικής αναζωογόνησης και μετατράπηκαν σε δημιουργικές ή προοδευτικές πόλεις. Άλλες, εφάρμοσαν άκριτα εξωγενή οικονομικοκεντρικά μοντέλα και παρέμειναν επιχειρηματικές πόλεις. Όλες όμως κέρδισαν τον τίτλο για μία χρονιά. Δηλαδή κύρος, αίγλη και αναγνωρισιμότητα. Η νέα δεκαετία που έρχεται, θα αποτελέσει και μια νέα περίοδο για το θεσμό. Ήδη οι προετοιμασίες έχουν ξεκινήσει και οι πρώτες πόλεις προετοιμάζονται πυρετωδώς με νέους όρους και σημαντική εποπτεία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η Ελλάδα είναι από τις πρώτες χώρες που θα φιλοξενήσει το θεσμό, στην πόλη της Ελευσίνας.

Η παρούσα έρευνα γύρω από την περίοδο προεπιλογής και επιλογής μεταξύ των ελληνικών πόλεων έδειξε δυνατά σημεία αλλά και αδυναμίες του θεσμού. Προσμετράται στα δυνατά του σημεία, τόσο η υψηλή συμμετοχή των ελληνικών πόλεων όσο και η έντονη ανταγωνιστικότητα που καταγράφηκε μεταξύ τους. Προσμετράται στα αδύνατα του σημεία, η ελλιπής επικοινωνία του νέου θεσμικού πλαισίου του διαγωνισμού ως απόρροια της αδυναμίας κατανόησης του από τις υποψήφιες πόλεις. Η έρευνα έδειξε ότι παρά τα οικονομικά κεφάλαια που ξόδεψαν οι ελληνικές πόλεις, φαίνεται να προσήλθαν απροετοίμαστες στο εν λόγω στάδιο του διαγωνισμού. Οι περισσότεροι φάκελοι παρουσίασαν στοιχεία της δεύτερης και της τρίτης περιόδου του θεσμού υποστηρίζοντας μια λίστα έργων υποδομής και αποσπασματικών καλλιτεχνικών δράσεων ενώ υπήρχαν και άλλοι που βρίσκονταν σε ακόμα πιο πρώιμο στάδιο παρουσιάζοντας στοιχεία από την πρώτη περίοδο του θεσμού όπως ένα ετήσιο φεστιβάλ καλλιτεχνικών δράσεων.

- ✓ Σε αυτή τη βάση προτείνεται ανασχεδιασμός της πολιτικής στο επίπεδο της προεπιλογής και από «τα κάτω» ώστε το θεσμικό πλαίσιο να αποκτήσει νομιμοποιητική βάση και να επικοινωνηθεί επαρκώς στους πολίτες των ΚΜ. Τόσο η προεπιλογή όσο και η τελική επιλογή να αποτελέσει προϊόν στάθμισης ανάμεσα στην κριτική επιτροπή και τους πολίτες των ΚΜ καθώς και εθνικούς δημόσιους φορείς όπως αντίστοιχα Υπουργεία που θα προσφέρουν συνέργειες και τεχνογνωσία. Με αυτόν τον τρόπο ο θεσμός θα αποκτήσει πολύ μεγαλύτερη ευρωπαϊκή διάσταση.
- ✓ Επιπλέον, προτείνεται μεγαλύτερη εμπλοκή της Δημόσιας Διοίκησης, αφού η φάση προεπιλογής απέδειξε πως η σύμπραξη δημοσίου με ιδιωτικό τομέα δεν λειτούργησε ικανοποιητικά.

Όσον αφορά την επιλογή της Ελευσίνας η παρούσα εργασία έδειξε πως μπορεί να αποτέλεσε έκπληξη, ήταν όμως στην πραγματικότητα η μόνη εφαρμόσιμη πολιτική πολιτισμού εστιάζοντας στη βιώσιμη ανάπτυξη. Το μοντέλο πολιτιστικής πολιτικής όπως παρουσιάστηκε μέσα από το φάκελο της υποψηφιότητας και τις αντίστοιχες συνεντεύξεις των ανθρώπων της διοργάνωσης είναι ενδογενές πολιτισμικοκεντρικό. Δίνει έμφαση στα παιδιά, στους νέους, σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες της πόλης, στους μετανάστες και στους πρόσφυγες. Εστιάζει σε πολιτιστικούς θεσμούς και σε δομές και όχι σε υποδομές. Προσπαθεί να μετασχηματίσει την μεταβιομηχανική πόλη

της Ελευσίνας από επιχειρηματική σε προοδευτική ή δημιουργική, με πολιτιστική ταυτότητα και κεφάλαιο συμπληρωματικό της Αθήνας.

- ✓ Στο πλαίσιο αυτό, αν και οι υποδομές δεν αποτελούν το δυνατό χαρτί της υποψηφιότητας εντούτοις προτείνεται οι διαδικασίες να επισπευσθούν περαιτέρω ακόμα και με ενεργό συμμετοχή της κεντρικής διοίκησης καθώς και εφαρμογή επιτάξεων για λόγους δημοσίου συμφέροντος όπως στην περίπτωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Ένας στεγασμένος χώρος πολιτισμού θα προσδώσει βιωσιμότητα σε θεσμούς μετά το τέλος της διοργάνωσης καθόλη τη διάρκεια του χρόνου και αυτό θα πρέπει να τεθεί ως ελάχιστη στοχοθεσία. Επιπλέον, έργα υποδομών όπως η σύνδεση με το αποχετευτικό σύστημα και η πεζοδρόμηση του κέντρου της πόλης θα συμβάλλουν καθοριστικά στην αλλαγή της εικόνας της πόλης. Αντίστοιχη αύξηση των έργων με ευρωπαϊκή συγχρηματοδότηση μέσα από το τρέχον χρηματοδοτικό πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2014 – 2020 για την υλοποίηση των παραπάνω.
- ✓ Επιπλέον προτείνονται οργανωσιακές και διοικητικές βελτιώσεις που θα μπορέσουν καταλυτικά να συνεισφέρουν στην αποτελεσματικότητα του θεσμού όπως περαιτέρω στελέχωση του Οργανισμού μέσω συμβάσεων ορισμένου χρόνου για τη διοικητική αποφόρτιση, ανασχεδιασμός του οργανογράμματος για καθετοποίηση των διαδικασιών και άμεσες νομοθετικές ρυθμίσεις για παραμένουσες δυστοκίες.
- ✓ Τέλος, το καλλιτεχνικό πρόγραμμα – όντας το δυνατότερο χαρτί της διοργάνωσης αυτή τη στιγμή – μπορεί να διατηρήσει τον σαφή ευρωπαϊκό του προσανατολισμό και να εμπλουτιστεί με δράσεις που παρουσιάζουν λαϊκό έρεισμα όπως το πρότζεκτ **Αποθέματα:inventory** που σημείωσε τεράστια επιτυχία και ευαισθητοποίησε τον τοπικό πληθυσμό.

Ο Φίλιππος Κουτσαφτής, στο πλαίσιο της ΠΠΕ ετοιμάζει το sequel του ντοκιμαντέρ του, «Αγέλαστος Πέτρα». Το νέο του έργο μάλλον θα ονομάζεται «Οι Ελευσίνιοι» ή «Οι Ελευσίνιοι αφηγούνται». Μάλλον και ο ίδιος είκοσι χρόνια μετά, παρατηρεί πως «όποιος περνάει από εδώ, δεν αποστρέφει – πια - το βλέμμα» και η Ελευσίνα έχει όλα τα εχέγγυα για να γυρίσει σελίδα και να κάνει πράξη το δικό της αφήγημα.

Βιβλιογραφία

- Γενική ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Bauman, Z. (1994) *Ο πολιτισμός ως πράξη*. Αθήνα: εκδόσεις Πατάκης.

Boussaguet, L., Jacquot, S., & Ravinet, P. (2014) *Dictionnaires des politiques publiques*. Paris: Presses de la Fondation nationale des sciences politiques.

Βοζίκας, Γ., & Ιωαννίδης, Γ., (2018), *Τοπική Περιφερειακή Διοίκηση και Πολιτισμός* Σημειώσεις μαθήματος Β'Ειδικής Φάσης (ΚΕ_BEID_PD011), Τμήμα Πολιτιστικής Διοίκησης, ΚΕ'Εκπαιδευτική Σειρά, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Αθήνα.

Γοσποδίνη, Α. και Μπιεράτος, Μ. (2006) *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Αθήνα: εκδόσεις Κριτική.

Δημητρούλια, Ξ. (2018) *Πολιτικές για το βιβλίο στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Παρουσίαση Μάθηματος Β'Ειδικής Φάσης (ΚΕ_BEID_PD008), Τμήμα Πολιτιστικής Διοίκησης, ΚΕ' Εκπαιδευτική Σειρά, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Αθήνα.

Evans, G. (2003). Hard-branding the cultural city - from Prado to Prada. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(2), pp. 417–440.

Garcia, B., (2004). Cultural policy and urban regeneration in Western European cities: lessons from experience, prospects for the future. *Local economy*, 19(4), pp.312-326.

García, B., (2005). Deconstructing the city of culture: The long-term cultural legacies of Glasgow 1990. *Urban studies*, 42(5-6), pp.841-868.

Griffiths, R., Bassett, K., & Smith, I. (2003). Capitalising on culture: cities and the changing landscape of cultural policy. *Policy & Politics*, 31(2), pp. 153–169.

Griffiths, R., (2006). City/culture discourses: Evidence from the competition to select the European Capital of Culture 2008. *European planning studies*, 14(4), pp.415-430.

- Herrero, L. C., Sanz, J. Á., Devesa, M., Bedate, A., & del Barrio, M. J. (2006). The Economic Impact of Cultural Events. *European Urban and Regional Studies*, 13(1), pp. 41–57
- Καλογήρου, Α., & Ιωαννίδης Γ., (2018), *Η πολιτιστική πολιτική σε διεθνές και εθνικό επίπεδο*, Σημειώσεις μαθήματος Β'Ειδικής Φάσης (KE_BEID_PD001), Τμήμα Πολιτιστικής Διοίκησης, ΚΕ'Εκπαιδευτική Σειρά, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Αθήνα.
- Κόνσολα, Ντ. (2006) *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*, Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήσης.
- Kroeber, L. A. & Kluckhohn, C. (1952) *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Harvard University Peabody Museum of American Archeology and Ethnology Papers, Vol. 47, No1, Cambridge, Mass
- Μάργαρη, Ζ. Ν., (2018), *Διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης*, Μάθημα Β'Ειδικής Φάσης (KE_BEID_PD002), Τμήμα Πολιτιστικής Διοίκησης, ΚΕ'Εκπαιδευτική Σειρά, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης, Αθήνα.
- Meny, Y. & Thoenig, J.-C. (1989) *Politiques Publiques*. Paris: PUF.
- Muller, P. (2003) *Les Politiques Publiques*. Paris: PUF.
- Landry, C. (2000) *The creative city: a toolkit for urban innovators*. London: Earthscan.
- Liu, Y.D., (2014). Cultural events and cultural tourism development: Lessons from the European Capitals of Culture. *European Planning Studies*, 22(3), pp.498-514.
- Palmer, R., (2004). *European cities and capitals of culture: Study prepared for the European commission*. Palmer/Rae Associates.
- Παπαγιάννης, Δ. (1995) *Ο πολιτισμός στην ΕΕ: Το κοινοτικό κεκτημένο και νέες ρυθμίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Σακκουλάς.
- Πάπαρη, Α., (2011) *Η ταυτότητα της ευρωπαϊκής πόλης μέσα από το θεσμό της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης: 1985 – 1997* Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ.

Πασχαλίδης, Γ., (2002), «Η συμβολή του πολιτισμού στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη», στο Γρ. Πασχαλίδης, Αικ. Χαμπούρη– Ιωαννίδου, *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων*, Τόμος Α', Εισαγωγή στον Πολιτισμό, Πάτρα: Ε.Α.Π.

Richards, G. (2000). The European cultural capital event: Strategic weapon in the cultural arms race?. *International Journal of Cultural Policy*, 6(2), pp. 159-181.

Richards, G., & Wilson, J. (2004). The impact of cultural events on city image: Rotterdam, cultural capital of Europe 2001. *Urban studies*, 41(10), pp. 1931-1951.

Sacco, P.L. and Blessi, G.T., (2007). European culture capitals and local development strategies: comparing the Genoa 2004 and Lille 2004 cases. *Homo oeconomicus*, 24(1), pp.111-141.

Sassatelli, M. (2002). Imagined Europe: The shaping of a European cultural identity through EU cultural policy. *European journal of social theory*, 5(4), pp. 435-451.

Schuster, J. M. (2001). Ephemera, temporary urbanism and imaging. *Imaging the city: Continuing struggles and new directions*, pp. 361-397.

Shore, C. (2006). In uno plures' (?) EU Cultural Policy and the Governance of Europe. *Cultural Analysis*, 5(2006), pp. 7-26.

Τζουμάκα, Ε. (2005) *Πολιτιστική Διπλωματία – Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές*. Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Ζορμπά Μ. (2014) *Πολιτική του Πολιτισμού. Ευρώπη και Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα*. Αθήνα: εκδόσεις Πατάκης.

- **Διαδικτυακή Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία**

Βλάσσης, Α. (2005). Ευρωπαϊκός πολιτισμός ή Ευρώπη των πολιτισμών: απόπειρα αποτίμησης και αποκρυστάλλωσης των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης πάνω στον πολιτισμό. *EKEM. Έρευνα, Τεκμηρίωση, Θέση*. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <https://orbi.uliege.be/bitstream/2268/200460/1/cultureeuropeenne%202.pdf> [προσπελάστηκε στις 30 Οκτωβρίου 2018].

- Δημητρούλια, Ξ. (2015) «Η κοινωνική διάσταση της Μετάφρασης» στο Γραμμενίδης, Σ., Δημητρούλια, Ξ., Κουρδής, Ε., Λουπάκη, Ε. Και Φλώρος, Γ. *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις της Μετάφρασης*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάλλιπος, [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/3901> [προσπελάστηκε στις 29 Οκτωβρίου 2018].
- Ζορμπά., Μ., (2018) *Στρατηγικοί στόχοι για το σύγχρονο πολιτισμό*. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <https://www.culture.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=2412> [προσπελάστηκε στις 12 Νοεμβρίου 2018].
- Hawkes, J., (2001), *The fourth pillar of sustainability. Culture's essential role in public planning*, Μελβούρνη, Common Ground Publishing. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: [http://www.culturaldevelopment.net.au/community/Downloads/HawkesJon\(2001\)TheFourthPillarOfSustainability.pdf](http://www.culturaldevelopment.net.au/community/Downloads/HawkesJon(2001)TheFourthPillarOfSustainability.pdf) [προσπελάστηκε στις 2 Νοεμβρίου 2018].
- Ιωαννίδης, Γ., (2013), «Ενδογενής τοπική πολιτιστική ανάπτυξη με κοινωνική επιχειρηματικότητα σε περιβάλλον κρίσης: Δυνατότητες και αντινομίες», Στο *Αγροτική οικονομία, ύπαιθρος χώρος, περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη*, 11ο Επιστημονικό Συνέδριο Ελληνικής Εταιρείας Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πάτρα, 14-15 Ιουνίου. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/47_ioannidis_ersagr13.pdf [προσπελάστηκε στις 2 Νοεμβρίου 2018].
- Κρουστάλλη, Δ. (2006) «Τα έργα, οι καταγγελίες και οι... αρπαχτές». *Το Βήμα* [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/politics/ta-erga-oi-katagelies-kai-oi-arpaxtes/> pdf [προσπελάστηκε στις 18 Νοεμβρίου 2018].
- Μάργαρη, Ζ. Ν., (2017), «Αειφορία, βιώσιμη ανάπτυξη και τοπικές κοινωνίες» στο Πολυμέρου – Καμηλάκη, Α., Καραμανές, Ε., Μάργαρη, Ζ.Ν., Ποτηρόπουλος, Π., και Καραχρήστος, Ι., *Λαϊκός Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <http://resources.ekdd.gr/gnosis/index.php/2012-09-20-11-36-31/4-27/108-laikos> [προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2018].

- Μπουτσιούκη, Σ., (2015) «Η πολυμερής Πολιτιστική Διπλωματία. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση». στο Βασιλειάδης, Ν., & Μπουτσιούκη, Σ., *Πολιτιστική Διπλωματία: Ελληνικές και Διεθνείς διαστάσεις* Αθήνα: Εκδόσεις Κάλλιπος. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4417/1/02_chapter_5.pdf [προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2018]
- Myerscough, J., (1994). *European cities of culture and cultural months*. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: http://aei.pitt.edu/94755/1/European_Cities_of_Culture_Oct_1994.pdf [προσπελάστηκε στις 12 Νοεμβρίου 2018].
- O'Brien, D., Garcia, B., Cox, T., Allam, M., Campbell, P., Cogliandro, G., & Nuere, C. (2013). *European capitals of culture: success strategies and long term effects* [Διαδικτυακά Διαθέσιμο] [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/513985/IPOL-CULT_ET\(2013\)513985_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/513985/IPOL-CULT_ET(2013)513985_EN.pdf) [προσπελάστηκε στις 12 Νοεμβρίου 2018].
- Πούλιος, Ι., (2015) «Εισαγωγή» στο Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., Τουλούπα, Σ. *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Αθήνα: εκδόσεις Κάλλιπος. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/2394/1/00_master_document.pdf [προσπελάστηκε στις 5 Νοεμβρίου 2018].
- Σέλλα, Ο. (2006) «Πάτρα 2006»: τα συν και τα πλην της διοργάνωσης. *Η Καθημερινή*. [Διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <http://www.kathimerini.gr/268191/article/politismos/arxeio-politismoypatra-2006-ta-syn-kai-ta-plhn-ths-diorganwshs> [προσπελάστηκε στις 12 Νοεμβρίου 2018].
- Φωτόπουλος, Ν. (2015) «Κοινωνιολογία του Πολιτισμού», Προπτυχιακό Μάθημα 8ου Εξαμήνου, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Παιδαγωγική Σχολή Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, [διαδικτυακά διαθέσιμο] <https://eclass.uowm.gr/modules/document/?course=NURED157> [προσπελάστηκε 11 Νοεμβρίου 2018].

- **Πρωτογενείς Πηγές**

Culture 2030 (2018) *Είναι η Τέχνη Πρωτεύουσα; Is the Art Capital?*, 8-11 Νοεμβρίου, σελ. 1-73.

Διαπούλη, Κ. (2018) *Προσωπική Συνέντευξη με την Καλλιτεχνική Διευθύντρια: Τι πρέπει να πετύχει οπωσδήποτε;*

Επιτροπή Επιλογής (2016) *Εκθεση Προεπιλογής* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/sites/creative-europe/files/files/ecoc-2021-greece_en.pdf [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Επιτροπή Επιλογής (2016) *Εκθεση Τελικής Επιλογής* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <https://eleusis2021.eu/wp-content/uploads/2017/01/report-Ecoc2021-GR.pdf> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Ομάδα Ανεξάρτητων Εμπειρογνομόνων (2017) *Πρώτη αξιολόγηση* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <https://eleusis2021.eu/%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%BE%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CE%BC%CF%80%CE%B5%CE%B9%CF%81/> [Προσπελάστηκε, 30 Νοεμβρίου 2018].

Ομάδα Ανεξάρτητων Εμπειρογνομόνων (2017) *Ενδιάμεση αξιολόγηση* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <https://eleusis2021.eu/portfolio-posts/%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%AE%CF%82/> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης (1997) *Αλφαβητάρι κατά του κοινωνικού ρατσισμού*. Θεσσαλονίκη: Έκδοση της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης.

Στρατής, Κ. (2018) *Συνέντευξη τύπου: Ελευσίνα 2021* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:<https://www.culture.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=2321> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Τζεβελέκου, Β. (2018) *Ελευσίνα 2021: Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης* Εφημερίδα των Συντακτών 1-2 Δεκεμβρίου, σελ.35-38 & 9-94.

Φιλίππη, Μ. (2018) *Προσωπική Συνέντευξη με τη Διευθύνουσα Σύμβουλο: όραμα και δυσκολίες*.

- **Διαδικτυακοί Τόποι**

Ecoc2021 (2014) *Πρόσκληση υποβολής αιτήσεων για τη δράση της Ένωσης Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» για το έτος 2021 προς τις πόλεις των υποψήφιων και δυνάμει υποψήφιων χωρών προς ένταξη στην Ε.Ε. – DG EAC N° EAC/A03/2014* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:
<http://ecoc2021.culture.gr/el/%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CE%B9%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7-%CE%B4%CF%81/>
[Προσπελάστηκε, 25 Νοεμβρίου 2018].

Ecoc2021 (2015α) *Πρόγραμμα της Ημερίδας με θέμα «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2021 – Ενημέρωση και οδηγίες προς τις υποψήφιες πόλεις» (Αθήνα, 25 Φεβρουαρίου 2015)* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:
<http://ecoc2021.culture.gr/el/%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CF%83/>
[Προσπελάστηκε, 25 Νοεμβρίου 2018].

Ecoc2021 (2015β) *Κανόνες Διαδικασίας του Διαγωνισμού για τον τίτλο της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 2021 στην Ελλάδα* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:
[http://ecoc2021.culture.gr/el/%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%](http://ecoc2021.culture.gr/el/%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CF%83/)

CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D/ [Προσπελάστηκε, 25 Νοεμβρίου 2018].

Ecoc2021 (2016α) *Ανακήρυξη της υποψήφιας πόλης για την “Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2021” στην Ελλάδα* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <http://ecoc2021.culture.gr/el/nomination-of-the-candidate-city-for-the-european-capital-of-culture-2021/> [Προσπελάστηκε, 25 Νοεμβρίου 2018].

Ecoc2021 (2016β) *Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ανακήρυξη μίας υποψήφιας ελληνικής πόλης για την ΠΠΕ 2021* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <http://ecoc2021.culture.gr/el/announcement-of-european-commission-regarding-the-nomination-of-a-greek-candidate-city-for-ecoc-2021/> [Προσπελάστηκε, 25 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Ιστοσελίδα του Θεσμού, Θεσσαλονίκη (1997α) *Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: http://www.hri.org/culture97/gr/h_polh_etoimazetai_6.html [Προσπελάστηκε, 30 Οκτωβρίου 2018].

Επίσημη Ιστοσελίδα του Θεσμού, Θεσσαλονίκη (1997β) *Τα έργα πολιτισμού για τον 21ο αιώνα* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: http://www.hri.org/culture97/gr/h_polh_etoimazetai_1.html [Προσπελάστηκε, 30 Οκτωβρίου 2018].

European Communities (2009) *European Capitals of Culture: the road to success. From 1985 to 2010*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities [διαδικτυακά διαθέσιμο]: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/sites/creative-europe/files/library/capitals-culture-25-years_en.pdf [προσπελάστηκε στις 14 Νοεμβρίου 2018].

European Commission (2015) *European Capitals of Culture. 30 years*. Luxembourg: Publications Office of the European Union [διαδικτυακά διαθέσιμο]: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/sites/creative-europe/files/library/capitals-culture-30-years-brochure_en.pdf [προσπελάστηκε στις 14 Νοεμβρίου 2018].

European Commission (2018) *European Capital of Culture Fact Sheet* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/sites/creative-europe/files/library/ecoc-fact-sheet_en.pdf [προσπελάστηκε στις 14 Νοεμβρίου 2018].

Ευρωπαϊκή Ένωση (2014) *Η Ευρωπαϊκή Ένωση με απλά λόγια: Πολιτιστικός και οπτικοακουστικός τομέας*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [διαδικτυακά διαθέσιμο]: https://europa.eu/european-union/topics/audiovisual-media_el [προσπελάστηκε στις 26 Νοεμβρίου 2018].

EUR-lex – Πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2018α) *Γλωσσάριο Σύνοψης* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/subsidiarity.html?locale=el> [προσπελάστηκε στις 04 Νοεμβρίου 2018].

EUR-lex – Πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2018β) *Πολιτισμός* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/culture.html?root_default=SUM_1_CODED=10&locale=el [προσπελάστηκε στις 04 Νοεμβρίου 2018].

EUR-lex – Πρόσβαση στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2018γ) *Πρόγραμμα εργασιών της ΕΕ στον πολιτιστικό τομέα (2015-2018)* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:1002_4 [προσπελάστηκε στις 05 Νοεμβρίου 2018].

In.gr (2006) *Παραιτήθηκε ο Θάνος Μικρούτσικος από την «Πάτρα Πολιτιστική Πρωτεύουσα 2006»* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://www.in.gr/2006/01/03/culture/paraitithike-o-thanos-mikroytsikos-apo-tin-patra-politistiki-prwteyoysa-2006/> [προσπελάστηκε στις 12 Νοεμβρίου 2018].

Σύμβουλος Επιχειρήσεων (2016) *Πάτρα 2006: το παρόν και το παρελθόν των πολιτιστικών υποδομών* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <http://archived.symboulos.gr/?p=7027> [προσπελάστηκε στις 22 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015α) *Βολος - Μαγνησια Attracting Evolution* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <http://www.volosinfo.gr/pdf/volos2021-fakelos-gr.pdf> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015β) *Δελφοί 2021 - METAMORΦOSIS* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:

<http://www.dimosdelfon.gr/attachments/article/1478/%CE%94%CE%95%CE%9B%CE%A6%CE%9F%CE%99%202021.pdf> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015γ) *Ιωάννινα - Here and Beyond* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:

http://www.pkdi.gr/sites/default/files/images/ioannina_bidbook_greek_view_3_2.pdf [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015δ) *Corfu 2021 - be my city* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: www.corfu.gr [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015ε) *Μυτιλήνη (Λέσβος)* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:

http://www.mytilene.gr/wp-content/uploads/2016/11/Fakelos%20Yropsifiotitas%20Mutilinis_Ellinika.pdf [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015στ) *Piraeus 2021 - πλωτη πολη* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:

<http://www.pireasnet.gr/LinkClick.aspx?fileticket=yfpvZFApw70%3d&tabid=1405> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015ζ) *Salamis 2021* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:

<http://www.salamina.gr/LinkClick.aspx?fileticket=w2cAn6PSYhw%3d&tabid=36&language=el-GR> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015η) *Σαμος 2021 - δημιουργικότητα² + άνθρωπος² = πολιτισμος².* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:

http://samos2021.eu/images/documents/samos_2021_greek_final_29_11_2015.pdf [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2015θ) *Tripolis - Arcadia 2021* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]:

<http://www.tripolis.gr/images/docs/gr-web-final.pdf> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2016α) *Ελευσίνα 2021 - Μετάβαση στην Euphoria* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: https://eleusis2021.eu/wp-content/uploads/2016/11/ELEUSIS21_BID_BOOK_2016_GR_outline.pdf [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2016β) *Kalamata 21 - Kalamata rising: Beyond the edge* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: https://issuu.com/kalamata216/docs/kalamata21_greek [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

Φάκελος Υποψηφιότητας (2016γ) *Ρόδος 2021 Δωδεκανησα* [διαδικτυακά Διαθέσιμο]: <http://www.rhodes2021.eu/v1/images/files/rhodes2021-bidbook-gr.pdf> [Προσπελάστηκε, 28 Νοεμβρίου 2018].

- **Κανονιστικό Πλαίσιο**

Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1985) *Ψήφισμα των αρμοδίων για τα πολιτιστικά θέματα υπουργών συνελθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 1985 σχετικά με τις ετήσιες εκδηλώσεις «ευρωπαϊκή πολιτιστική πόλη» (85/C 153/02)*. [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1985:153:FULL&from=EN> [προσπελάστηκε στις 13 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1990) *Συμπεράσματα των υπουργών πολιτισμού που συνέρχονται στα πλαίσια του Συμβουλίου της 18ης Μαΐου 1990 σχετικά με τα κριτήρια επιλογής για την «Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Πρωτεύουσα» και σχετικά με έναν ειδικό «Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Μήνα»* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1990:162:FULL&from=EN> [προσπελάστηκε στις 13 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1992α) *Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT&from=EL> [προσπελάστηκε στις 02 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1992β) *Συμπεράσματα των Υπουργών Πολιτισμού συνελθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 12ης Νοεμβρίου 1992*

σχετικά με τη διαδικασία επιλογής των «Ευρωπαϊκών πολιτιστικών πρωτευουσών» [διαδικτυακά διαθέσιμο]: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41992X1219\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:41992X1219(01)&from=EN) [προσπελάστηκε στις 13 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1999) *Απόφαση 1419/1999/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Μαΐου για τη θέσπιση κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκδήλωση «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» για το διάστημα 2005 ως 2019* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L:1999:166:FULL&from=EL> [προσπελάστηκε στις 14 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2005) *Απόφαση αριθ. 649/2005/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της 13ης Απριλίου 2005 σχετικά με την τροποποίηση της απόφασης αριθ. 1419/1999/EK για τη θέσπιση κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκδήλωση «Πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης» για τα έτη 2005 έως 2019.* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005D0649&qid=1542043280624&from=en> [προσπελάστηκε στις 14 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2006) *Απόφαση αριθ. 1622/2006/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Οκτωβρίου 2006 για τη θέσπιση κοινοτικής δράσης όσον αφορά την εκδήλωση «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» για τα έτη 2007 έως 2019* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D1622&from=EN> [προσπελάστηκε στις 14 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2007) *Ψήφισμα του Συμβουλίου της 16^{ης} Νοεμβρίου 2007 σχετικά με την ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό (2007/C 287/01)* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007G1129\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007G1129(01)&from=EN) [προσπελάστηκε στις 06 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2014) *Απόφαση αριθ. 445/2014/EE του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της 16ης Απριλίου 2014 για τη θέσπιση*

δράσης της Ένωσης όσον αφορά τις πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης για τα έτη 2020 έως 2033 και για την κατάργηση της απόφασης αριθ. 1622/2006/EK [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0445&from=EL> [προσπελάστηκε στις 14 Νοεμβρίου 2018].

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2018) *Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, συνερχομένων στο πλαίσιο του Συμβουλίου, σχετικά με πρόγραμμα εργασιών στον πολιτιστικό τομέα (2015-2018)* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223(02)&from=EN) [προσπελάστηκε στις 07 Νοεμβρίου 2018].

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2001) *Ανακοίνωση της Επιτροπής για την αειφόρο ανάπτυξη της Ευρώπης για έναν καλύτερο κόσμο: Στρατηγική της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0264&from=EN> [προσπελάστηκε στις 26 Νοεμβρίου 2018].

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2007) *Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με μια ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό σ' έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης {SEC(2007) 570}* [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0242&from=EN> [προσπελάστηκε στις 06 Νοεμβρίου 2018].

Ευρωπαϊκή Ένωση (1997) *Συνθήκη του Άμστερνταμ*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [διαδικτυακά διαθέσιμο]: https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_el.pdf [προσπελάστηκε στις 02 Νοεμβρίου 2018].

Ευρωπαϊκή Ένωση (2010) *Ενωποιημένες συνθήκες & χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://europa.eu/european->

union/sites/europaeu/files/eu_citizenship/consolidated-treaties_el.pdf#page=122
[προσπελάστηκε στις 10 Νοεμβρίου 2018].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018) *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Νέα ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό* {SWD(2018) 167 final} [διαδικτυακά διαθέσιμο]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0267&from=EN> [προσπελάστηκε στις 08 Νοεμβρίου 2018].

United Nations, World Commission on Environment and Development (1987), *Our Common Future (the Brundtland Report)*, Oxford: Oxford University Press.
[Διαδικτυακά διαθέσιμο]: www.un-documents.net/our-common-future.pdf
[προσπελάστηκε στις 10 Νοεμβρίου 2018].

Παράρτημα: Στάδιο Τελικής Επιλογής: 3 υποψήφιες πόλεις.

Τελική Αξιολόγηση – Κριτήριο I		
Ελευσίνα	Καλαμάτα	Ρόδος
Μακροπρόθεσμη πολιτιστική στρατηγική – Γενικά Χαρακτηριστικά		
✓ 10ετής στρατηγική: 2016 – 2025. ✓ 4 πυλώνες: καινοτομία & παραγωγή σύγχρονου πολιτιστικού αποθέματος, ενίσχυση συμμετοχής & ψυχαγωγίας πολιτών, οικονομικό αντίκτυπο πολιτισμού.	✓ 10ετής στρατηγική: 2016 – 2025. ✓ Έξι γενικοί στόχοι, δώδεκα λειτουργικές προτεραιότητες & τρεις άξονες προτεραιότητας. ✓ Στόχοι: καλλιέργεια σύγχρονης νοοτροπίας, ικανές υποδομές, ενεργή συμμετοχή πολιτών, υποστήριξη πολιτισμού και ΠΔΒ, προϊόν χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς.	✓ 9ετής στρατηγική: 2015 – 2024. Αναθεώρηση κάθε τρία χρόνια. Προϊόν διαδικτυακής διαβούλευσης. ✓ Στόχοι: επέκταση τουριστικής περιόδου, ενίσχυση πολιτιστικής τουριστικής προσφοράς και ανάπτυξη του δυναμικού των νησιών.
Μακροπρόθεσμη πολιτιστική στρατηγική – Δυνατά Σημεία		
✓ Πολιτιστικό προϊόν συμπληρωματικό της Αθήνας. ✓ Εστίαση στο σύγχρονο πολιτισμό. ✓ Μακροπρόθεσμος σχεδιασμός. ✓ Κέντρο Δημιουργίας Υποδομών και Καινοτομίας (ενίσχυση πολιτιστικής διαχείρισης της πόλης). ✓ Δημιουργία Πολιτιστικών Συμβουλίων της Γειτονιάς & Κάθετων Κήπων (επαναχρησιμοποίηση άδειων χώρων).	✓ Προϊόν ισχυρής συμμετοχικής δραστηριότητας. ✓ Μελέτη καλών πρακτικών από Γερμανία, Δανία και Γαλλία. ✓ Χαρτογράφηση πολιτιστικού τομέα της πόλης. ✓ Σαφής κατάλογος πολιτιστικών, οικονομικών & κοινωνικών επιπτώσεων συνδεδεμένων με συγκεκριμένα σχέδια. ✓ Επιπτώσεις συνδεδεμένες με ποσοτικοποιημένους δείκτες.	✓ 44% των πρότζεκτ δεν είναι εφάπαξ δράσεις αλλά βιώσιμα γεγονότα. ✓ 36% θα υλοποιηθεί ανεξαρτήτως έκβασης του διαγωνισμού.
Μακροπρόθεσμη πολιτιστική στρατηγική – Αδύνατα Σημεία		
✓ Ανάγκη βελτίωσης	✓ Οι δείκτες εστιάζουν	✓ Έλλειψη

σχεδίου ΠΔΒ. ✓ Έλλειψη εμβάθυνσης στις οικονομικές επιπτώσεις και στους αντίστοιχους δείκτες. ✓ Ανασχεδιασμός της διαδικασίας παρακολούθησης. ✓ Ανάγκη συνεργασίας με υπόλοιπες ΠΠΕ 2021.	στις ποσοτικοποιήσιμες διαστάσεις και λιγότερο στις φιλοδοξίες της πόλης για μεταμόρφωση.	χαρτογράφησης του πολιτιστικού τομέα του συμπλέγματος. ✓ Περιορισμένες πληροφορίες γύρω από τις επιπτώσεις της ΠΠΕ. ✓ Προβληματικοί ορισμένοι δείκτες που δεν συνάδουν με την ευρωπαϊκή διάσταση του θεσμού. ✓ Έλλιπή σχέδια παρακολούθησης και αξιολόγησης.

Πίνακας 9: (Πηγή: τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).

Τελική Αξιολόγηση – Κριτήριο II		
Ελευσίνα	Καλαμάτα	Ρόδος
Ευρωπαϊκή Διάσταση – Γενικά Χαρακτηριστικά		
✓ Προσανατολισμός σε ευρωπαϊκά ζητήματα. ✓ Μετάβαση από τη βαριά βιομηχανία στις υπηρεσίες και τη γνώση.	✓ Μετασχηματισμός της πόλης σε περιφερειακή ευρωπαϊκή πόλη.	✓ Μετασχηματισμός του μαζικού τουρισμού σε εναλλακτικές μορφές.
Ευρωπαϊκή Διάσταση – Δυνατά Σημεία		
✓ Συνεργασίες με Έλληνες και διεθνείς εταίρους (π.χ. καλλιτέχνες από Αραβικές χώρες). ✓ Συνεργασία με τις άλλες δύο ΠΠΕ. ✓ Με ευρωπαϊκή κατεύθυνση τα πρότζεκτ «Local European Stories», «Europe of Festivals», «Agora for Europe».	✓ Εύρος εφαρμογής του πρότζεκτ «Residences 21». ✓ Καλά δομημένες συνεργασίες με άλλες ΠΠΕ. ✓ Σπουδαία η δημιουργία του «Δικτύου των Υποψηφίων Πόλεων ΠΠΕ».	✓ Συνεργασίες με εταίρους από τη Μέση Ανατολή και την Ευρώπη σύμφωνα (Social Erasmus). ✓ Πρωτόκολλα συνεργασίας με προσεχείς ΠΠΕ.
Ευρωπαϊκή Διάσταση – Αδύνατα Σημεία		
✓ Ανάγκη βελτίωσης του ευρωπαϊκού αφηγήματος από αντίστοιχες ευρωπαϊκές πόλεις. ✓ Μη αξιοποίηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας της πόλης & μεταναστών.	✓ Άγνωστο το εύρος συμμετοχής Ευρωπαίων Εταίρων. ✓ Ο προϋπολογισμός του πρότζεκτ «Residences 21» θεωρήθηκε χαμηλός. ✓ Οι τρέχουσες ευρωπαϊκές θεματικές καλύφθηκαν αλλά όχι στο απαιτούμενο βαθμό. ✓ Το σχέδιο προσέλκυσης διεθνών επισκεπτών κρίθηκε ελλιπές.	✓ Η περιχαράκωση των συνεργασιών αποτελεί περιορισμό για νέα πρότζεκτ. ✓ Οι δείκτες αξιολόγησης επικεντρώνονται σε ποσοτικά και όχι ποιοτικά χαρακτηριστικά. ✓ Έλλειψη δράσεων διαπολιτιστικού διαλόγου και ευρωπαίων εταίρων.

Πίνακας 10: (Πηγή: τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).

Τελική Αξιολόγηση – Κριτήριο III

Ελευσίνα	Καλαμάτα	Ρόδος
Καλλιτεχνικό Πρόγραμμα – Γενικά Χαρακτηριστικά		
✓ Μετάβαση στην Eurphoria με τρεις πυλώνες: «η ΕΕ ως βασική αξία» (μακροχρόνιες συνεργασίες), «η πόλη ως σκηνή» (ενεργή συμμετοχή των πολιτών) & «σύνδεση του παρελθόντος του παρόντος & του μέλλοντος» ✓ 16,5 εκατομμύρια ευρώ.	✓ «Πέρα από το άκρο» με τρεις θεματικές: «Αφύπνιση, το παρελθόν μας», «Δράση, το παρόν μας» & «Μεταμόρφωση, το μέλλον μας». ✓ Δύο προγράμματα-ομπρέλα «Ακαδημία: 21» & «DigiKa». ✓ Στόχος η κινητοποίηση των πολιτών & των καλλιτεχνών, η πρόσκληση διεθνών καλλιτεχνών, η γεφύρωση του τοπικού με το ευρωπαϊκό επίπεδο, η δημιουργία υποδομών στον κοινωνικό & τον πολιτιστικό τομέα. ✓ 14,9 εκατομμύρια ευρώ.	✓ «Ταξίδι στο Φως» με τέσσερις άξονες: «Πολίτης της Ευρώπης», «Ανατολή – Δύση», «Νησιωτικότητα», «Δημιουργικός Τόπος».
Καλλιτεχνικό Πρόγραμμα – Δυνατά Σημεία		
✓ Ξεκάθαροι οι τρεις πυλώνες. ✓ Η θεματική «EU Working Classes» έχει προοπτική και έχει ήδη αγκαλιαστεί από τα Συνδικάτα των Εργαζομένων.	✓ Σαφείς περιγραφές των περισσότερων προγραμμάτων. ✓ Θετική η συνεργασία με Τούρκους καλλιτέχνες & το πρόγραμμα που βασίζεται στον ελληνικό Εμφύλιο. ✓ Θετικά τα σχέδια για τη συμμετοχή της γύρω περιοχής. ✓ Το πρόγραμμα «Digi:Ka» θα υλοποιηθεί ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα του διαγωνισμού.	✓ Αρκετά ενδιαφέροντα σχέδια και συνεργασία με εταιρίες από Ρωσία και ΗΠΑ. ✓ Φιλόδοξα προγράμματα όπως το «Persona Κέντρο Ευρωπαϊκού Κινηματογράφου» & «Digit:isle». ✓ Θετική η δοκιμαστική εφαρμογή αρκετών σχεδίων πιλοτικά.
Καλλιτεχνικό Πρόγραμμα – Αδύνατα Σημεία		
✓ Μη ξεκάθαρη η Eurphoria μετά τη μετάβαση. ✓ Ανάγκη διερεύνησης του	✓ Ο προϋπολογισμός δε συνάδει με το εύρος εφαρμογής του	✓ Έλλειψη οικονομικών στοιχείων για τα προτεινόμενα σχέδια.

θέματος της ανισότητας σε κάποιο πρόγραμμα. ✓ Εμβάθυνση στις δράσεις των όμορων Δήμων. ✓ Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση θα πρέπει να διατρέχει το πρόγραμμα σε όλη την υλοποίηση. ✓ Έλλειψη μεγάλων εκδηλώσεων για την προσέλκυση μεγαλύτερου κοινού.	προγράμματος. ✓ Το εύρος των εταίρων δεν παρέχει βιώσιμο πολιτιστικό πρόγραμμα μετά τη λήξη της ΠΠΕ. ✓ Αβέβαιη η κινητοποίηση δημιουργικών ανθρώπων μέσω του εν λόγω προγράμματος.	✓ Οι βασικότερες εκδηλώσεις δεν έχουν ανακοινωθεί στο παρόν στάδιο του διαγωνισμού. ✓ Περιορισμένος αριθμός σχεδίων στον τομέα των εικαστικών τεχνών. ✓ Έλλιπές το σχέδιο ανάπτυξης των δημιουργικών κλάδων.

Πίνακας 11: (Πηγή: τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).

Τελική Αξιολόγηση – Κριτήρια IV, V, VI		
Ελευσίνα	Καλαμάτα	Ρόδος
Ικανότητα		
✓ Ομόφωνη υποστήριξη υποψηφιότητας από το Δημοτικό Συμβούλιο (09/2016), την Περιφέρεια, τους όμορους Δήμους. ✓ Περιορισμένοι παραδοσιακοί χώροι πολιτισμού αλλά αρκετοί υπαίθριοι. ✓ Υψηλού ρίσκου προσέγγιση η κτηριακή σύμφωνα με την Επιτροπή. ✓ Περιορισμένες οι τουριστικές υποδομές και οι ξενοδοχειακές μονάδες. Απαραίτητη η συνεργασία με την Αθήνα.	✓ Υποστήριξη υποψηφιότητας από το Δημοτικό Συμβούλιο (2015 & 2016) και τους όμορους Δήμους. ✓ Ευρύ φάσμα πολιτιστικών χώρων & ικανότητα φιλοξενίας σημαντικών εκδηλώσεων. ✓ Έλλιπής αξιοποίηση Μεγάρου Χορού. ✓ Σημαντική συνεισφορά του προγράμματος Ακαδημία:21 για την ενίσχυση της πολιτιστικής διαχείρισης της πόλης. ✓ Προβληματική η υλοποίηση του Digi:Ka χωρίς ευρυζωνικό δίκτυο υψηλής ταχύτητας.	✓ Υποστήριξη υποψηφιότητας από το Δημοτικό Συμβούλιο (2015 & 2016), τους όμορους Δήμους και τις πολιτικές παρατάξεις ✓ Ικανός αριθμός χώρων και 37 εκατομμύρια ευρώ για ανακαινίσεις. ✓ Έλλιπείς πληροφορίες σχετικά με τις δεξιότητες και εμπειρίες της πόλης στην πολιτιστική διαχείριση.
Προβολή		

✓ Δίκτυο 180 εθελοντών. ✓ Χρήση κοινωνικών δικτύων. ✓ Δράσεις σε ολόκληρη την πόλη και κυρίως στις προβληματικές περιοχές.. ✓ Προγράμματα βελτίωσης δεξιοτήτων ανέργων. ✓ Εκπαιδευτικά προγράμματα σε σχολεία. ✓ Δημιουργία θέσης Υπεύθυνου Προσέλκυσης κοινού.	✓ Εστιασμένη ομαδοποίηση των συμμετεχόντων στις θεματικές δράσεις. ✓ Δίκτυο 400 εθελοντών. ✓ Σημαντικός ο ρόλος του πάσου Πολιτισμού για την προσέλκυση κοινού.	✓ Ισχυρή σύνδεση μεταξύ ειδικών ομάδων πληθυσμού και επιμέρους δραστηριοτήτων αλλά όχι οριζόντιας ενσωμάτωσης περιθωριοποιημένων ομάδων. ✓ Προσβασιμότητα στους πολιτιστικούς χώρους από ΑμεΑ. ✓ Περιορισμός της ενεργοποίησης των πολιτών έναντι της φάσης προεπιλογής. ✓ Η συμμετοχή σχολείων ελάχιστα αναφέρεται στο φάκελο. ✓ Απουσία στοιχείων για τη διεύρυνση της συμμετοχής πολιτών στην πολιτιστική ζωή.
Διαχείριση		
✓ Προβλεπόμενος προϋπολογισμός 24 εκατομμύρια ευρώ.	✓ Προβλεπόμενος προϋπολογισμός 30 εκατομμύρια ευρώ.	✓ Προβλεπόμενος προϋπολογισμός 45 εκατομμύρια ευρώ.

Πίνακας 12: (Πηγή: τελική αναφορά επιλογής (2016, σελ.7-24).

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
ανάπτυξης

Ε.Π.
**ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ
ΤΟΜΕΑ**
ΙΩΝΕΥ

ΕΣΠΑ
2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΣΔΔΑ)
Πειραιώς 211, ΤΚ 177 78, Ταύρος
τηλ: 2131306349 , fax: 2131306479
www.ekdd.gr